UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bulhaři v Čechách – kulturní parametry, imigrační proces a společenská integrace v současné době

Disertační práce

Mgr. MgA. Rumyana Georgieva

Praha 2011

Školitel: PhDr. Mirijam Moravcová, DrSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne Rumyana Georgieva

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala mé vedoucí diplomové práce paní PhDr. Mirijam Moravcová, DrSc za cenné připomínky a přínosné komentáře. Poděkování patří též všem respondentům, kteří mi poskytli rozhovor a vyplnili dotazníkovou anketu. Ráda bych vyjádřila dík své rodině, manželovi a synovi za trpělivost, se kterou snášeli moje pracovní izolování. Děkuji ještě všem přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu poskytovali.

Obsah

Obsah……..……4
Abstrakt…….……..7
I. Úvod……...……8
1. Vymezení tématu…….……..8
2. Odborná literatura o Bulharech……...10

A. Imigrace z hledisek státních politik

II. Česká legislativa migrační politiky a její dopad na legalizaci, integraci a sociální život bulharské komunity…… …….…...13
1. Integrační modely ……14
2. Česká republika a její postupy k řešení problémů imigrace a integrace …….16
2.1. Migrační politika České republiky po r. 1989 do současnosti……..17
2.2. Legislativní kroky MV a MPSV a aktivní migrační politika……21
2.2.1. Pojem „národnostní menšina“ v kontextu Evropské legislativy a národnostně menšinové politiky České republiky…….23
2.3. Projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“…….28
2.3.1. Země, zahrnuté do pilotního projektu……..29
2.3.2. Účel, podmínky a kritéria výběrové procedury pilotního projektu……...…….31
2.3.3. Účastníci pilotního projektu „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“…….33
2.4. Projekt „Zelené karty“ - návrh parametrického modelu pro Českou republiku“…….…35
III. Migrační vlna Bulharů od počátku 90. let do současnosti……...37
1. Typologizace migračního usazení a populační stav bulharské národnostní skupiny v současnosti…….…37
1.1. Osídlení Bulharů v ČR……...…37
1.2. Demografická charakteristika…….…43
1.2.1. Věková charakteristika……43

1.2.2. Zaměstnanost……..……45
a)Nelegální projevy bulharské imigrace při vstupu na pracovní trh v ČR……...……...45
b)Legislativní kroky v zpřístupnění bulharských imigrantů na pracovní trh v ČR …….……...47
1.2.3. Sociální status a vzdělání Bulharů v ČR……..…51

B. Integrace a identita

IV. Teoretická východiska pojmů „identita“ a „integrace“ a jejich konotace v předkládaném výzkumu……..……..56
1. Teorie identity a proces identifikace……...……56
2. Teorie integrace……...……65
3. Sebepojetí Bulharů a jeho kulturně-historický diskurs……...……75
3.1. Identita a role konjunktury…….…..75
3.2. Roviny identity v rámci národní soudržnosti……...……78
3.3. Faktory, ovlivňující volbu identity……...……84

C. Kulturní parametry a společenská integrace v současné době (výzkumná část)

V. Metodologie výzkumu……88
1. Záměr výzkumu …….…….…..…88
2. Metoda výzkumu……...…89
2.1. Anketa…….……89
2.1.1. Dotazník……...……91
2.1.2. Lokální vymezení sběru dat…….……91
2.1.3. Způsob sběru dat……92
2.2. Rozhovory……..……93
2.2.1. Výběr respondentů……..……93
2.2.2. Charakteristika respondentů……95
2.2.3. Průběh rozhovorů……96
2.3. Zúčastněné pozorování…….……99
2.3.1. Neformální setkání…….……99
2.3.2. Oficiální setkání…….99

VI. Analytická část……...……100
1. Postoj Bulharů k vlastní integraci……...……100
1. 1. Úvod……100
1. 2. Analýza kvantitativního sběru dat……...102
1. 3. Analýza rozhovorů……111
1. 3. 1. Prožívání identity v cizím prostředí…….111
1. 3. 2. Identita a bulharská státní symbolika……..….112
1. 3. 3. Udržování identity a kulturní symboly…….113
1. 3. 4. Identita vs. státní příslušnost u Bulharů……117
1.3.5. Volba identity…….117
1. 3. 6. Identita a integrace……118
1. 3. 7. Interiorizace integrace……...124
1. 3. 8. Adaptace a fáze akulturace……127
2. Sebeidentifikace, integrace a asimilace……...…133
„Jsem Bulhar a mám trvalý pobyt…“ ……..……133
„Jsem Bulhar, ale mám české občanství…“ ……136
„Jsem Čech, ale mám bulharské předky…“ (Příběh třetí generace Bulharů)...…….……...139
Závěr…….143
Literatura……...145
Summary……...153
Přehled grafů a tabulek……..155
Přílohy……...…156
Příloha č. 1 Evropské úrovně – stupnice pro sebehodnocení……156
Příloha č. 2 Dotazník…….158
Příloha č. 3 Fotky……..160

Abstrakt

Disertační práce *„Bulhaři v Čechách – kulturní parametry, imigrační proces a společenská integrace v současné době*“ pojednává o bulharské etnické menšině v současnosti. Klade si otázku její imigrace, integrace a společenského postavení v českém prostředí. Práce rozebírá způsob integrace Bulharů a jejich vlastní postoj k ní. Integrace je nahlížena jako setrvávající a sjednocující proces, zajištěný kulturními prvky identity, které jsou v této práci definovány jako „integrativní prvky“. V souvislosti s tímto procesem disertační práce nahlíží identitu Bulharů ze dvou aspektů – jednou z kulturně-historického diskursu a jednou z hlediska prožívání identity v každodennosti. Výzkumná část analyzuje prožívání identity Bulharů v každodennosti a tímto vymezuje kulturní parametry jejich sebeidentifikace v souvislosti s probíhajícími akulturačními změnami během pobytu v cizím prostředí po dobu jejich adaptace. Výzkum dospívá k závěrům, že Bulhaři v ČR jsou integračně aktivní a snaží se vybudovat vlastní strategii při začleňování do české společnosti.

Klíčová slova

Imigrace, identita, integrace, národnostní menšina, kulturní symboly

Abstract

Doctoral thesis "*Bulgarians in the Czech Republic - cultural parameters, immigration and social integration process in the present*" is about an ethnic Bulgarian minority in the present. It questions their immigration, integration and social status in the Czech environment. The thesis discusses how to integrate the Bulgarians and their own position on it. Integration is seen as a unifying and ongoing process, secure cultural identity elements that are defined in this work as "integrative elements”. In connection with this process, the dissertation looks identity of Bulgarians from two aspects - one of the cultural-historical discourse, and one of identity in terms of everyday experience. The research analyzes the experience of the identity of the Bulgarians in everyday life and culture that defines the parameters of their self-identification in the context of ongoing acculturation changes during a stay in a foreign environment for their adaptation. The research draws conclusions that the Bulgarians in the Czech Republic are integrating active and trying to build their own strategy for integration into Czech society.

Keywords

Immigartion, identity, integration, national minority, cultural symbols

I. Úvod

1. Vymezení témat

Migrační procesy představují velkou výzvou jak pro uchování kulturní identity, tak i pro průběh integrace. Proto v této práci se zabývám problematikou navazující na prožívání identity v emigraci a její spjatost s průběhem integračního procesu. Rozhodla jsem se prozkoumat vztahy mezi identitou a integračním procesem u Bulharů, žijící v České republice (dále jen ČR) a takto vytýčit jejich kulturní parametry. Ve výzkumu jsem chtěla využít vlastní postavení „insidera" sledované národnostní skupiny.

Postup práce předpokládal nejdříve vymezení imigrační charakteristiky Bulharů v ČR v současné době a následně průzkum průběhu jejich adaptace a integrace v českém prostředí, které se uskutečňují za pomoci a díky určitým kulturním vkladům bulharské identity.

Imigrační procesy v ČR prudce zvýšili svou intenzitu po r. 1989 a situace vyžadovala adekvátní postup a řízení těchto procesů ze strany České vlády. Proto se této legislativní reakci věnuji v první kapitole předložené práce. V souvislosti s tím jsem chtěla nahlédnout imigrační pohyb Bulharů od počátku 90. let do současnosti a jeho navázaní na českou legislativu. Tento první tématický okruh měl za úkol nahlédnout imigrační politiku ČR na pozadí politologického chápání integračních politik v současné době.

V druhé kapitole jsem si stanovila zjistit imigrační stav Bulharů a okolnosti jejich situovanosti v českém prostředí. Snažila jsem se sledovat vývoj demografické charakteristiky Bulharů v ČR. Do statistik jsem chtěla zahrnout pouze oficiální údaje Českého statistického úřadu a údaje z Ministerstva vnitra a Ministerstva práce a sociálních věcí. Tento předběžný požadavek jsem dodržela a v souvislosti s tím jsem uváděla počet legálně pobývajících Bulharů, kteří mají statut cizince, čili nejsou občané ČR. Na jejich ukotvení v českém prostoru jsem nahlížela z hlediska ekonomické aktivity a přítomnost na českém pracovním trhu. Do tohoto aspektu jsem zahrnula také zájem o vysokoškolské studium v ČR ze strany Bulharů během sledovaného období. Nebyla k přehlednutí zmínka o nelegálních činnostech Bulharů na počátku 90. let. Na neposledním místě jsem porovnala ekonomické ukazatele životního standardu Bulharů, žijících v ČR a Čechů.

Třetí kapitola jsem věnovala teorii integrace a identity a zaměřila na jejich vztah, který je opodstatněn řadou faktorů.

Na kulturní totožnost Bulharů nahlížím ve dvou úrovních. Na jedné straně, na ni nahlížím z kulturně – historického diskursu, kde vyhledávám opěrné body sebepojetí Bulharů v širokém

smyslu. V této rovině se snažím vystihnout tvrdý (*„strong“)* význam pojmu identita, tak jak to chápou Brubaker a Cooper (2000: 18) a adekvátní název pro ni zjišťují v slovu sebepojetí. U Bulharů je to kulturně vytvářeno a formováno různými faktory (Tab. 2 s. 88), které rozebírám v dotyčné kapitole. V ní ještě vysvětluji, proč je vhodné používat pojem identita pro vystižení jejího měkkého „*soft*“ (Brubaker a Cooper 2000: 18) významu a v jaké situaci. Stručně řečeno u Bulharů je to situace, kde identita je v emigraci a projevuje svou flexibilitu ve prospěchu integrace.

V teoretické kapitole, věnované integraci se snažím vymezit chápání integrace z různého úhlu jak v odborné literatuře, tak i ve výzkumech, prováděných v současné době. Vymezení integrace stavím na společenském sjednocování imigrantů s adoptivní společností, poněvadž beru v potaz to, že kulturní integrace hraničí s asimilací. Přetrvávání kulturní sebeuvědomění je vázáno na kulturní symboly, které zachovávají integritu identity dokonce v situaci emigrace. A proto se přikláním k vymezení integrace Bulharů v ČR spíš jako společenskou, nikoliv jako kulturní. V souvislosti s tím v empirické části práce uvádím příklad o asimilaci, pozorována v příběhu třetí generace bulharských přistěhovalců (Viz s. 139 - 142).

Jako podklad pro posouzení stupně integrace používám subjektivní postoj Bulharů, který vyjadřují ve svých výpovědích. V jejich sebereflexích jsem chtěla zjistit, jestli jejich názor navazuje na obecné indikátory integrace, jako jsou osvojování jazyka adoptivní společnosti, získání sociálních kontaktů a vytváření pocitu příslušnosti k nové zemi jako k nové domovině.

Při sledování integračního procesu Bulharů v ČR jsem se zaměřila na následující otázky:

1) na čem si Bulhaři staví svou identitu,
2) jaký je jejich vztah k bulharství za okolnosti jejich pobytu v prostředí hostitelské společnosti,
3) v čem spočívají, do jaké míry a čím jsou jejich kulturní sebereflexe determinovány
4) jaký postoj mají Bulhaři ke stupni své vlastní integrace do české společnosti.

V souvislosti s tím jsem si stanovila v procesu integrace vyhledat kulturně proměnlivé a kulturně konstantní prvky identity. Jako konstantně přítomné a aktivně projevující se v každodennosti, jsem objevila vazby Bulharů na kulturní a státní symboliku, do které započítávám také jak dodržování určitých tradic a zvyků, tak i úcta k národním svátkům. V postupném začleňování Bulharů do české společnosti jsem se zaměřila na adaptaci a akulturační fáze, ve kterých jsem objevila prvky bulharské identity, napomáhající integraci. Tyto prvky, které „pracují“ pro integraci a mají sjednocující funkci v tomto procesu, nazývám „integrativní prvky“. Tyto prezentují identitu Bulharů jako flexibilní a příhodnou pro integrační proces. Tomuto tématu se věnují právě ve výzkumné části předložené práce.

V metodologické kapitole věnuji pozornost způsobu sběru dat a výběru respondentů jak pro vyplňování dotazníkové ankety, tak i pro rozhovory, které jsem měla v úmyslu provádět jako polořízené. Při jejich provádění občas docházelo k prolnutí polořízeného rozhovoru do biografického vyprávění, což mi poskytlo bohatý materiál při interpretace kauzalit a celkové analýze dat.

V empirické části jsem chtěla analyzovat kulturní parametry sebeidentifikačního rámce Bulharů a zaměřila jsem se na prožívání identity v cizím prostředí, při čemž jsem se soustředila na následující tématické okruhy:

1) vztah Bulharů k státním a kulturním symbolům
2) chápání identity vs. státní příslušnosti
3) prožívání identity v každodennosti a průběh integrace
4) postoj Bulharů k integraci a vytváření vlastní integrační strategie
5) akulturační změny v chování Bulharů

Na neposledním místě jsem chtěla zachytit sebeidentifikaci Bulharů a najít kulturní hranici, kde již dochází k asimilaci. K tomu jsem sledovala příběh česko-bulharské rodiny, kde bylo lze pozorovat případ kulturní asimilace třetí generace.

2. Odborná literatura o Bulharech

Než vyznačíme odborná díla, věnována Bulharům, musíme nejdříve vymezit okruhy této problematiky. V české literatuře bulharská problematika je nahlížena z různých aspektů:

1) z literárněvědného
2) z historického
3) z etnografického a etnologického

K literárně vědným okruhům lze započítat obsáhlejší Sborník vědeckých studií *„Československo – bulharské vztahy v zrcadle staletí“* (HAVRÁNEK B. – ŘÍHA O. – URBAN Z. – HAVRÁNKOVÁ R.: 1963). I když je vydán v Československu, na něm se podílela také řada bulharských filologů a lingvistů. Tento sborník nebyl monotématický z hlediska jeho jednotlivě nastolených problémů. V něm se probírají československo – bulharské vztahy z hlediska lingvistického, literárněvědného a dokonce i historického.

Individuální příspěvek k historicky – literárnímu aspektu problematiky česko – bulharských vztahů patří Zdeňku Urbanovi, který v roce 1957 vydal knihu *„Z dějin česko-bulharských kulturních styků“* (1957). Tématu česko-bulharských vztahů se věnuje po celou dobu své vědecké práce (*„Česko-bulharské kulturní vztahy v době obrození“*, 1990; *„Christo Botev,*

bulharský spisovatel a revolucionář“, 1948). O česko-bulharských vztazích píše články i mnohem později v časopisu „*Z práce dějin slavistiky* (1990: 253; 1990: 129 - 143), podílel se na bulharsko-českých autorských projektech (*Pobratim*, 1994: 37 - 60). Ve spoluautorství s Lubošem Řeháčkem vydal knihu „*Praga i balgarskata filologija*“ (1992). Jeho vědecká práce byla zaměřena především na česko-bulharské literární a kulturní vztahy za doby českého a bulharského Obrození. Literárněvědný pohled na bulharskou problematiku aplikovali ve svých prácích Věnceslava Bechyňová (1959; 1963; 1984), Danuše Hronková (1963: 334 – 368).

Historický aspekt česko – bulharských vztahů byl prezentován v 80. letech minulého století autorským kolektivem Československé akademie věd (AMORT Č. - BYSTRICKÝ V. - HAVRÁNKOVÁ R. - HROZIENČIK J. - KOLÁŘ J. - KUDĚLKA M.: 1980). To byla první obsáhlejší práce, věnována na toto téma. Ve sborníku je zastoupeno historické hledisko, které sleduje průběh československo-bulharských vztahů v časovém rozmezí, které začíná Velkomoravskou misi (r. 862) a končí Druhou Světovou válkou (r. 1945).

Problematika česko – bulharských vztahů z pohledu historického se zabývala také Růžena Havránková. Psala o spolkovém životě Bulharů a také o bulharských studentech, přijížděli studovat na různých vysokých školách v druhé polovině 19. století. Podílela se na obou zmíněných akademických vydáních o česko-bulharských vztazích a na toto téma také psala v současnosti (1999: 68 – 74; 2009: 147 – 154).

O řízené migrační vlně bulharských zemědělců podle mezistátních dohod v r. 1946 napsal článek Jan Pelikán (1992: 211 – 215).

Stěžejní role pro prezentaci dějiny Bulharska v Čechách sehrála kniha Jana Rychlíka „*Dějiny Bulharska*“ (2000). O česko – bulharských vztazích v konferenčním příspěvku Rychlík pojednává i v článku „*Zahraničně – politické vztahy mezi Československým a Bulharskem (1918 – 1992)*“ (1999: 36 – 47). Do jeho vědeckých zájmů spadá také problematika etnika *(Etnos i folklor: bălgarsko-češki folklorni paraleli*, 1997; *Formování moderních národů ve střední a výhodní Evropě v 19. a 20. století*, 2010).

Mezi jmény, kterými přispěli k bulharské problematice v etnografickém a etnologickém kontextu, patří Antonín Robek (Český lid, 1988/ 3; Studia ethnnografica, 1980/ 5), Karel Horálek (1963: 314 – 333) a jiní.

Sborník z konferenčních příspěvků, který nejde přehlédnout a byl věnován česko – bulharského dialogu vylezl v r. 1999 (*Antopologie dialogu/ souznění a nedorozumění mezi Čechy a Bulhary*). V něm se setkala hlediska z různých vědních oborů, ale sjednocující téma byly česko – bulharské vztahy.

Problematice Bulharů se za posledních 20 let věnovala Mirijam Moravcová (*Bolgari v českich zemljach z l9l8 do l938,* 1989*; Počátky působení bulharských zahradníků v českých zemích,* 1990; Bosňáci *a prodavači „sladkišů". K otázce vztahu Čechů k pouličním obchodníkům ze slovnaského jihu.,* l990; *Bulhaři v České republice ve světle celostátního sčítání lidu 1991. (Charakteristika etnické skupiny.*), 1991; *Obraz Bulhara v pohledu současné české společnosti,* 1994). Charakteristiku imigrantů z Bulharska v r. 2002 udělal také Jaroslav Otčenášek (*Imigranti z Bulharska v České republice*, 2002).

Svůj pohled na Bulhary a bulharskou menšinu v ČR Moravcová prezentovala v publikacích *„Kdo jsem a kam patřím?"* (2005), *Etnické komunity/elity-instituce-stát*, (2009).

O teenagerech z Bulharské školy *„Petar Beron"* napsala do sborníku *„Kdo jsem a kam patřím?"* (2005) Zuzana Maxová.

Za posledních 20 let Moravcová udělala sondu do života bulharské menšiny a analyzovala různé sociální skupiny z této menšiny. Věnovala pozornost jak mladé tak i starší generaci Bulharů, žijící v ČR.

Výzkum Bulharů, který předkládám ve své disertační práci, má jiný cíl. Snaží se načrtnout nové perspektivy identity Bulharů v ČR a jejich integrační proces v českém prostředí. Takto koncipovaný výzkum přispěje k poznání problematiky Bulharů žijících v postavení menšiny z nového optického úhlu a obohatí tak dosavadní poznání bulharské etnické menšiny v ČR.

A. Imigrace z hledisek státních politik

II. Česká legislativa migrační politiky a její dopad na legalizaci, integraci a sociální život bulharské komunity

Migrační pohyb po roce 1989 způsobil nejen velké demografické proměny, ale i ovlivnil celou světovou politiku. Migrační politika v řadě států prosadila novou legislativu, aby vyřešila určité sociální a ekonomické otázky jako jsou nedostatek pracovních sil, stárnoucí obyvatelstvo, nebo si kladla za úkol přerušit nadbytečný tok přistěhovalců. Podle toho jaký typ sociálně-politického přístupu tyto země aplikují, aby mohly řídit procesy migrace, se můžeme setkat s různými direktivami prosazované migrační politiky. Podklady pro řešení migračních problémů je právě morálně-právnické dilema o příslušnosti člověka k lidskému druhu na jedné straně, a k určitému sociálnímu celku jako je např. národ v hranicích státu na straně[1] druhé. Tato samozřejmost v sobě implikuje určité sociálně-politické následky, které navazují na řešení otázek přirozených lidských práv každého člověka. Oproti tomu universalistickému pohledu se vynořují partikularistické představy jednotlivého národa, jehož příslušníci se oddělují od ostatních lidí, aby potvrdili a realizovali své skupinové „my“ (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 19). V prvním případě je výchozím bodem člověk jako příslušník lidského druhu a v druhém je to opět člověk, ale jako příslušník určitého národa a státu.

Podklady pro různé přistěhovalecké a migrační politiky jsou založeny jednak na principu vyvážení universalismu a individualismu na jedné straně a jejího primárního významu pro člověka vůbec, jednak na aplikaci kolektivistického partikularismu, který je v zájmu sociální a národní soudržnosti občanů určité státní jednotky (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 19-20). Podle toho, který princip převažuje v migrační politice, můžeme pozorovat buď určité otevírání státní politiky k přistěhovalcům a ochotu integrovat je mezi své občany, nebo, v případě dominance druhého principu kolektivistického partikularismu, se vyskytuje tendence uzavření státních hranic a nepřístupností zdrojů, institucí a dokonce i území pro přistěhovalce. Vyvážení těchto dvou pólů je vlastně dilema, které každý stát řeší sám. Z toho pocházejí nejen různá normativní východiska pro provedení zvláštních modelů migrační politiky, ale i různá kulturní postavení jednotlivých národů ke své vlastní identitě.[2]

[1] Stejný názor vyjadřují také P.Barša a A.Baršová (2005).
[2] Podle Baršové se dají identifikovat a určit čtyři ideální typy národních identit liberálně-demokratických států. K občanskému národu přistěhovalců patří USA, Kanada, Austrálie, k občanskému národu starousedlíků patří Francie,

1. Integrační modely

Na tyto otázky navazuje volba určitého směru státní politiky, která musí brát ohled na integraci přistěhovalců. Tyto jednotlivé přístupy k prosazování integračních mechanizmů vůči již přistěhovaným imigrantům jsou důvodem pro vytváření určitých klasických modelů integrační politiky, které se dalo pozorovat v 60. - 80. let 20. století v západní Evropě a o nichž píše i Baršová (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 36). Každý z těch integračních modelů se odlišuje nějakou určitou dominantou, podmíněnou kulturními a sociálně-politickými prioritami jednotlivých států. Na tomto základě lze rozlišit *etnicko-exklusivistický* model, jehož prototypem od konce 80. let je Německo, kde je pobyt pracovníků chápán jako dočasný, proto se nemusí usilovat o zlepšení jejich právního postavení a řešit jejich integrace. Prototypem *asimilačního* modelu integrace je Francie, ve které jsou přistěhovalci chápáni jako plnoprávní členové společnosti, ale s podmínkou, že se asimilují do dominantní kultury občanské většiny. Další model je *pluralistický* a jeho aplikace ve Velké Britanie má své základy v chápání imigrace jako neustále trvající a přístup k imigrantům je jako ke kulturně odlišným komunitám.[3]

Tyto hranice modelů integrace se samozřejmě od 90. let minulého století rozmazávají, protože se objevují různé sociální faktory, které ovlivňují jejich průběh nejen v západní Evropě, ale i v celém světě. Důvody, které Baršová (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 37) vykládá, mají sociální a politický charakter a jsou spojeny s nejnovějšími událostmi za posledních 20 let - s otevřením hranic po r. 1989, se zvýšením nebezpečí z teroristického útoku (po 11. září 2001 v Americe) atd. S tím jsou právě spojeny opačné a negativní efekty migrace a kvůli tomu se začalo pracovat v oblasti potírání nelegální migrace jak v Evropské unii, tak i v České republice[4].

Je zřejmé, že uvedené integrační modely čím dál tím víc ztrácejí své pevné hranice, poněvadž v současné době podléhají revizím charakteru kulturního, sociálně-ekonomického a dokonce i filosofického. Jak tuto integraci uskutečnit a při tom respektovat individuální a skupinovou suverenitu jednotlivců je otázka, na kterou se snaží odpovědět Baršová, když nahlíží

Velká Británie, k etnickému národu starousedlíků - Německo a k etnickému národu přistěhovalců – Izrael. Podmínky přistěhování do těchto států jsou odlišné a souvisí právě s kvalitami sociálně-politických a kulturních podkladů těch národů, což souvisí s důvodem přiřazovat je do určitých modelů národní identity (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 31-34).

[3] Z hlediska časové vzdálenosti je dnes možno tehdejší procesy hodnotit a definovat poměrně přesně, protože státní legislativa v těchto zemích byla pevně stanovena a procesy probíhaly nezávislé na dnešních sociálních a politických proměnách, které byly způsobeny vznikem stálé rozšiřující se Evropské unie.

[4] V roce 2003 byl připraven Akční plán boje s nelegální migrací a byl chválen Usnesením vlády České republiky č. 108 ze dne 4. února 2004. Akční plán se opírá o zásadu č. 3 Zásad politiky vlády v oblasti migrace cizinců a navazuje na úkoly stanovené Národním akčním plánem boje proti terorismu. Na plnění těch opatření se kromě Ministerstva Vnitra podílejí také Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo financí.

do obou stran multikulturalismu (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 44 – 49). Ačkoliv je tento pojem čím dál tím víc aktuálnější v resortních politikách jednotlivých evropských států, jeho kulturní a filosofický obsah je sofistikovaný a nesmí se přehlížet a hledět na něj jen jako na jednostranný nástroj určitých státních politik, poněvadž v sobě implikuje řadu eklektických podstat. Liberální multikulturalismus znamená právo na diference jednotlivých osob a komunitaristický multikulturalismus znamená právo na diference skupin, což předpokládá segregační element a může se stát nebezpečným pro průběh integrace. Na druhé straně liberální multikulturalismus představuje nejen uznání jednotlivých individualit, ale také může i navádět k „asimilaci" jednotlivce v procesu integrace. I když podle Baršové obsahuje pojem „asimilace"[5] různé významové roviny, které odpovídají různým dimenzím a sférám sociálního života, je to konec konců ten druhý pól, kde se hranice integrace rozplývají a dochází k unifikování jedince s většinovou společností.

Dovolím si citovat Baršův názor na sociální integraci za předpokladu reálně možné aplikace „asimilace" a „multikulturalismu" v společenských procesech, spojených s integrací:

„Jinak řečeno: návrat „asimilace" v liberální kritice multikulturalismu nemusí nutně znamenat návrat asimilacionismu v jeho původním, celostním pojetí. Je přece možné tolerovat a dokonce oceňovat kulturní různorodost občanské společnosti, a přesto na politické rovině klást důraz na nezbytnost pevné vazby ke státnímu národu a jeho zakládajícím hodnotám a institucím. Taková pozice míří za protiklad multikulturalismu a asimilacionismu: na jedné straně respektuje kulturní pluralitu, aniž by esencializovala a segregovala skupiny, na druhé straně hlásá společenskou integraci jednotlivců, aniž by jim vnucovala jediný životní způsob." (BARŠOVÁ A.. - BARŠA P. 2005: 49)

V současné době se ve vládních programech pro řízení migrace a implementace integrace vyskytuje čím dál tím víc pojem „multikulturalismus"[6], který ale musíme brát jako zjednodušený pojem v legislativních nástrojích migrační politiky jednotlivých států. Za dominantu významového obsahu tohoto pojmu v současnosti musíme brát uznání existence kulturní různorodosti a plurality ve společenském životě moderního státu. Jako příklad ambivalentních a nejednoznačných konotací tohoto pojmu lze uvést chápání italského politologa a sociologa Sartoriho, který konfrontuje významový obsah multikulturalismu a pluralismu. Rozdíl mezi pluralismem a multikulturalismem vidí v tom, že zatímco pluralismus vede „od mnohosti k jednotě", multikulturalismus může být vyjádřen slovy „od mnohosti k rozdrobenosti" (SARTORI G. 2005: 22- 43).

[5] „Asimilaci" chápe Baršová jako „*připodobnění mainstreamu*", nikoliv jako „*zestejnění*".
[6] O konceptu multikulturalismu a jeho různé kontextuální konotace pojednávají také Wolfgang Bosswick a Friedrich Heckmann (BOSSWICK W. – HECKMAN F. 2006).

Chápání Sartoriho je razantní tím, že zamítá multikulturalismus, poněvadž jej pojímá jako tendenční a zavádějící. Podle něj je dnešní multikulturalismus předdisponován k separaci a netoleranci prostřednictvím prosazování „kulturního odtržení“ (SARTORI G. 2005: 22-24).

Naopak v jeho chápání musí být pluralismus důkladně založen na toleranci v „otevřené společnosti“:

„…tolerance tvoří předpoklad pluralismu; netolerantní pluralismus je proto pluralismem falešným. Rozdíl spočívá v tom, že zatímco respektuje hodnoty jiných, pluralismus prosazuje vlastní hodnotu. Neboť pluralismus tvrdí, že rozmanitost a nesouhlasné názory patří k hodnotám, jež obohacují jedince i jeho politickou obec.“ (SARTORI G. 2005: 15)

2. Česká republika a její postupy k řešení problémů imigrace a integrace

V tomto kontextu můžeme nahlédnout do problémů imigrace a integrace, které řeší i Česká republika (Viz také DRBOHLAV D. – HORÁKOVA M. – JANSKA E. 2003: 1 – 31). Svou zeměpisnou polohou uprostřed Evropy a na cestě k Západu ta se stává přitahujícím centrem pro přistěhovalce po r. 1989 a její vnitřní politika musela věnovat pozornost novým migračním pohybům, aby se snažila regulovaně zachytit tyto procesy. Od roku 1999 Česká republika začala usilovat o vyřešení nastolených migračních otázek prostřednictvím direktiv, které Česká vláda předvedla ve zvláštních usneseních (Usnesení vlády České republiky č. 326/1999, č. 1266/2000, Zákon č. 140/2001, č. 1360/2001, č.55/2003, č.5/ 2005). Určitý postoj k vyřešení postupů pro řízenou migraci převzala také řada českých stran, které tuto otázku nenechaly na posledním místě ve svých politických programech, nýbrž jim prioritně věnovaly pozornost (MAREŠ M. - KOPEČEK L. - PEČINKA P. - STÝSKALÍKOVÁ V. 2004). Aby mohla česká vláda nějakým způsobem sledovat imigrační proces, měla začít definovat a řešit problémy, spojené s náhlým přílivem imigrantů, a souběžně s tím i podniknout kroky v oblasti sociální integrace přistěhovalců. Největší počet z nich představovali cizinci z Východu, čili občané ze států z bývalého Sovětského svazu a z bývalého socialistického bloku (z Vietnamu). V tomto přechodném období po r. 1989 bylo obtížné sledovat migrační pohyb přistěhovalců, poněvadž zákony, spojené s bezvízovým přístupem podle mezistátních dohod za období bývalého socialistického bloku, ještě byly platné a nedalo se tak rychle reagovat nějakým opatřením (BARŠOVÁ A. - BARŠA P. 2005: 221).

Česká republika se stala tranzitní zemí na cestě k Západní Evropě. Jenže velmi rychle se z tranzitní stala cílovou zemí pro přistěhovalce. Proto se musely řešit nové otázky, na které navazují nejen vytváření nové legislativy v legalizačním postupu imigrantů, ale i vyhledání adekvátních řešení pro dosažení jejich sociální integrace do české společnosti.

2.1. Migrační politika České republiky po r. 1989 do současnosti

Baršová (2005: 221) dělí migrační politiky České republiky na tři období: první je od 1990 do 1996, druhé je od 1996 do 1999 a třetí je od 1999 do současnosti. V prvním období se česká (resp. československá) vláda snažila spíš formou kontroly sledovat a evidovat příchod nových cizinců na území Československé Federativní Republiky, než regulovat tehdejší migraci (Zákon ze dne 4. března 1992 o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní Republiky (č. 123/1992 Sb.). Tento zákon řešil evidenci cizinců přesnými požadavky k nahlášení jejich příchodu, registraci a délky pobytu na případných federálních orgánech ministerstva vnitra (Zákon č. 123/1992; § 19, § 20, § 21). V něm byla také věnována zvláštní pozornost na povinnosti cizinců za účelem preventivního opatření proti nelegální migraci (BARŠOVÁ A. - BARŠA P. 2005: 222). Tím pádem byla vytvořena možnost policejně zasáhnout proti cizincům, kteří nerespektovali zákonné požadavky (Zákon č. 123/1992; § 22 - § 29). Sledování migračních procesů bylo prioritou výhradně Ministerstva vnitra.

Důležitý bod tohoto zákona byla příležitost přijet do České (Československé) republiky jako turista a následně požádat o dlouhodobý či trvalý pobyt na příslušných orgánech ministerstva vnitra na území republiky, případně se dalo žádat i na zastupitelských misích v zahraničí. Tím pádem by mohl cizinec přijít jako turista a teprve potom si najít práci a legalizovat pobyt. Ačkoliv tímto zákonem uplatňovala více méně liberální migrační politiku, Česká (resp. Československá) republika nepředpokládala legislativní kroky k možnosti trvalého usazení a naturalizace cizinců (Zákon č. 123/1992; § 7), poněvadž vládní předpisy nepočítaly s procedurou o přidělení trvalého pobytu. Výjimkou byly zvláštní skupiny cizinců, ke kterým patřili žadatelé o azyl, uprchlíci a přistěhovalci z oblastí válečných konfliktů.

Pro tyto zvláštní případy humanitárních důvodů se začaly vytvářet institucionální a právní základy (Zákon č. 498/ 1990 Sb., o uprchlicích). O trvalý pobyt bylo možno žádat jedině za účelem sloučení rodiny. Toto období se charakterizuje také reemigračními procesy českých emigrantů – na jedné straně to byli lidé, kteří opustili Československo během komunistického režimu do západních států, a na druhé, to byli Češi ze starší krajanské komunity z východní Evropy (BARŠOVÁ A. - BARŠA P. 2005: 222).

Je pozoruhodné, že v 90. letech je integrace cizinců záležitostí výhradně Ministerstva vnitra na rozdíl od následujících období, ve kterých se tato problematika pomalu vychyluje k sociálním sférám vládní politiky a postupně přechází do rukou Ministerstva práce a sociálních věcí. Musím říct, že v této době se „rozjela“ také Bulharská emigrace, ale bylo obtížné je statisticky sledovat, poněvadž Česká republika většinou hrála roli tranzitní země a příliv

bulharských migrantů spíš směřoval na Západ. Důkladné údaje o aktuálním populačním stavu Bulharů na území ČR těsně po rozpadu socialistického režimu zpracovala v r. 1991 Moravcová (MORAVCOVÁ, M. 1994: 89 – 102).

Druhé období 1996-1999 se podle Baršové (2005: 223) charakterizuje zpřísňováním cizineckých předpisů a praxe, a vrcholí zákonem č. 326/ 1999, ve kterém se prosazuje řada restriktivních postupů při vstupu cizinců na území České republiky. Tento zákon vstoupil v činnosti k 1. lednu 2000, při čemž způsobil dočasné zmrazení imigrace.

Příliv bulharských imigrantů by se dalo spíš rozdělit na dvě období, která nejsou vázaná na rozdělení české migrační politiky podle Baršové. Tato období bychom mohli rozdělit na 1990-1999, 2000 - do současnosti, protože se noví imigranti začali trvale usazovat až po vzniku zákona č.326/ 1999, kterým byla právně stanovena možnost požádat o trvalý pobyt po nepřetržitém pobytu na území ČR po dobu 10 let. Do té doby cizinec musel žádat každoročně o prodloužení dlouhodobého pobytu bez ohledu na to za jakým účelem, jestli za účelem podnikání nebo zaměstnání.

Populační stav a imigrační pohyb Bulharů se dá nahlédnout prostřednictvím grafu, který je dále uveden a zahrnuje období od 1994-2010.

Graf 1

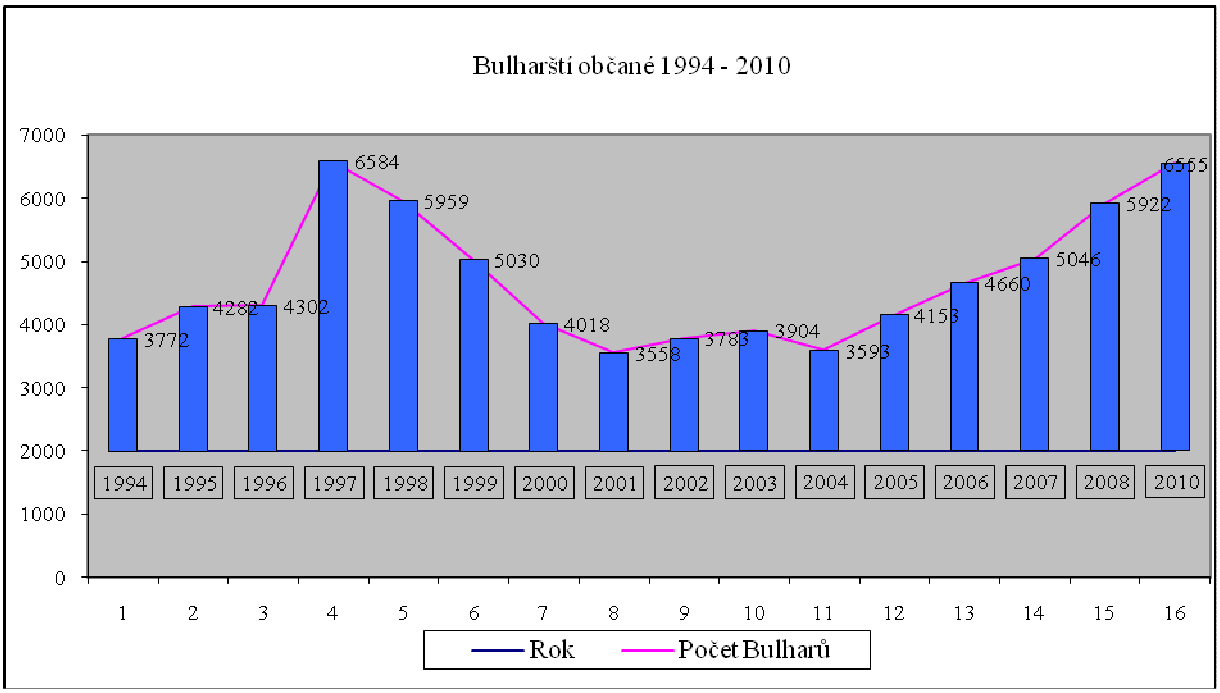

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[7] , **Graf:** autorka

Na grafu je vidět, že největší číselně zřejmý pokles v počtu bulharských přistěhovalců je mezi r. 1999 a r. 2001, což napovídá opravdu administrativně-právním souvislostem, spojeným s vydáním zákona č.326/1999, který působil větší potíže při vstupu a legalizaci imigrantů. Ačkoliv byl restriktivní ohledně náročných předpisů, týkajících se povinného doložení určitých finančních částek na zajištění pobytu a vyplnění „průvodky“ na hraničním přechodu, ve které se musely důkladně vyplňovat nejen osobní údaje cizince, ale dokonce i údaje o motorovém vozidle, kterým překročil státní hranici České republiky a jiné podobné formality, tímto zákonem se bulharským přistěhovalcům naskytla možnost právně zajistit svůj pobyt a eventuálně se i trvale usadit v ČR (Zákon č. 326/1999, Hl. IV, Díl 1, § 67). I když ten zákon nebyl akceptovatelný pro ty, kteří již měli dlouhodobý pobyt pár let za sebou, protože museli dál čekat na uplynutí deseti let nepřetržitého pobytu, aby požádali o trvalý pobyt, pro nově příchozí cizince se naskytla možnost

[7] http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/EB004BDDA7/$File/0103.xls
http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/6200471502/$File/0107.xls
http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/F1004651B9/$File/0107.xls
http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/050044AD49/$File/1414060110.xls
http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A70029D043/$File/141407_t1-9.xls
http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/1C00308139/$File/141408t1-09.xls
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C40046DD1C/$File/c01a01.xls
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/45002E12A0/$File/c01t01.xls

trvale se usadit v ČR. Zákon stanovil legislativní podmínky pro získání trvalého pobytu po desetiletém zákonném pobytu na území ČR.

Nemůžeme si dovolit nezmínit se, že toto období se vyznačuje také tím, že Česká republika se přidává ke schválení a ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, která byla vyhlášena 1. 2. 1995 Radou Evropy ve Štrasburku. Datum ratifikace Českou republikou bylo 18. 12. 1997 a doba její platnosti začala od 1. 4. 1998. Tímto aktem se ČR zavázala sociálně a politicky vytvářet nové podklady pro aktivní integrační politiku a začala rozšiřovat své aktivity, tykající se ochrany práv národnostních menšin.

Třetí období začíná od 1999 a probíhá do současnosti. V tomto časovém rozpětí se dá pozorovat řada konceptualizací imigračních a integračních problémů. Integrace cizinců se stává součástí vládní politiky na základě usnesení vlády ČR ze dne 7. července 1999 č. 689. Vláda České republiky v roce 1999 zahrnula problematiku integrace cizinců na území České republiky do státní politiky. Bylo to velmi pokrokové rozhodnutí, kterým vláda mimo jiné deklarovala, že se Česká republika připojuje ke sdílené odpovědnosti členských států EU v oblasti migrace a integrace cizinců. Stanovuje se 15 základních „Zásad koncepce integrace cizinců na území České republiky“[8], při čemž se začíná klást důraz na sociální aspekt integrace cizinců.

Byl vytvořen nezbytný předpoklad k postupnému vytvoření cílené a systematické politiky v oblasti integrace cizinců. Důležitou úlohu sehrálo Ministerstvo Vnitra s návrhem novely zákona o pobytu cizinců (Návrh novely zákona o pobytu cizinců, schváleny usnesením vlády ze dne 24. srpna 2005, č. 1055), kterým se zkrátila požadovaná časová lhůta z 10 na 5 let pro získání trvalého pobytu. Dlouhodobě pobývající cizinci mohli mít nárok na žádost o udělení trvalého pobytu již ne až po 10 letech, nýbrž již po pětiletém pobytu v ČR. Je vhodné zmínit se o postřehu Baršové (2005: 224), která upozorňuje na to, že novelou zákona se od cizinců vyžaduje, aby v ČR „vydrželi“ po nějakou dobu kvůli získání trvalého pobytu a dodržovali určité právní předpisy, ale tím autorka naznačuje, že se dochází k přehlížení jejich integrace. Podle ní se tento zákon týkal víc čistě formálního pobývání přistěhovalců po nějakou určitou dobu na území ČR, nežli implementace jejich integrace do české společnosti. S nástupem ČR do Evropské unie, se začalo „dbát“ nejen na harmonizaci s předpisy EU, kterými se řeší problematika migrační a integrační politiky, ale začaly se i vyhledávat samostatnější přístupy k této problematice ze strany České vlády, při čemž se začalo klást důraz na sociální aspekt integrace cizinců.

[8]V roce 1999 vláda zpracovala a přijala patnáctibodový program *Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky*. Na základě tohoto dokumentu vznikla *Koncepce integrace cizinců na území České republiky*, kterou kabinet přijal v roce 2000.

2.2. Legislativní kroky MV a MPSV a aktivní migrační politika

Začalo se přistupovat k migraci jako k jednomu z nástrojů ekonomického rozvoje země. Dvě Ministerstva – Ministerstvo vnitra (dále MV) a Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV) začala střídavě řešit otázky integrace. Časem[9] byla odpovědnost za realizace a koordinaci Koncepce integrace cizinců převedena z Ministerstva vnitra (MV) na Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). V roce 2002 bylo založeno oddělení Integrace cizinců na MPSV a v roce 2003 byl založen odbor Migrace a integrace cizinců na tomtéž ministerstvu.

Od roku 2008 1. srpna odpovědnost za realizaci a koordinaci Koncepce integrace cizinců byla převedena zpět z MPSV na MV[10]. Po převodu koordinace realizace Koncepce integrace cizinců MPSV zůstává aktivní jak v zajišťování a posílení migrační státní politiky, tak i v přispívání integrace cizinců. MPSV nepřestává uplatňovat v rámci své věcné působnosti integrační mainstreaming. Při vytváření jednotlivých resortních politik a právních předpisů se snaží zohledňovat jejich případný dopad na oblast integrace cizinců. MPSV se snaží přispívat k zjednodušení administrativní náročnosti zaměstnávání cizinců, zajišťuje informační přístupnost cizinců k právním předpisům a zákonům státní politiky prostřednictvím internetových stránek, které provozuje od roku 2004[11]. Vybrané stěžejné informace ohledně integrace cizinců jsou umísťovány také na oficiálních webových stránkách MPSV[12] v sekci Integrace cizinců. V průběhu 2007 připravilo MPSV druhé vydání příručky Informační publikace pro cizince ČR. V roce 2006/2007 MPSV intenzivně spolupracuje s MŠTM a MV na nastavení podmínek k výuce a zkouškám z českého jazyka[13].

Směr, ve kterém se začalo pracovat pro dosažení maximální efektivity v oblasti sociální integrace imigrantů, byl v souladu s evropskou legislativou a harmonizoval s jejím společným referenčním rámcem pro jazyky. Připojení jazykové kompetence do konceptu integrační politiky je zásluhou nizozemské vlády. Ta v roce 1998 přijala *Zákon o integraci nových přistěhovalců*, který předvídal povinnou účast v integračním programu pro přistěhovalce. Zahrnoval výuku holandštiny a návštěvu kurzů sociální a pracovní orientace pro všechny nově příchozí. Po roce od

[9] Převod agendy spojené s koordinací realizace Koncepce z MV na MPSV byl schválen usnesením vlády č.1252/2003.
[10] Koordinační role při realizaci Koncepce integrace cizinců na území ČR byla převedena na ministerstvo vnitra na základě usnesení vlády ČR ze dne 23. července 2008 č. 979.
[11] http://www.cizinci.cz
[12] http://www.mpsv.cz
[13] Podle novely zákona č.329/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, je cizinec od 1. ledna 2009 povinen k žádosti o povolení k trvalému pobytu předložit i osvědčení o vykonávání zkoušky z českého jazyka. Do přípravy novely zákona jsou zapojena tři ministerstva a to Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo vnitra.

zahájení programu byl imigrant povinen složit zkoušku z jazyka a sociální orientace[14]. V České republice se taky začalo „dbát“ na jazykovou integraci imigrantů. V souvislosti s tím Vláda České republiky svým usnesením ze dne 14. května 2008 č. 538 schválila „*Systém výuky českého jazyka a zkoušek pro cizince jako jedné z podmínek pro udělení trvalého pobytu*“. Nákladové nároky na něj by měly být vynahrazeny ze státního rozpočtu ČR.

Doklad o úspěšně složené zkoušce z českého jazyka se stala nezbytnou součástí žádostí o udělení povolení k trvalému pobytu na území ČR. Tato povinnost je platná od 1. ledna 2009 v souvislosti s novelou zákona č.326/ 1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a s usnesením Vlády ČR ze dne 14. května 2008 č. 538. V rámci jazykové zkoušky musí cizinec prokázat znalost češtiny. Na základě Společného evropského referenčního rámce[15] bylo rozhodnuto, aby stupeň zkoušky v ČR odpovídal úrovni A1 dle tohoto dokumentu i když podle prvních návrhů[16] se na začátku uvažovalo o stupni A2[17].

MPSV se podílelo také na podpoře výzkumné činnosti v oblasti integrace cizinců za intenzivní spolupráce s institucemi České Akademie Věd[18] a také se zapojilo do financování projektů v oblasti integrace cizinců z fondů EU.

MV ve spolupráci s MPSV vypracovalo v roce 2007 víceletý a roční plán Fondu pro začleňování občanů třetích zemí 2007 - 2013. K tomu můžeme ještě dodat, že vypisuje výběrové dotační řízení v oblasti podpory integrace cizinců na poskytnutí dotace ze státního rozpočtu pro nestátní, neziskové subjekty, které vykonávají veřejně prospěšnou činnost v oblasti integrace cizinců.

Podpora MPSV zahrnuje aktivity v oblasti integrační politiky, které směřují k prohloubení znalosti českého jazyka a usnadnění vstupu na trh práce, k činnostem zaměřeným na poskytování sociálně-právního poradenství cizincům a na rozvoj vztahu mezi cizinci a členy majoritní společnosti[19].

[14] Nizozemský model povinných integračních kurzů začal být rychle přijímán v jiných evropských zemích, např. Finsku, Dánsku, Belgii, Rakousku a Německu. (BARŠOVÁ - BARŠA 2005:4)
[15] http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky
[16] http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/MBorkovec_RozhovorsJanouCemusovou.pdf
[17] O evropských úrovních jazykové vybavenosti viz příloha č. 1, s. 156
[18] http://www.mpsv.cz/files/clanky/6597/integrace_cizincu.pdf
[19] http://www.mpsv.cz/files/clanky/6597/integrace_cizincu.pdf

2.2.1. Pojem „národnostní menšina“ v kontextu Evropské legislativy a národnostně menšinové politiky České republiky

Pro menšinové politiky České republiky se staly závazné dva základní dokumenty evropské legislativy, které stanovují práva národnostních menšin. To jsou *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* a *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*, které reglementují práva menšin, stanovují jejich normativně-právních podkladů a způsob jejich implementace, ale bohužel nedefinují pojem „*národnostní menšina*“. Zatím nemá definice tohoto pojmu jednotné znění v evropském legislativním kontextu a nelze jej používat na mezinárodní úrovni.

Tím pádem si každý evropský stát určuje legislativní parametry tohoto pojmu. Podle české legislativy [20] je národnostní menšina

„společenství občanů České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.“ (Zákon č.273/2001 Sb.)

Z toho vyplývá, že česká legislativa bere národnostní menšinu především jako občansko-právní jednotku, patřící k českému státu a vlastnící kvalitu historicky vzniklé skupiny. Historická kontinuita určité menšinové skupiny je velmi důležitým podkladem pro českou legislativu a nezbytnou podmínkou pro udělení statutu „*národnostní menšiny*“. Vymezení tohoto pojmu je stanoveno v Zákoně č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. Podle tohoto zákona[21] je příslušníkem národnostní menšiny

„občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“ (Zákon č.273/2001 Sb.)

Česká legislativa řeší vymezení pojmu „*národnostní menšina*“ a statut příslušníků národnostních menšin v úzkém kontextu občansko-právního závazku být oficiálně reglementovanou součástí českého státu. Mít české občanství je nezanedbatelnou podmínkou pro uznání menšinového statutu českou legislativou.

Velmi populární v tomto kontextu je definice Cappotortiho[22], který jako speciální zpravodaj Podvýboru o ochraně menšin při OSN v r. 1971 navrhl definovat „*národnostní menšinu*“ jako

[20] Zákon č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, § 2 (1)
[21] Zákon č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, § 2 (2)
[22] CAPOTORTI, Fr. (Viz cit. v MAREŠ, M. – KOPEČEK, L. – PEČÍNKA, P. – STÝSKALÍKOVÁ, V. 2004: 11).

„skupinu občanů státu, kteří se od zbytku populace liší etnicky, nábožensky, lingvisticky, je početně menší a u které přetrvává pocit soudržnosti a snaha o uchování kultury, tradic, náboženství nebo jazyka". Musíme brát také na vědomí, že pojem *„národnostní menšina"* lze definovat ve dvou kontextuálních úrovních.[23] Jednak se na tento pojem můžeme dívat z hlediska kulturního, a jednak z hlediska jeho legislativní modifikace.

Jeden z prvních nejzávažnějších dokumentů[24] Rady Evropy týkající se práv národnostních menšin je *Doporučení 1201*[25], které obsahuje návrh o *Dodatkovém protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv v r.* 1993 a pojednává analogickým způsobem, při čemž akcentuje pevnou vazbu menšinových příslušníků se státem. Podle tohoto dokumentu se "*národnostní skupinou*" rozumí skupina lidí, kteří "*žijí na území daného státu a jsou jeho občané*". Příslušníci menšinové skupiny musejí mít *„dlouhotrvající, pevná a stálá pouta s tímto státem"*, což předpokládá jejich historicky kontinuální vázanost na teritoriální území tohoto státu. V této definici se bere v úvahu etnická, kulturní, náboženská a jazyková odlišnost příslušníků a jejich vůle setrvávat pospolu a zachovávat svou vlastní identitu.

Evropská charta pro regionální či menšinové jazyky (1992) vymezuje jazyky menšin způsobem, který v sobě implikuje vyloučení jazyků nově přicházejících imigrantů. Tím pádem můžeme shrnout, že definice těchto dokumentů oslovuje dlouho usazené etnické skupiny a nikoliv novodobé migranty.

V chápání příslušníků národnostních menšin jako historicky utvářené skupiny na teritoriálním území určitého státu a její pevné a dlouhotrvající vazby s tímto státem je dominující kritérium v různě rozpracovaných dokumentech evropské legislativy, které se snaží definovat pojem *„národnostní menšina"*. Bohužel k jednotnému mezinárodnímu pojmenování tohoto pojmu ještě nedošlo, ale přesto česká legislativa respektovala tuto skutečnost a na jejím základě vybudovala svoji definici v již zmíněném Zákonu č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin. Jak jsme se již zmínili, *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* ani neobsahuje definice národnostní menšiny, ale akcentuje dodržování práv národnostních menšin a jejich ochranu na začátku tohoto dokumentu, kde je napsáno: *„převratné události v historii Evropy ukázaly, že ochrana národnostních menšin má základní význam pro stabilitu,*

[23] Pojmovému obsahu „národnostní menšina" věnovala pozornost M. Moravcová, která akcentuje jeho souvislost s kulturním kontextem na jedné straně a se státní legislativou na straně druhé. (Viz MORAVCOVÁ, M. 2008: 11-14)

[24] Aktuální evropské dokumenty, které souvisí s legislativními úpravami postavení národnostních menšin, jsou *Charta základních práv EU*, směrnice 2000/43/EC o rovném zacházení bez ohledu na rasový nebo etnický původ, směrnice o zákazu diskriminace v zaměstnání 2000/78/EC, *Akční program pro boj s diskriminací*, *Akční program boje se sociální exkluzí*.

[25] http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=37&Itemid=97

demokratickou bezpečnost a mír na tomto kontinentě"[26]. Problému vymezení národnostní menšiny a jejích sociálních a právních parametrů věnuje pozornost kanadský sociolog Kymlicka, který zdůvodňuje rozdíl mezi menšinovou a imigrantskou skupinou analýzou jejich sociálních kvalit formovaných za okolností současných a intenzivně probíhajících migračních pohybů. Tento rozdíl spočívá právě v historicky a dlouho probíhajícím ukotvení příslušníků národnostní menšiny, kteří si časem vybudovali určitou „*sociální kulturu*" (KYMLICKA W. 1995: 75 -106) na rozdíl od imigrantů, kteří ji postrádají, poněvadž ji jakoby zanechali v zemích původu a potřebují se připojit „mainstreamu" většinové hostitelské společnosti, aby se mohli integrovat. Musíme poznamenat, že Kymlickův sociologický přístup přehlíží možnou časovou perspektivu, kdy si imigranti postupně mohou vybudovat sociální kulturu a vyvíjet všechny potřebné kvality, jaké má národnostní menšina. Význam jeho moderního sociologického přístupu ale je význačný tím, že odpovídá skutečnosti současných migračních procesů, kdy novodobá migrace vlastní odlišná sociální a kulturní specifika než dlouhodobě usazené a již vytvarované národnostní menšiny v hranicích jednotlivých států.

Na tuto migrační situaci navazovala nejen evropská legislativa prostřednictvím již zmíněných dokumentů, ale i česká menšinová politika. Česká republika se zavázala legislativně upravit postavení menšin na svém území ihned po svém ustavení v r. 1993. Právní rámec postavení národnostních menšin je vlastně stanoven podle *Listiny základních práv a svobod*[27] a *Rámcové úmluvy* a zahrnuje v sobě právní předpisy, zasahující svobodné volby příslušnosti k národnostní menšině, sdružování a spolkového života v hranicích menšinové skupiny, užívání jazyka na veřejnosti, v úředním styku a před soudy, práva na rozšiřování a přijímání informací v příslušném menšinovém jazyce, vzdělávání a uchování rozvoje národnostně menšinových kultur.

Listina základních práv a svobod, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, a také *Doporučení Rady Evropy č. 1201* z roku 1993 ovlivnily právní rámec z r. 2001 *Zákona o právech příslušníků národnostních menšin.* Tzv. menšinový zákon začal odlišovat příslušníky národnostních menšin a cizince. Občanům ČR, kteří se hlásí k jiné národnosti než české, zaručuje tento zákon specifická práva jako příslušníkům národnostních menšin. Zvláštní předpisy stanovují práva cizinců, tj. osob s trvalým a přechodným pobytem na území ČR.

Je nezbytné vykreslit institucionální zajištění výkonu a dohledu na práva národnostních menšin. Ve sněmovně Parlamentu ČR otázkami národnostních menšin se zabývá Podvýbor pro

[26] http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020116
[27] *Listina základních práv a svobod* vznikla jako společný dokument ČSFR na přelomu let 1990 – 1991 a byla uzákoněna 9. 1. 1991 (č.23/1991 Sb.). Stanovuje práva menšin na všestranný rozvoj a šíření jejich kultury. Listina zaručovala menšinám právo sdružovat se, vzdělávat a také přijímat a šířit informace ve svém jazyce.

národnostní menšiny Výboru petičního. Jeho jednání se zúčastňují hosté zástupci příslušných národnostních menšin. V Senátu se menšinovým otázkám věnuje Výbor petiční, pro lidská práva, vědu, vzdělávání a kulturu. Ústřední roli na úrovni orgánů státní správy plní Rada vlády pro národnostní menšiny, zřízená vládou ve smyslu menšinového zákona (Zákon č. 273/ 2001 Sb.; § 6 odst. 3) Členy Rady jsou na jedné straně zástupci ministerstev[28], dále zástupce Kanceláře prezidenta republiky, zástupce kanceláře Veřejného ochránce práv a zmocněnec vlády pro lidská práva, na druhé straně zástupci národnostních menšin – bulharské, chorvatské, maďarské, německé, polské, romské, rusínské, ruské, řecké, slovenské, srbské a ukrajinské. Jednotlivé menšiny mají v Radě jednoho až tři zástupce. V čele Rady stojí člen vlády, kterého na návrh předsedy vlády jmenuje vláda. Členy Rády jmenuje vláda usnesením.

Příslušníci národnostních menšin mohou bez omezení zřizovat své vlastní organizace podle Zákona č. 80/1990 Sb. o sdružování občanů ve znění pozdějších předpisů a také podle Zákona č. 248/ 1995 o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplněných některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, respektive Zákon č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech. V rámci občanských aktivit jsou zřizovány různé typy organizací, např. občanská sdružení, která rozvíjejí činnost jako nestátní neziskové organizace národnostních menšin nebo jako organizace s určitým národnostně menšinovým programem. Občanská sdružení příslušníků národnostních menšin mají individuální a kolektivní členství, sdružují příslušníky národnostních menšin i občany většinové společnosti.

Po přijetí zákona č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů se na internetových stránkách české vlády objevila první souhrnná *Zpráva o situaci národnostních menšin na rok 2001*[29], která popisuje celé funkční období vlády ČR od roku 1998 až do roku 2001 z hlediska demografických poměrů, legislativních a nelegislativních opatření vlády a jednotlivých resortů, také z pohledu zástupců národnostních menšin v Radě vlády pro národnostní menšiny. Při tom ilustruje poměry uvnitř jednotlivých národnostních menšin. Z hlediska národnostně menšinové politiky ČR je uvedené časové období významné tím, že zahrnuje roky, kdy se stala pro Českou republiku závaznou *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* (1998*).* Také v tomto období Česká republika podepsala *Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků* (2000) a Parlament České republiky schválil zákon o právech příslušníků národnostních menšin (2001). Zpráva se zabývá závazky vyplývající z Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, přípravou ratifikace Evropské charty regionálních či

[28] Jsou to Ministerstvo financí, Ministerstvo kultury, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zahraničních věcí, přičemž jejich zástupci jsou na úrovni náměstka ministra.
[29] http://www.mezikulturnidialog.cz/narodnostni-mensiny.html

menšinových jazyků, vývojem legislativního procesu vládního návrhu zákona o právech příslušníků národnostních menšin, jakož i nařízení vlády, kterým se stanoví způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity národnostních menšin a na podporu jejich integrace.

Od této doby na internetových stránkách Vlády ČR začínají pravidelně vycházet zprávy o situaci národnostních menšin a s nimi spojené legislativní změny. V roce 2003 (ÚŘÁD VLÁDY ČR 2003) dokonce vychází tištěná verze některých základních dokumentů, které jsou legislativním instrumentem národnostně menšinové politiky České republiky. V ní je Zákon o právech příslušníků národnostních menšin publikován v jedenácti jazycích podle počtu legislativně uznaných národnostních menšin v ČR[30]. V tomto tištěném vydání jsou uvedeny a vyjasněny právní rámec postavení národnostních menšin v ČR a institucionální zajištění výkonu jejich práv. V ní je akcentován podíl České republiky na podepsání Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, která byla ratifikována 18. prosince 1997 a vstoupila v platnost dne 1. dubna 1998.

Takže můžeme shrnout, že základní ochranu práv národnostních menšin v ČR stanoví ústavní zákony – zákon č. 1/ 1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů a Listina základních práv a svobod (zákon č. 2/ 1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky. Práva příslušníků národnostních menšin upravuje již zmíněný zákon č. 273/ 2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti dne 2. srpna 2001.

Tento zákon upravuje práva příslušníků národnostních menšin a působnost ministerstev, jiných správních úřadů a orgánů územních samosprávních celků ve vztahu k nim. Přináší vymezení základních pojmů „*národnostní menšina*“ a „*příslušník národnostní menšiny*“, které reflektuje *Doporučení Rady Evropy č. 1201* z roku 1993 ohledně doplňkového protokolu o právech menšin k Evropské úmluvě o lidských právech.

Všechny pokusy o definování pojmu „*národnostní menšina*“ se shodují v tom, že historická kontinuita přetrvávání dané skupiny je nutná pro jejich legislativní reglementace. Tato reglementace na druhou stranu zahrnuje kulturní fakta, bez kterých celistvost menšinové skupiny není možná. Jsou to například společné tradice, jazyk, náboženství a společná identita, které vyvolávají pocit kulturní soudržnosti příslušníků takové skupiny a udržuje jejich vůli o setrvávání a zachování vlastní svébytnosti. Z toho plyne, že na toto pojetí se nemůžeme dívat jen jako na objekt legislativy. Je to pojem, který v sobě obsahuje určité kulturně-antropologické konotace. Proto musíme brát na vědomí, že pojem „*národnostní menšina*“ lze definovat ve dvou

[30] V tuto dobu bylo 11 národnostních menšin a do nich ještě nebyla zahrnuta srbská menšina, která byla uznána později. (Srov. PETRÁŠ R. – PETRŮV H. – SCHEU H. (eds.) 2009)

kontextuálních úrovních (MORAVCOVÁ M. 2008: 11 – 14). Jednak se na tento pojem můžeme dívat z hlediska kulturního a jednak z hlediska jeho legislativní modifikace, která se ve státech Evropské unie vytváří a aplikuje podle potřeby jednotlivých migračních politik.

2.3. Projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“

První iniciativa v oblasti řízené migrace patří Ministerstvu práce a sociálních věcí, které 28. července 2003 spustilo pilotní projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Projekt byl realizován ve spolupráci s Ministerstvem Vnitra a Ministerstvem Zahraničních Věcí. Svým usnesením č. 975 ze dne 26. září 2001 vláda schválila koncepci nového, aktivního přístupu k řízení migrace, která vymezila základní koncepční principy aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků. Nejprve byl projekt spuštěn 1. září 2003 v Bulharsku, Chorvatsku a Kazachstánu[31]. Jeho cílem byl přivést do České republiky zahraniční odborníky, kteří se chtějí usadit v ČR i se svými rodinami. Výhodou tohoto projektu pro cizince, kteří se do něj zapojí, byla možnost získání udělení trvalého pobytu už po dvou a půl letech pobytu v ČR. Na základě splnění a dodržování podmínek podle projektu mohli účastníci dostat doporučení na Ministerstvo Vnitra ČR – Cizinecké a pohraniční policie k udělení trvalého pobytu ve zkrácené lhůtě. Nedá se však říct, že by byl tímto projektem udělán krok ke zpřístupnění kvalifikovaných cizinců na pracovní trh v ČR, nýbrž o urychleném administrativním řešení legalizace pobytu již pracujících v ČR přistěhovalců a o jejich následném trvalém usazení.

Administrativní procedury, spojené se získáním trvalého pobytu na území ČR za pomoci projektu, totiž nezahrnovaly žádný postup pro zajištění pracovního povolení, které patří k jedněm ze základních legislativně-právních podkladů při vyřizování povolení o trvalém pobytu cizinců. To je právě největším nedostatkem tohoto projektu a vysvětluje nízký zájem o účast na něm. V tiskové zprávě MPSV od 11. září 2003 týkající se Pilotního projektu se zmiňuje ambice české vlády umístit Českou republiku mezi „*prvními*“, které využívají imigrační potenciál za pomoci politiky řízené migrace. V ní se sděluje, že „*Politikou EU je snaha o kompetitivnost a řízenou migraci s využitím jejího potenciálu. ČR má šanci být mezi prvními a získat tak výhodu kvalitního výběru*“.

Těsně před vstupem do Evropské unie se Česká republika snažila nejen harmonizovat své právní předpisy s evropskou legislativou, ale mířila i k vyřešení svých vlastních problémů sociálně-ekonomického a demografického charakteru. Bylo na čase, aby se podniklo opatření proti

[31] Země byly vybrány na základě konzultací s českými zastupitelskými úřady a schváleny vládním usnesením č. 720 z 10. července 2002.

stárnutí populace a nedostatku určitých povolání na českém trhu práce. To, že Česká republika odpověděla poměrně adekvátně na aktuální nároky rozjíždějících se migračních procesů, ukazuje fakt, že jako první z postkomunistických států začala s realizací takového projektu souběžně se zeměmi jako Německo a Velká Británie. Všechny tyto státy byly inspirovány modelem kanadského Québeku, ale každý stát si našel svou cestu k jeho uplatnění a aplikaci podle svých individuálních potřeb.

2.3.1. Země, zahrnuté do pilotního projektu

Na samém začátku do pilotního projektu byly zahrnovány jen tři státy – Bulharsko, Chorvatsko a Kazachstán. Postupně od 1. října 2004[32] se do něj zapojují další dvě země – Bělorusko a Moldavsko. Nově se do tohoto projektu od stejného data mohou hlásit také zahraniční absolventi českých vysokých škol od školního roku 2003/ 2004 bez ohledu na zemi původu kromě těch, kteří v ČR studovali v rámci rozvojové pomoci. Od 1. října 2004 také smějí státní příslušníci nových cílových zemí vstupovat do pilotního projektu pouze z území ČR[33]. Dále se od 1. července 2005 do pilotního projektu zapojují Srbsko, Černá Hora a Kanada a od 1. ledna 2006 i Ukrajina. Od tohoto posledního data se mění i systém přihlášek. Zájemci se mohli přihlašovat prostřednictvím systému on-line, což by mělo přispět ke zlepšení možnosti postupného rozšiřování projektu na větší počet zemí. Novinka v tomto třetím projektovém roce (tj. od 1. 7. 2005 do 30. 6. 2006) bylo, že všichni žadatelé kromě těch z prvních tří zemí (Bulharsko, Chorvatsko a Kazachstán) mohou podávat přihlášky jen na území ČR[34]. V roce 2008 projekt ztratil pilotní charakter a do něj byly zahrnuté i další země kromě Bulharska, Kazachstánu a Chorvatska. To byly Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Indie, Kanada, Makedonie, Moldavsko, Rusko, Srbsko a Černá Hora a Ukrajina. Zde jsou uvedené všechny země, které do tohoto projektu byly zapojeny od jeho začátku do r. 2008 (Tab. 1 Země, zahrnuté do pilotního projektu (celkový počet):

[32] http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=media&full=true&mm=3145

[33] Do této doby byla možnost zúčastnit se do projektu prostřednictvím zahraničních misí v příslušných zemích – Bulharsko, Chorvatsko a Kazachstán. Do projektu se mohli přihlásit státní příslušníci uvedených států mimo České republiky, aniž bylo potřeba pobývat nějakou dobu na jejím území.

[34] Za osobu vstupující ze zahraničí se přitom počítají všichni ti, kdo podali přihlášku během prvních tří měsíců platnosti víza k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání.

Tab. 1 Země, zahrnuté do pilotního projektu do r. 2008 (celkový počet)

Země	Muže	Ženy	Celkem
Bulharsko	100	76	176
Kazachstán	17	30	47
Chorvatsko	7	7	14
Bělorusko	90	55	145
Moldavsko	41	24	65
Srbsko a Černá Hora	36	19	55
Kanada	8	1	9
Ukrajina	263	128	
Rusko	131	90	221
BaH	14	7	21
Makedonie	28	6	34
Indie	46	4	50
Armenie	4	2	6
Brazilie	1	0	1
Gruzie	1	0	1
Izrael	1	0	1
Kyrgystán	0	1	1
Mexico	0	1	1
Nepál	1	0	1
Spojené státy	1	1	2
Srbsko	2	1	3
Turecko	7	0	7
Uzbekistán	1	1	2
Absolventi SŠ	2	4	6
Absolventi VŠ	65	47	112
Celkem	867	505	1372

Zdroj: MPSV, Andrea Veselá (15. 4. 2009)[35], **Tabulka:** autorka

[35] http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4380&full=true

2.3.2. Účel, podmínky a kritéria výběrové procedury pilotního projektu

Cílem tohoto projektu bylo přilákat do České republiky co nejkvalifikovanější zahraniční odborníky s rodinami, schopné se natrvalo integrovat do české společnosti. Ne nadarmo byl za jeho logo vybrán výraz *„Legální migrace – otevřená šance*". MPSV začala širokou kampaň, aby co nejvíc informovala veřejnost o výhodách řízené migrace a možnostech nabízených tímto projektem. MPSV začalo být vstřícnější k médiím a v roce 2004 začalo provozovat internetové stránky na svém serveru, věnované výběrovému řízení tohoto projektu[36]. I když tento projekt nezajišťuje práci, bydlení, ani další jiné výhody účastníkům za jejich pobytu v ČR, poskytuje ne bezvýznamnou výhodu. Při ztrátě zaměstnání nikoli z vlastní viny mají účastníci projektu třicetidenní ochrannou lhůtu, po kterou nepřijdou o vízum, a pobyt v ČR se jim nepřeruší. Jiná otázka je, do jaké míry tento projekt splnil svůj úkol a jaká byla jeho efektivita zvlášť pro občany z Bulharska, poněvadž brzy po vstupu do Evropské unie[37] projekt přestal být aktuální**.** Vstup Bulharska do Evropské unie se stal historickou událostí, která změnila status této země, jakož i postavení jejích občanů. Pro bulharské občany začala platit nová legislativa Evropské unie, což ulehčilo jejich legalizaci a volný pohyb nejen na území České republiky, ale i v celkovém teritoriálním rozmezí unie. Bulharští občané začali mít přístup na trhy práce všech členských států EU, prakticky ve všech oblastech běžného života se s nimi začalo zacházet jako s občany ČR a začala se na ně vztahovat zásada nediskriminace. Na informačních internetových stránkách MPSV sděluje:

„Občané Bulharska mohou (stejně jako občané ostatních členských států EU) již po třech měsících pobytu v ČR požádat na oddělení cizinecké policie o doklad potvrzující pobyt občana EU na území ČR (tento doklad má pro občany EU pouze charakter osvědčení- nejde o státem uloženou povinnost, jeho opatření ale lze doporučit pro každodenní potřebu, zejména styk s úřady).

Cílem pilotního projektu Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků je od počátku integrace kvalifikovaných pracovníků a jejich rodin pocházejících ze třetích zemí (tj. zemí mimo Evropskou unii). Vstupem Bulharska do Evropské unie tak nemůže být z objektivních důvodů tento cíl u občanů nově přistoupivšího státu naplněn, a nelze jim proto ani udělit po 2,5 letech trvalý pobyt určený občanům třetích zemí.

Z výše uvedených důvodů ke dni vstupu Bulharska do EU - 1. 1. 2007 byli státní příslušníci této země vyřazeni z pilotního projektu Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků (v souladu s usnesením vlády č.431/2006).“ [38]

[36] http://www.imigracecz.org/
[37] Bulharsko zároveň s Rumunskem vstupují do Evropské unie 1. ledna 2007.
[38] http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=media&mm=4039

Administrativní zatěžování při získání pracovního povolení a dlouhé fronty před cizineckou policií přestaly být překážkou pro legální pobyt bulharských imigrantů a pro jejich usazení v ČR.

Základní podmínky pro uchazeče projektu byly dosažení středoškolského vzdělání, povolení k zaměstnání a pracovní místo na území ČR, které by si měli obstarat sami zájemci projektu. Zkušenosti z předchozího pobytu a zaměstnání v ČR jsou dodatečně bonifikováni výběrovým řízením pilotního projektu.

Kritéria výběrové procedury souvisí s integrací cizince do české společnosti a s jeho předpoklady pro úspěch takové integrace. Hlavní roli hraje délka trvání pracovního poměru v České republice, což je kritérium komplexní, protože se dá očekávat, že v sobě do určité míry obsahuje i některá jiná kritéria. Předpokládá se, že časem se uchazeč a jeho rodina hlouběji integrují do společnosti a vzroste zejména znalost českého prostředí a kultury stejně jako jazyka. Za pracovní poměr podle doby trvání platnosti povolení k zaměstnání v ČR se přiděluje až 12 bodů. Pracovní zkušenosti v oboru se také hodnotí a nejvyšší počet bodů je 6. Za optimální věk se počítá mezi 23 a 35 let, za který se přiděluje maximálně 8 bodů. Výhodou pro uchazeče tohoto projektu by mohla být předchozí zkušenost se životem v ČR, za které mohou dostat až 6 bodů. Největší počet bodů účastníci dostávají za dosažené vysokoškolské vzdělání, což do největší míry předpokládá a plní zaměřenost pilotního projektu pří výběru co nejkvalifikovanějších zahraničních pracovníků. U tohoto kritéria se sčítají body za všechny dosažené stupně vzdělání a absolvování bakalářského, magisterského a doktorského studijního programu. Na prvním místě se hodnotí znalost českého jazyka a dále každý jiný jazyk jako např. angličtina, němčina, francouzština atd. Maximální body za jazykové znalosti mohou dosáhnout až 9 bodů. Další výběrové kritérium je rodinný stav uchazeče. Vliv zapojení celé rodiny do české společnosti na úspěšnost integrace je jedním z rozhodujících faktorů. Rodina představuje významnou kotvu cizinců do společnosti, zejména skrze děti a další generace (Tisková zpráva MPSV 2003:6). Hodnotí se výše bodů, které by ve stejném dotazníku získal partner, a dále se bonifikují první tři dětí (Matocha P. 2004: 27). Maximální možné hodnocení za partnera a děti je 10 bodů. Nejvyšší počet bodů celkem je 66.

2.3.3. Účastníci pilotního projektu „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“

Ke dni 1. 4. 2009 bylo od začátku projektu zařazeno celkem 1372 osob[39]. Do června 2007 mělo nejvyšší počet uchazečů Bulharsko, poněvadž to byla jedna z prvních zemí, která se pilotního projektu zúčastnila. Statistika MPSV z roku 2009 ukazuje, že Ukrajina a Rusko předběhly Bulharsko v počtu uchazečů tak, že ukrajinských účastníků bylo 391 a ruských 221. Bulharsko zůstává na třetím místě se 176 uchazeči a po něm je Bělorusko se 145 zařazenými účastníky. Zájem ze strany Ukrajiny, Ruska a Běloruska vykazuje hodnoty, které svědčí o úspěšnosti a užitečnosti projektu v těchto zemích. Z nich je vybráno víc uchazečů nežli ze zemí, které se zúčastnily projektu od samého začátku jako např. Kazachstán (47 uchazečů) nebo Chorvatsko (jen 14 uchazečů). Početnou skupinu tvoří absolventi českých vysokých škol s různým občanstvím. Jejich počet je celkem 112.

Tab. 2 Počet Bulharů zúčastnili se do projektu celkem

Počet Bulharů		Věk			Vzdělání	
muži	ženy	Do 23	23 let -35 let	Nad 35 let	vysokoškolské	středoškolské
100	76	0	48	128	79	97
Celkem:	176					

Zdroj: MPSV, Andrea Veselá (15. 4. 2009) [40], **Tabulka**: autorka

Nejpočetnější skupina účastníků projektu – bráno všeobecně – pracuje v oboru informačních technologií a představuje 30 % z uvedených a zařazených do projektu. 13 % pracuje v administrativě a 12 % v technických profesích. Velkou část tvoří skupina vědeckých pracovníků – 9 %. Se zdravotnickým povoláním je 5 % účastníků. Stejný podíl mají i manažerské profese. 24 % představuje skupina účastníků, kteří nebyli zařazeni podle povolání do projektu a jsou uvedeni jako „jiné“.

[39] http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4380&full=true
[40] http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4380&full=true

Graf 2

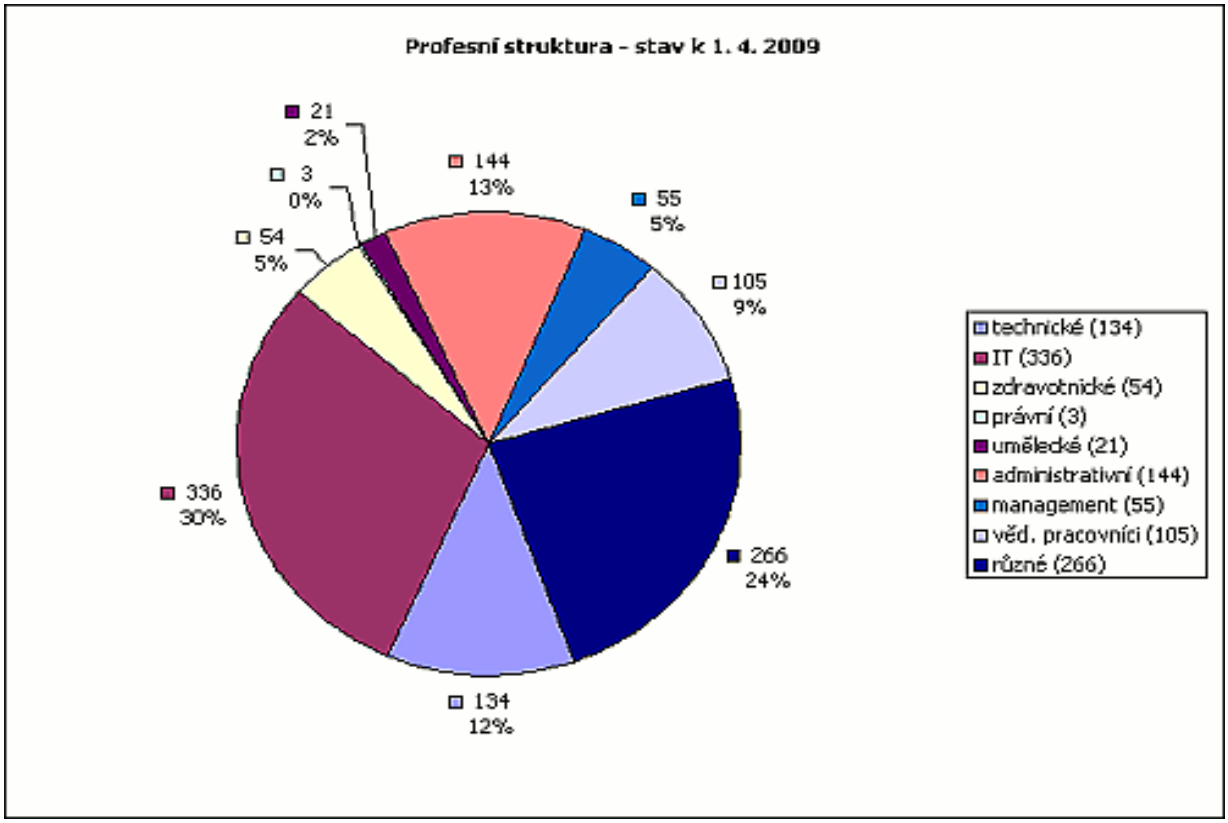

MPSV, Andrea Veselá (15. 4. 2009)[41]

Projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“ usiluje o jednodušší administrativní podmínky pro své účastníky, aby získali trvalý pobyt a usadili se v ČR. To je prvním krokem, který udělala Česká vláda, aby přitáhla zahraniční odborníky do svého pracovního trhu. Tím začala řešit prohlubující se demografické problémy a nedostatek pracovních sil v určitých oborech. Jedním slovem se Česká vláda rozhodla využít potenciál zahraničních odborníků za pomoci řízené migrace, a tím se Česká republika ocitla mezi prvními postkomunistickými zeměmi a v čele dalších západoevropských států (Německo, Velká Británie atd.) v podnikání kroků k profitování z imigrace, i když tento projekt měl závažné nedostatky.

[41] http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&mm=4380&full=true

2.4. Projekt „Zelené karty“ - návrh parametrického modelu pro Českou republiku“

Aktuální projekt v oblasti řízené migrace ČR je projekt „*Zelené karty*“ - návrh parametrického modelu pro Českou republiku“. Ten byl schválen usnesením vlády České republiky ze dne 22. října 2007 č. 1174 o zjednodušení podmínek pro zaměstnávání kvalifikovaných zahraničních pracovníků na českém pracovním trhu. Je zaměřen na občany třetích zemí, jejichž seznam je stanoven vyhláškou Ministerstva Vnitra č. 461/ 2008 Sb. Model „*Zelených karet*“ je podporován českými podnikateli, kteří za pomoci tohoto projektu mají možnost zajistit si mnohem rychleji pracovní sílu ze zahraničí, aniž by to bylo spojeno se zatěžujícími administrativními procedurami potřebnými pro legalizaci dotyčných zahraničních pracovníků. Projektem se usiluje o zjednodušení podmínek jejich zaměstnávání a umožňuje zefektivnit a zlepšit situaci při nedostatku pracovních sil.

V tiskové zprávě[42] o migraci za rok 2007 Ministerstvo Vnitra charakterizuje tento projekt jako „*prioritně zaměřený na vysoce kvalifikované pracovníky s ukončeným vysokoškolským či nižším vzděláním, ale umožňuje získávat i nekvalifikované pracovníky, jsou-li potřební*“. Doba platnosti zelené karty pro nekvalifikované pracovníky je dva roky bez práva na prodloužení. U vysoce kvalifikovaných je platnost zelené karty maximálně tři roky s možností dalšího prodloužení. Projektem se zprostředkovává flexibilní nábor odborníků ze zahraničí a snižuje se administrativní zátěž na straně zaměstnavatele a cizince. Evidence volných pracovních míst, která by měla být obsazena držiteli zelené karty, je vedena na MPSV a volně přístupná na jejich webových stránkách. Zájemci by měli podávat žádosti o zelenou kartu na zastupitelských úřadech České republiky v zahraničí.

V dotyčné zprávě Ministerstvo Vnitra prohlašuje, že bude vydávat zelené karty v úzké spolupráci (konzultační) s dalšími resorty. Kromě MV a MPSV aktivní roli v tomto projektu hraje také Ministerstvo průmyslu a obchodu, které v centrální evidenci volných pracovních míst bude označovat vhodná obsaditelná místa pro zahraniční zájemce a uchazeče projektu Zelených karet.

Účinnost tohoto projektu je platná od 1. 1. 2009. Všechny podmínky a administrativní postupy, spojené se získáním zelené karty jsou dostupné na portálu MV a MPSV.

[42] www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx

Závěr

Po roce 1989 Česká republika se stala přitahujícím centrem pro řadu imigrantů z bývalého socialistického bloku jednak, že těsně po otevření hranic vízový režim nebyl ještě stanoven a jednak, že Česko by mohlo představovat tranzitní zemí na cestě dále na Západ. Podle toho česká vláda musela podniknout nové legislativní kroky v regulování a řízení migrace. Následně byly vytvořeny programy a projekty *„Aktivní výběr vysoce kvalifikovaných pracovníků“* a *„Zelené karty“*.

Počet bulharských imigrantů se zvyšoval postupně od počátku 90 let do současné doby a navazoval na nově vydávaných zákonech české legislativy. Dočasné zmražení bulharské imigrace bylo pozorováno mezi r. 1999 a r. 2001 v souvislosti se zákonem č. 326/ 1999, ve kterém se prosazovala řada restriktivních postupů při vstupu cizinců na území České republiky.

S nástupem do Evropské unie pro bulharské občany začala platit nová legislativa Evropské unie, což ulehčilo jejich legalizaci a volný pohyb nejen na území České republiky, ale i v celkovém teritoriálním rozmezí unie.

III. Migrační vlna Bulharů od počátku 90. let do současnosti

1.Typologizace migračního usazení a populační stav bulharské národnostní skupiny v současnosti

1.1. Osídlení Bulharů v ČR

Podle posledních údajů českého statistického úřadu k 30. 6. 2010 se v České republice nachází 6 600 bulharských občanů[43], což znamená 1 % populace cizinců na území ČR[44]. Během posledních patnácti let (1994 až 2009) poklesl procentuální podíl bulharských občanů z celkové populace cizinců v České republice o 3 %. Pokud v r. 1994 představovali Bulhaři celkově 4 % populačního složení cizinců Česka, v r. 2009 jejich procentuální ekvivalent zaznamenal pokles na 1 %[45]. Je to způsobeno tím, že se několikanásobně zvýšila imigrace také z jiných zemí, což způsobilo ubývání procentuálního podílu Bulharů na tento proces, nikoliv jejich počet. Co se týče počtu v posledních 10 letech, je zaznamenán přetrvávající nárůst[46] bulharských přistěhovalců, který v grafické podobě vykazuje hodnoty lineární posloupnosti.

Je nutno poznamenat, že statistika z roku 2010 uvádí jen ty bulharské občany, kteří se zaregistrovali ve státních orgánech cizinecké policie – jsou to totiž ti, které legislativa bere jako cizince. Do něj nejsou zahrnuti ti, kteří i přesto, že mají jiné občanství než bulharské (např. české), se hlásí k bulharské národnosti. Při této statistice se nebere ohled na národnost pravděpodobně kvůli antidiskriminačnímu opatření ze strany vlády. Proto se nedá zjistit ani přibližný počet lidí hlásících se k bulharské národnosti. Skoro polovina bulharských příslušníků (v počtu 3 099) má trvalý pobyt na území Česka. Do zbylého čísla (3 501) jsou zahrnuti Bulhaři s dalšími druhy pobytu. Počet mužů s trvalým pobytem v ČR je 1920 a s jiným pobytem 2 265. Počet žen s trvalým pobytem je 1 179 a s jiným pobytem 1 236 (Viz Tab. 1, s. 38).

[43] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/660051D016/$File/c01t01.xls
[44] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/973ba1931bf7dedbc1256c6b00305e13/5204b8835637b8f2c12572b900404628/$FILE/c01g12.xls
[45] Jen pro porovnání během prvního poválečného sčítání lidí v r. 1950 procentuální podíl Bulharů a obyvatelstva Československa byl méně než 0,3 %. Na pozadí celkové národnostní skladby v tomto roce, kterou Nosková zkoumá, zastupovalo toto procento všechny početně menší národnosti, jehož převládající prvek byli Bulhaři a Řekové. (Viz NOSKOVÁ H. 2001 a MORAVCOVÁ M. – NOSKOVÁ H. 2005)
[46] Viz Kap. *Česká legislativa…*, Graf 1, s. 19

Tab. 1 Bulharští občané v ČR k 30. 6. 2010

Bulharští občané v ČR k 30. 6. 2010	Trvalý pobyt	Ostatní pobyty	Celkem
muži	1920	2265	4185
ženy	1179	1236	2415
			6600

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR; **Tabulka:** autorka

Je vidět, že počet mužů převažuje přibližně dvakrát než počet žen. Procentuálně představují muži 63 % a ženy 37 % současného populačního stavu bulharských příslušníků v ČR. Převaha počtu mužů nad ženami v rámci bulharské komunity je tendence, která doprovází populační charakteristiky genderového stavu této skupiny již od prvních příchodů na československé území. Tzv. „zahradnická" (MORAVCOVÁ M. 1990: 111 – 153) migrace, která začínala za první České republiky a posléze i ta „dělnická" (GARDEV K. 2003: 71 – 170; PELIKAN J. 1992: 211 – 215) se odlišovaly tím, že početně převažující skupinu představovali muži. Populační stav zahradníků byl spojen jednak s maskulinizací tohoto řemesla a se sezónním charakterem této migrace. Zahradníci většinou jezdili do Československa jen na sezónní práci a v zimě se vraceli ke svým rodinám do Bulharska, než došlo k jejich pozdějšímu usazení v tehdejším Československu. Pozdější migrace Bulharů, sahající mezi druhou světovou válku a 50. léta minulého století, začala mít charakter řízeného procesu, poněvadž do Čech regulovaně přijížděli za prací bulharští dělníci. Tito byli zaměstnáváni na základě mezistátních dohod do různých průmyslových odvětví Československa. Z toho lze udělat závěr, že se řízené migrace z let 1946 – 1950 a 1957 víceméně odrazily i v současnosti na populačním stavu bulharských imigrantů, poněvadž způsobily početnější převahu mužů v číselném poměru vůči ženám. Tato tendence se zachovala dodnes. Větší přítok bulharských imigrantů mužského pohlaví je pravděpodobně spojen s genderovými prioritami role muže, který je primárně zavázán zajistit svou rodinu. Většinou do ČR přichází muž, a až potom za ním přicházejí ostatní členové rodiny.

Osídlení Bulharů se liší tím, že nemá charakter masového soustředění migračních pohybů a nepředpokládá vytváření etnických enkláv uprostřed české majoritní společnosti. Bulhaři se

nacházejí ve všech lokalitách České republiky[47]. Na rozdíl od řízené migrace z let 1946 – 1950 a 1957, při čemž se velká část bulharských zemědělských dělníků usazovala především ve vesnických lokalitách[48] kvůli potřebám zaplnit volná pracovní místa v určitých průmyslových odvětvích, imigranti z Bulharska v současnosti dávají přednos větším městům. Tato změna pochopitelně souvisí s prioritami současně probíhající neregulované migrace, na nichž se podílí nejen dělnická vrstva bulharské komunity, ale také intelektuální a podnikatelská, která se začíná usazovat ve větších administrativních, průmyslových a kulturních střediscích ČR. Kromě podnikatelské a intelektuální vrstvy bulharské imigrace, jež můžeme počítat jako součást soudobé hospodářské imigrace Bulharů, patří k jejímu stratifikačnímu složení pochopitelně i vrstva dělnická (např. ve stavebnictví) a vrstva realizující se v provádění služeb ve sféře maloobchodu a velkoobchodu. Zajímavý závěr, který k této události má opravdu relevantní charakter, udělala ve svém průzkumu Moravcová (MORAVCOVÁ, M. 1994: 90). V něm poznamenává, že na začátku 90. let většina Bulharů (59,97 %) bydlí v obcích s počtem nad 50 000 obyvatel. V r. 2009 je počet Bulharů v každém ze 43 jednotlivých okresů České republiky větší než 35 (Viz Tab. 2 Počet Bulharů podle kraje k r. 2009), což ukazuje v porovnání s údajem z roku 1991 na zvýšenou frekvenci usazování bulharských imigrantů a kontinuálně navazuje na objevenou tendenci z tohoto období osidlovat početně větší obce. S tímto faktem totiž souvisí proces urbanizace bulharské komunity, která se posouvá z vesnic a malých obcí do větších měst.

Tab. 2 Počet Bulharů podle kraje k r. 2009

Kraj, okres	**Počet Bulharů**
Celkem Praha	**2 235**
Benešov	232
Beroun	105
Kladno	189
Kolín	35
Kutná Hora	11
Mělník	66
Mladá Boleslav	52
Nymburk	35
Praha - východ	202
Praha - západ	117
Příbram	58
Rakovník	16
Celkem Středočeský	**1118**
České Budějovice	61
Český Krumlov	55

[47] Analogická je situace s osídlením Bulharů i na Slovensku. Tento fakt dává důvod Penčevovi k tomu, aby charakterizoval bulharskou komunitu na Slovensku jako *„dispersně vzniklou“*. Podle něj rámec migračního osídlení této komunity získává parametry *„etnodisperse“*, nikoliv diaspory. (PENČEV V. 2005: 69 - 75)

[48] Po druhé Světové válce se Bulharští zemědělci usazovali v pohraničních oblastech Československa, které byly opuštěny sudetskými Němci.

Jindřichův Hradec	7
Písek	8
Prachatice	13
Strakonice	15
Tábor	35
Celkem Jihočeský	**194**
Domažlice	27
Klatovy	18
Plzeň	266
Plzeň - jih	63
Plzeň - sever	5
Rokycany	42
Tachov	36
Celkem Plzeňský	**457**
Cheb	79
Karlovy Vary	46
Sokolov	38
Celkem Karlovarský	**163**
Děčín	64
Chomutov	53
Litoměřice	48
Louny	44
Most	171
Teplice	63
Ústí nad Labem	41
Celkem Ústecký	**484**
Česká Lípa	39
Jablonec nad Nisou	114
Liberec	104
Semily	13
Celkem Liberecký	**270**
Hradec Králové	45
Jičín	20
Náchod	29
Rychnov nad Kněžnou	16
Trutnov	21
Celkem Královéhradecký	**131**
Chrudim	12
Pardubice	114
Svitavy	9
Ústí nad Orlicí	17
Celkem Pardubický	**152**
Havlíčkův Brod	15
Jihlava	8
Pelhřimov	36
Třebíč	11
Žďár nad Sázavou	29
Celkem Vysočina	**99**
Blansko	46
Brno	317
Brno - venkov	81
Břeclav	28

Hodonín	3
Vyškov	12
Znojmo	14
Celkem Jihomoravský	**501**
Jeseník	9
Olomouc	58
Prostějov	15
Přerov	30
Šumperk	21
Celkem Olomoucký	**133**
Kroměříž	20
Uherské Hradiště	14
Vsetín	12
Zlín	37
Celkem Zlínský	**83**
Bruntál	9
Frýdek - Místek	45
Karviná	56
Nový Jičín	24
Opava	42
Ostrava	207
Celkem Moravskoslezský	**383**
Celkem	**6 403**

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[49]; **Tabulka:** autorka

Největší koncentrace Bulharů[50] se nachází v Praze (2235), dále v Brně (317), v Plzni (266) a Ostravě (207) a také v dalších městech Ústeckého a Karlovarského kraje. Dnešní bulharská migrace se zaměřuje na větší města kvůli lepším příležitostem pracovního uplatnění. To jsou oblasti, kde průmyslová odvětví jako stavebnictví, hutnictví a hornictví jsou velice rozvinutá (Moravcová, 1994: 90). Na druhou stranu nová imigrace vyhledává místa, kde by mohla mít nějaké minimální zázemí. Znamená to, že nově přicházející migranti se snaží využít zkušenost a praxi těch Bulharů, kteří v ČR již dlouhodobě žijí a mohou jim poskytnout pomoc na začátku s ubytováním a s důkladnou informovaností v postupech při legalizaci pobytu (OTČENÁŠEK J. 2002). Celkově největší soustředění Bulharů je v hlavním městě, ve Středočeském a Jihomoravském kraji (Viz Graf 1):

[49] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/7D0057210D/$File/c01a05.xls
[50] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/7D0057210D/$File/c01a05.xls

Graf 1

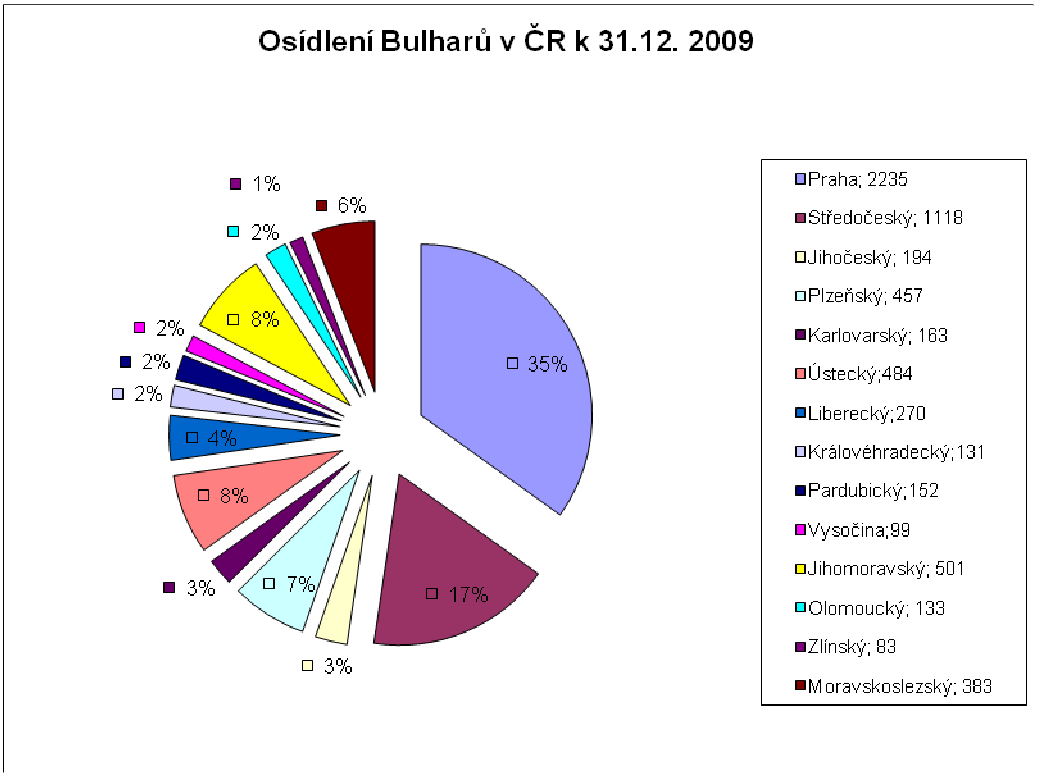

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[51]; **Graf:** autorka

Dokud na počátku 90. let osídlení Bulharů ještě pořád souviselo s regulovanou migrací z let 1946 – 1950 a 1957, což znamená, že se Bulhaři usazovali v průmyslových regionech malých obcí a vesnic, v současné době je pozorován proces imigračního soustředění bulharských příslušníků především v hlavním městě ČR. V Praze žije 35 % celkového počtu Bulharů. Zde se realizuje většina část intelektuální elity bulharských imigrantů.

V posledních letech probíhá imigrace Bulharů ve vzrůstajících číslech. Počet vystěhovalých je několikanásobně menší než počet stále přicházejících do Česka Bulharů. Jen za rok 2008 je pozorován početně značný přírůstek, který je vidět v Grafu 2:

[51] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/7D0056B5D6

Graf 2

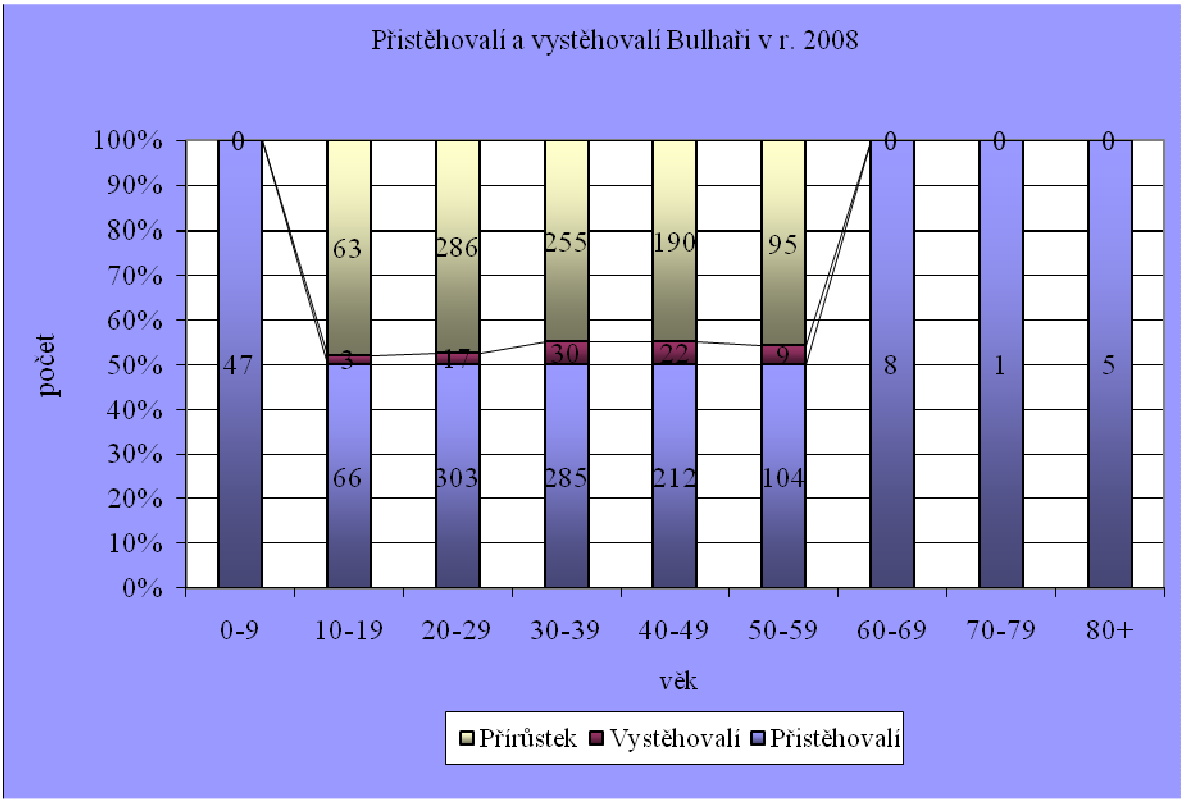

Zdroj: Český statistický úřad[52]; **Graf:** autorka

K datu 31.12.2008 bylo 5 945 usazených Bulharů. 17 % z nich totiž přijelo do ČR v tom samém roce, což ukazuje zintenzivnění imigračního procesů bulharských příslušníků v poslední době.

1.2. Demografická charakteristika

1.2.1. Věková charakteristika

Je důležité poznamenat, že se v posledních letech bulharská komunita neustále „*omlazuje*" (MORAVCOVÁ M. – BITTNEROVÁ D 2005: 264), a to díky zvýšenému příchodu Bulharů od počátku 90. let. Nová migrační vlna přispěla k tomuto procesu tím, že do ČR přicházela vyloženě

[52] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0D0041FA5B/$File/c02t03.xls
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0D004221CD/$File/c02t04.xls

mladá generace, která se zde časem usadila. Většinou je proces jejich usazení založen na uzavření sňatků. Častý jev je uzavírání smíšených manželství a také uzavírání sňatků v rámci bulharské komunity, což se odrazilo na přirozeném přírůstku obyvatelstva nejen v rámci komunity, ale i na pozadí celkového obyvatelstva Česka. V časovém úseku od r. 1995 do 2005 počet narozených dětí bulharského občanství představuje 1 % z celkového výpočtu narozených cizinců (*Život cizinců* 2009: 13). Tyto údaje svědčí o tom, že bulharská komunita začala mít schopnost se sama reprodukovat a „zviditelňovat" v demografických statistikách přirozeného přírůstku obyvatelstva České republiky, i když podle sčítání z roku 2001 byl největší podíl (22%) osob starších 65 let zaznamenán u bulharské národnostní skupiny v porovnání s ostatními cizími národnostmi (*Život cizinců 2009*: *41*).

Velké procento osob v důchodovém věku totiž navazuje na historické faktory vzniku a vývoje této menšinové skupiny, jejíž počátky jsou zaznamenány v období První České republiky příchodem bulharských zahradníků a řízeně pokračovaly s intensivním průběhem i v dalších následujících letech 1946 a 1950-1957. Samozřejmě v současnosti podléhá aktuální věkový stav změnám a souvisí s nově přichozí imigrací. Do ČR přichází především mladá generace. Převládající skupina přistěhovalých Bulharů je ve věku 20 až 29 let a ve věku 30 až 39 let (Viz Graf 2, s. 44). Je důležité poznamenat, že na rozdíl od těchto údajů v roce 1991 měly převládající počet (MORAVCOVÁ M., 1994: 91 – 93) věkové skupiny od 45 – 49, 55 – 59, 65 – 69 let. Z toho lze vyvodit závěr, že na současný demografický obraz bulharské menšiny nejvíce působí neustálý příchod mladých přistěhovalců v posledních 10 letech, což zasahuje také do přirozeného přírůstku této skupiny (*Život cizinců 2009*: *Příloha 1, Příloha 4*), i když se dlouhodobě pohyboval v negativních číslech (Graf 3):

Graf 3

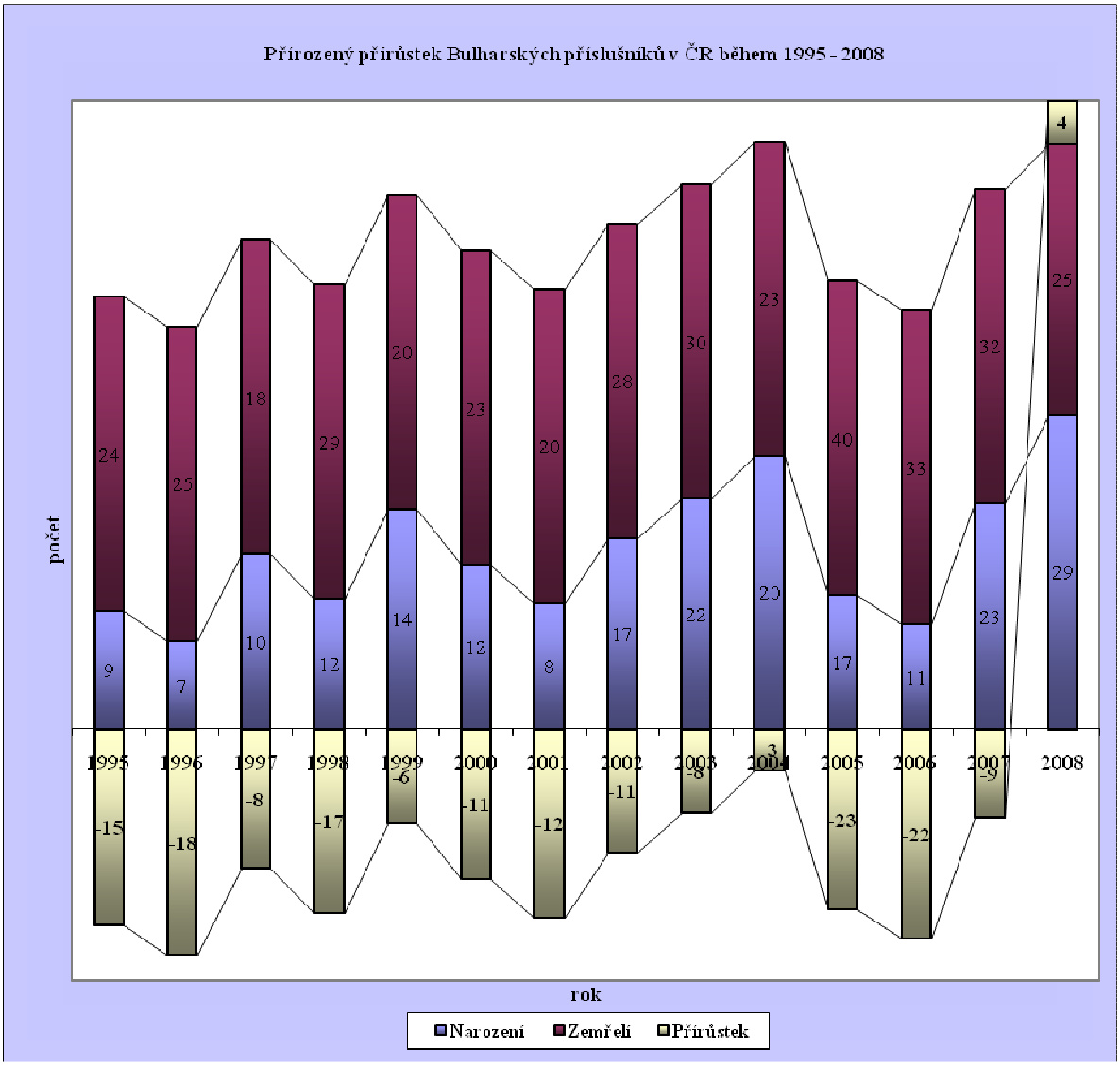

Zdroj: Český statistický úřad; **Graf:** autorka

Z Grafu 3 je vidět, že přírůstek začal přibývat teprve v r. 2008.

1.2.2. Zaměstnanost

A) Nelegální projevy bulharské imigrace při vstupu na pracovní trh v ČR

Vzhledem k legislativním potížím s legalizací pobytu pracovala v 90. letech nemalá část nových imigrantů nelegálně (OTČENÁŠEK J. 2002: 296), ale tyto údaje nejsou snadno zachytitelné a jejich statistická kategorizace je krajně obtížná. K tomu můžeme přidat i fakt, že velká část této ekonomické migrace totiž ani nezůstala na území ČR, ale pokračovala dále na Západ.

Skutečnost, že na počátku 90. let se do statistiky nelegálních činností a kriminality v ČR zapsala také bulharská imigrace, je opravdu nepřehlédnutelná. O tom se ve svých článcích právě zmiňují jak bulharští (PENČEV V. 2001: 36) tak i čeští etnologové (OTČENÁŠEK J. 2002: 296). Někteří bulharští imigranti provozovali pololegální či zcela nelegální činnost, do které patřili provádění převodu nelegálních migrantů přes hranice do Německa, pašování drog nebo kuplířství a obchodování s bílým masem. Byly známé také bulharské gangy, které byly „specializovány" na krádeže aut.

Nelegálně bylo zaměstnáváno mnoho mladých migrantů, kteří našli uplatnění ve stavebnictví. Často ale tito dělníci neměli zajištěné pracovní povolení. Tím pádem jim byly vyplaceny mnohem menší mzdy. Není zanedbatelný fakt, že tito dělníci se občas stávali obětí klientelismu[53], jenž byl v 90. letech velmi populární a je zastoupený u některých menšinových skupin v ČR i doposud[54]. Ten má síťovou strukturu a je jedním z „alternativních" způsobů jak vstoupit na český pracovní trh. Tento jev zasáhl také i některé bulharské imigrantky, které pracovaly jako švadleny v severozápadních částech ČR (např. Aš, Česká Lípa). Tyto ženy obyčejně nacházely práci přes tzv. klienty, kteří většinou hráli roli představitelů zprostředkovatelských firem a personálních agentur v Bulharsku a navazovali kontakty se zaměstnavateli v ČR. Jenže na českém území docházelo ke zneužívání důvěry nově přicházejících imigrantů. Byly jim odebírány pasy a nebylo jim povoleno komunikovat s ostatními krajany. Tímto způsobem jim byly odepřeny jakékoliv informace o normálních postupech legalizace jejich pobytu a o záležitostech jejich práv. Klienti dělali veškerou legalizační činnost za tyto lidi a představovali je na českých úřadech na základě plné moci. Veškeré služby, které cizincům jejich klient poskytoval, byly zpoplatněné. Klient od nich vybíral peníze za ubytování, prodloužení nebo legalizaci pobytu, za zřízení bankovního účtu či za zdravotní pojištění. Za všechny své služby klienti dostávali provize. Místo dohodnutých na začátku mzdy většinou „zaměstnancům" byly klienty propláceny minimální částky nebo zálohy, čímž je dostávali na sociální dno a posilovali jejích závislost.

[53] Klientelismus se stal objektem řady sociologických výzkumů, podílely se na nich nejen vědecké instituce (Sociologický ústav AV ČR, Etnologický ústav AV ČR) a neziskové organizace (Člověk v tísni, Iniciativa společenství EQUAL) ale i Ministerstvo vnitra a Ministerstvo práce a sociálních věcí, poněvadž se tento jev stal závažným problémem současného pracovního uplatnění migrantů na českém trhu. Síťová struktura klientelismu používá především nelegální způsoby zaměstnávání pracovní síly a zakládá se na principu zprostředkování a zajištění pracovních míst. Klient vlastní know how, jak a kde cizince na trhu práce uplatnit a jak legalizovat jeho pobyt v České republice. Klienti jsou volně začleněni do struktur organizovaného zločinu, kterým platí „výpalné", tzv. reket za to, že mohou působit v oblasti zaměstnávání cizinců. (ČERNÍK J. *2005*: 5 -22)

[54] Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky, Michal Nekorjak / 15. 09. 09, http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2197596

Tento klientský systém zasáhl samozřejmě migranty s nižším vzděláním, kteří byli znevýhodněni ještě tím, že neznali český jazyk ani nové hostitelské prostředí.

B) Legislativní kroky v zpřístupnění bulharských imigrantů na pracovní trh v ČR

Přístup Bulharů k pracovnímu trhu v České republice v současnosti byl umožněn podepsáním dohody mezi Českými a Bulharskými vládami o vzájemném zaměstnávání občanů České a Bulharské republiky v roce 1999, která vstoupila v platnost 5. května 2000[55]. Dohoda by měla rozvíjet hospodářskou spolupráci se zřetelem k potřebám trhu práce obou států. Každý stát by si mohl stanovit počet občanů, kteří mohou být zaměstnáni v přijímacím státě, a to se zřetelem k situaci na trhu práce. Na imigrační pohyb Bulharů do Čech působila i vzájemná spolupráce v oblasti studijních pobytů, která byla také zahrnuta do této dohody. Musíme poznamenat, že i když tyto pobyty měly dočasný charakter, měly částečné ovlivnění na další vývoj imigračních pohybů Bulharů, poněvadž část z těchto studentů měla v úmyslu pokračovat se studiem a usadit se časem v ČR[56].

K 31. 12. 1998 představovali ekonomicky aktivní Bulhaři 2 % celkového počtu cizinců působících na pracovním trhu ČR[57]. Vstup Bulharska do EU v r. 2007 ovlivnil přístup bulharských občanů k pracovnímu trhu ČR. Administrativní úlevy, které se naskytly, byly totiž spojeny s tím, že jako občané EU nepotřebovali bulharští příslušníci povolení o zaměstnání čili tzv. pracovní povolení. V roce 2007, kdy se uskutečnil vstup Bulharska do EU, je pozorován prudký nárůst ekonomicky aktivních Bulharů v Česku. Bulharů evidovaných úřady práce v roce 2007 bylo o 3460 víc než v předchozím roce (Viz Graf 4, s. 48).

[55] http://www.mpsv.cz/files/clanky/1340/bulharsko.pdf
[56] Bulharským vysokoškolákům v ČR věnovala zvláštní pozornost Moravcová (MORAVCOVÁ M 2005: 264-296).
[57] http://czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/650050F1F2/$File/11180622.pdf

Graf 4

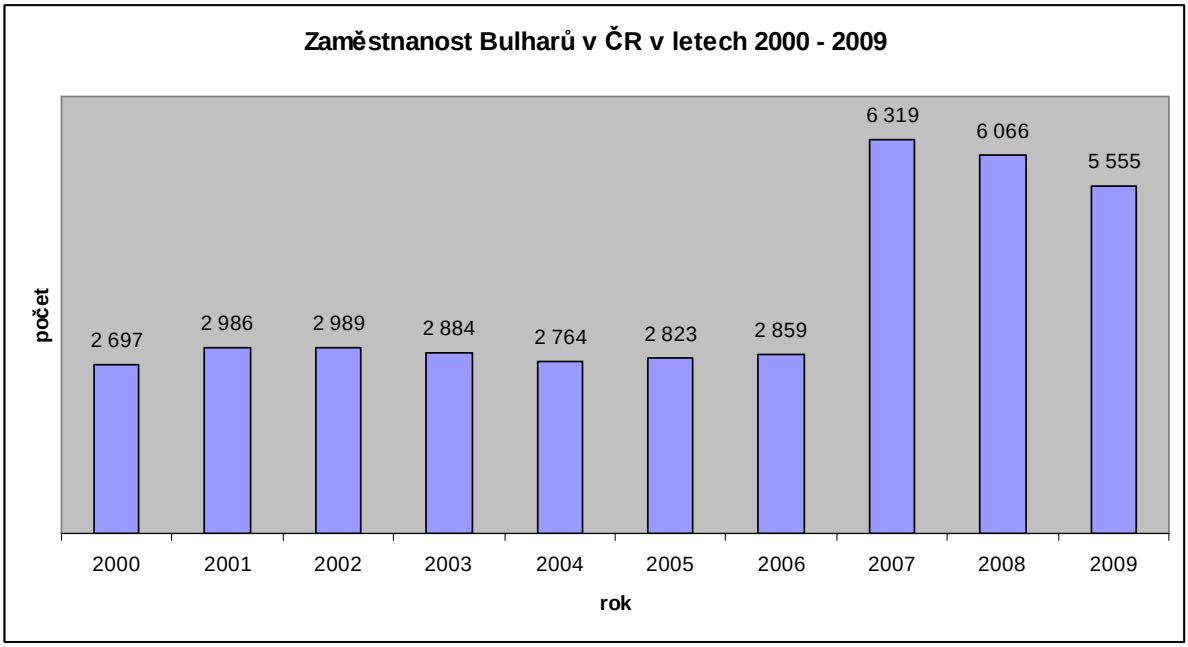

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[58]; **Graf:** autorka

Během jednoho roku (7/2009 - 7/2010) zaznamenal počet Bulharů evidovaných úřady práce ČR největší nárůst[59] v porovnání se všemi ostatními cizineckými skupinami a byl procentuálně vypočítán na 18,4 %. K datu 30. 6. 2010 byl celkový počet Bulharů evidovaných úřady práce 5026[60]. Z toho celkového výpočtu s živnostenským oprávněním bylo 1002 lidí. Z nich 785 mužů a 217 žen. K 31. 12. 2009[61] je celkový počet zaměstnaných Bulharů již 5555. Z toho je 973 živnostníků. Procento zaměstnaných bulharských žen v ČR je 31,3 %. Z celkové zaměstnanosti cizinců[62] procento bulharských občanů v ČR činí 2 %. Mezi ekonomicky aktivními Bulhary je procento živnostníků 18%[63].

Největší zastoupení ekonomicky aktivních Bulharů připadá zpracovatelskému průmyslu (37 %) a velkoobchodu a maloobchodu (12 % ; Viz Graf 5, s. 50). Rovný procentuální podíl zaměstnanosti Bulharů se prokazuje ve vědecké a technické sféře a v uplatnění odborných profesí (8 %). Stejné hodnoty vykazuje také zaměstnanost v administrativních a podpůrných činnostech a také ve stavebnictví. Nemalé je zastoupení bulharských příslušníků jak v dopravních službách, tak i ve sféře informativních a komunikačních technologií. Bulhaři se podílejí také na službách

[58] http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/D8004FFF11/$File/c05r02.xls
[59] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/8F005D7FB9/$File/c05r01.pdf
[60] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6E0055C328/$File/c05a03t.pdf
[61] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E4005007A5/$File/c05t21.pdf
[62] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/973ba1931bf7dedbc1256c6b00305e13/88e0838f82ea5df3c12576e400504d49/$FILE/c05g02.xls
[63] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tab/E40050ABDC

spojených s nemovitostmi. Vzhledem k historickým počátkům prvních obsáhlejších příchodů Bulharů, které začínaly pronikáním zahradníků do zemí Československa a jejich následně dlouhodobým nasazením v zemědělství, ukazuje současný obraz obrovský ústup ze sféry těchto činností. Zemědělství patří jen 3% z celkové zaměstnanosti Bulharů. Menší uplatnění se dá pozorovat v oblasti ubytování, stravování a pohostinství a také ve sféře zdravotnictví a sociální péče:

Graf 5

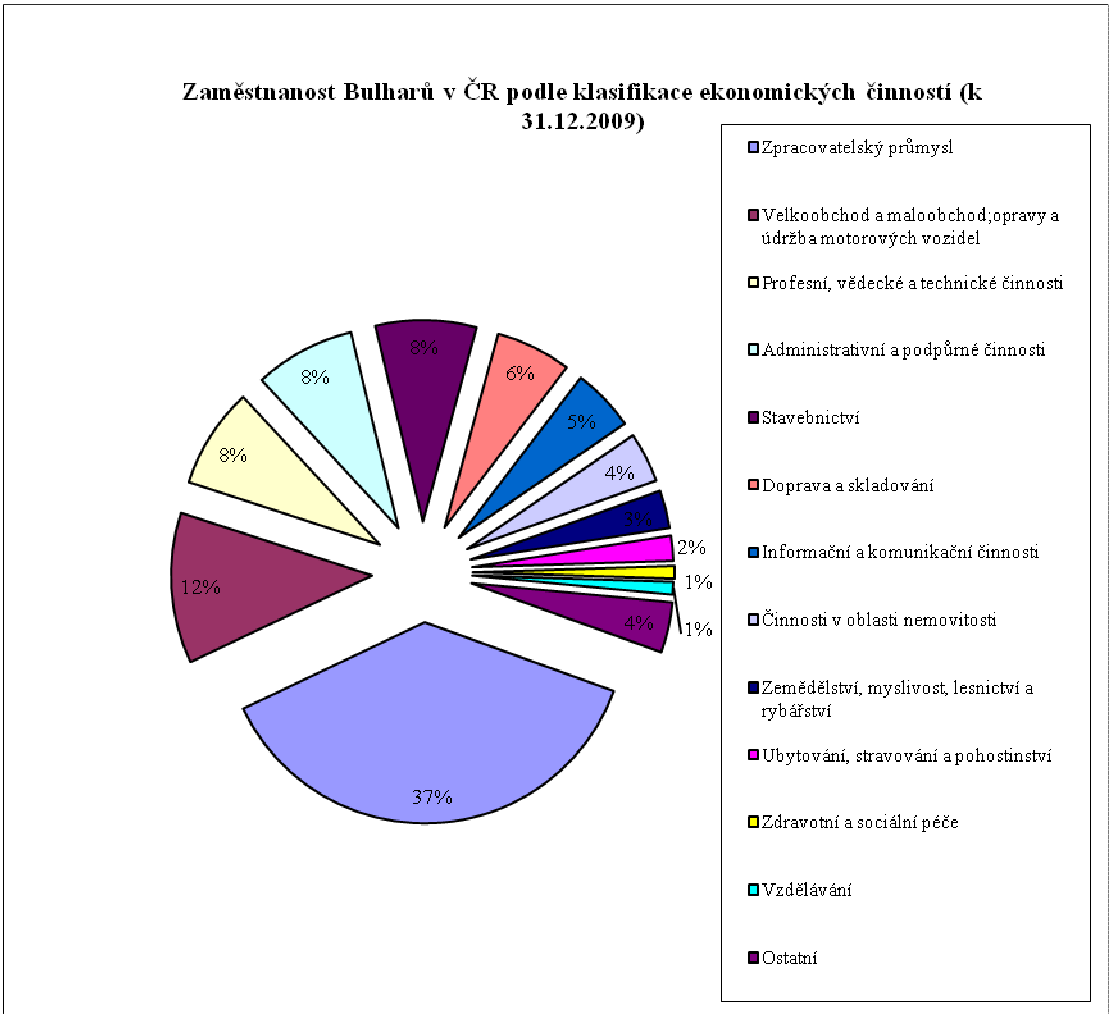

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[64]; **Graf:** autorka

Podle evidence úřadu práce místa obsazená Bulhary nárokují většinou odborné vzdělání. Největší počet zaměstnaných Bulharů představují řemeslníci, kvalifikovaní výrobci a opraváři spolu s pracovníky obsluhujícími různé stroje a zařízení. Následující skupina jsou nekvalifikovaní pracovníci a pomocná síla. Další zastoupení mají Bulhaři ve strojírenství (obsluha strojů a

[64] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/973ba1931bf7dedbc1256c6b00305e13/6fef3063686693eac12576e40053944d/$FILE/c05g31.xls

zařízení). Nemalé množství představují vědečtí pracovníci, kteří jsou čtvrtí v pořadí. Těsně po nich jsou pracovníci, kteří se podílejí na zaměstnání ve službách a obchodě. Další skupina zaměstnanců patří k technickým, zdravotnickým a pedagogickým pracovníkům. Menší počet mají úředníci. Stejný počet mají bulharští zákonodárci a řídící pracovníci vedle kvalifikovaných pracovníků v oblasti zemědělství a lesnictví (u obou zaměstnaneckých skupin je počet 56):

Graf 6

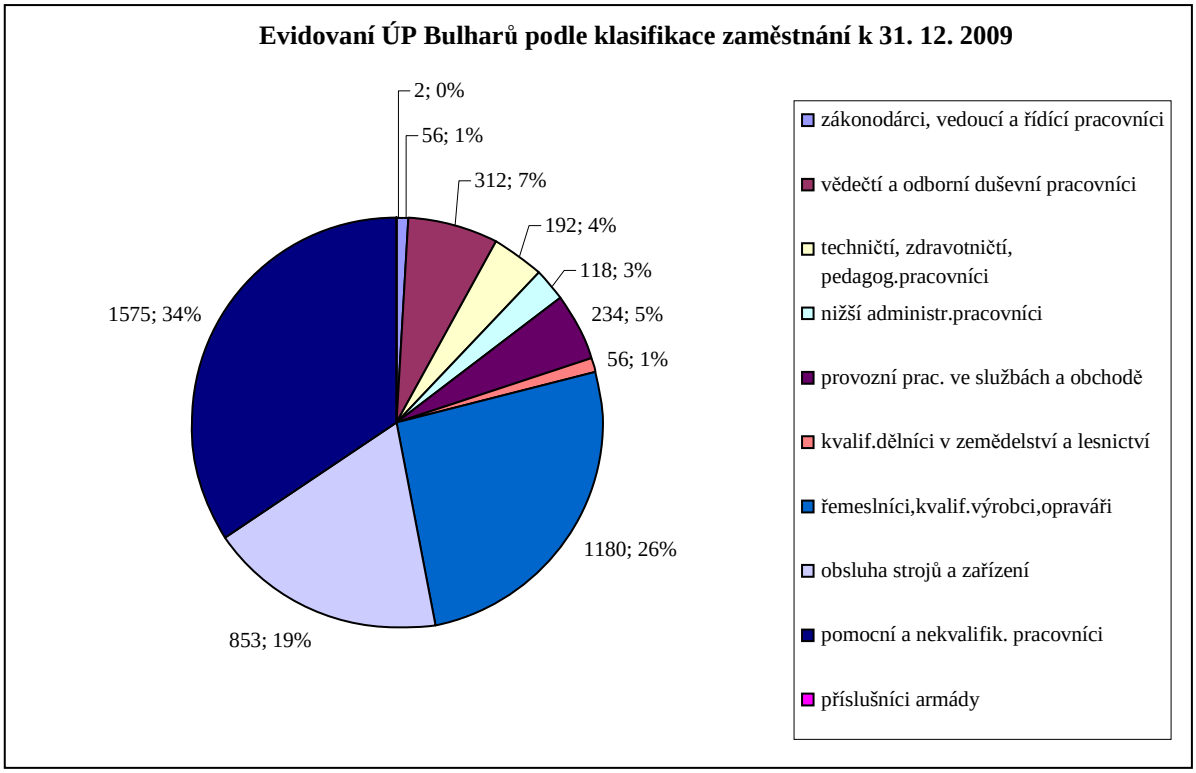

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR[65]; **Graf:** autorka

Za rok 2008 patří k největším věkovým skupinám u bulharských příslušníků, které byly zaregistrovány na úřadu práce, opět mladá a střední generace. V procentech to znamená, že 43 % zaměstnaných Bulharů bylo ve věku 25 – 39 let a 37% bylo ve věku 40 – 54 let (Cizinci v České republice 2009: Tab. 141409_g3-11).

[65] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/E40053E7E8/$File/c05t32.xls

1.2.3. Sociální status a vzdělání Bulharů v ČR

Vzhledem k vyšší ekonomické úrovni České republiky oproti Bulharsku lze říci, že bulharští příslušníci žijící v ČR časem dosahují vyšší životní úroveň než by měli v Bulharsku a ve většině se přibližují životnímu standardu střední vrstvy české společnosti. V ČR vyhledávají Bulhaři možnosti seberealizace a se vstupem Bulharska do Evropské unie v roce 2007 byl jejich přístup na český pracovní trh usnadněn, poněvadž odpadly administrativní procedury pro získávání pracovního povolení a povolení k pobytu. Nedá se přehlédnout poměrně dobrá orientace Bulharů v legislativních podmínkách hostitelského prostředí. O tom napovídá početná část samostatně výdělečně činných, kteří vykonávají volné profese. Tomu svědčí i stále přetrvávající a rozšiřující se podíl Bulharů na soukromém podnikání v různých sférách hospodářského života České republiky.

Sociální status Bulharů v ČR je více méně prokazatelný typem pracovního uplatnění a postavení v kategorizaci zaměstnaní na českém pracovním trhu. Velmi nepřehlédnutelný je fakt, že většina bulharských příslušníků mužského pohlaví je v postavení zaměstnanců (51 %) (Viz Cizinci v ČR 2009: 53 Graf 38). Dalších 21 % je v pracovním poměru na základě uzavření dohod se zaměstnavatelem o vykonání určitých pracovních činností čili o provedení práce. Takže dohromady počet Bulharů, kteří plní pracovní závazky zaměstnance vychází na 72 %. Docela velkou skupinu představují samostatně výdělečně činní Bulhaři (18 %). K ní patří nemalý počet bulharských umělců, kteří působí v ČR jako výtvarníci, zpěváci, herci. Kolem 4 % je skupina bulharských zaměstnavatelů. K ní patří podnikatelé a majitelé podniků, kteří se nejčastěji zabývají velkoobchodem a maloobchodem surovin z Bulharska nebo působí v cestovním ruchu, ojediněle také ve stavebnictví. Obdobné je rozložení procentových podílů Bulharek (Srov. Cizinci v ČR 2009: 54 Graf 39) na jednotlivých typech postavení v zaměstnání, jenže u nich tyto hodnoty jsou o něco nižší z důvodu, že některé ženy v produktivním věku jsou ekonomicky neaktivní a jsou v domácnosti[66]. Větší část bulharských příslušníků je v postavení zaměstnanců a tento počet převyšuje několikanásobně počet podnikatelů.

Je nezbytné porovnat situaci na českém pracovním trhu v tomto stejném období. Sčítání z roku 2001 právě předkládá údaje o podílu ekonomicky aktivních Čechů[67] a ty napovídají o analogickém vývoji pracovního nasazení Bulharů v ČR. Procento zaměstnavatelů u obou skupin je

[66] Tyto údaje jsou uvedeny v statistické ročence (Cizinci v ČR 2009), ale v dotyčných grafech se vztahují ke Sčítání lidu, domů a bytů, uskutečněného v roce 2001. Očekává se, že další Sčítání lidu, domů a bytů se uskuteční v roce 2011.
[67] Tab. 16 Obyvatelstvo ekonomicky aktivní podle postavení v zaměstnání, podle věku a podle pohlaví, SLDB 2001, Pramenné dílo, dostupné na http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D60031746C/$File/41320516.xls

4 % a u osob samostatně výdělečně činných je dokonce převážný rozdíl ve prospěch bulharských občanů. U Čechů je tento procentový podíl 12 %, kdežto u Bulharů je 18 %. Z toho lze vyvodit, že bulharští občané číselně dosahují ekonomických ukazovatelů pro Českou republiku a dokazují svou schopnost udržet se za legislativních okolností hostitelského státu, přičemž prokazují svou ekonomickou soběstačnost, která je jednou z faktorů určujících stupeň integrace tak jak je definována v *Koncepci integrace cizinců* (2006).

Z předchozího Grafu 6 je vidět převládající počet dělníků (80 %) v porovnání se sociální kategorií úředníků a vysoce kvalifikovaných odborníků, které představují 20 % z celého profesního obrazu bulharských příslušníků. Na rozdíl od roku 1991 (MORAVCOVÁ 1994: 96), kdy byly dělnické a úřednické profese poměrně vyrovnány, při posledním sčítání z roku 2001 mají převahu především dělníci. Samozřejmě tento početní rozdíl je způsoben náhlým příchodem nových bulharských migrantů po roce 1989, kteří utíkali do ČR kvůli zhoršení ekonomické situace v Bulharsku. Tato migrace byla spontánní a neřízená. Nebyly stanoveny ještě žádné legislativní směrnice, které by upravovaly a regulovaly tento spontánně vzniklý migrační "shon". Do ČR se v prvních deseti letech této migrační vlny dostali především migranti s nižším sociálním statusem a s dělnickými profesemi, kterým se často nepodařilo pokračovat dále na Západ jednak z ekonomických důvodů a jednak z důvodů vízových restrikcí, navazujících na Schengenskou dohodu. S tímto obdobím je spojena právě již zmíněná nelegální a pololegální činnost[68] některých Bulharů, kteří se podíleli na klientelismu a na celkové kriminalitě v ČR.

O životní úrovni Bulharů v ČR napovídá také statistika z roku 2001 (SLDB 2001; *Cizinci v České republice 2009*: 46 Graf 32, Graf 33), kde se 16 % přihlásilo k bydlení ve vlastním domě a kolem 8 % v bytě v osobním vlastnictví. K nájemnímu bydlení se přihlásilo 31 % Bulharů. Další procentový zbytek je uveden jako „ostatní". Je zřejmé, že legislativní proměny, spojené s pobytem Bulharů v ČR po přijetí Bulharska do EU určitě ovlivnily postavení Bulharů na trhu s nemovitostmi. Takže aktuální údaje o druhu obydlí a právních důvodech o jeho užívání budou zjištěny prostřednictvím dalšího sčítání v roce 2011. Podle dosavadních údajů o usidlujících se Bulharech v ČR, jejichž počet se v posledních letech neustále zvedá, lze očekávat zvýšený zájem o zajištění bydlení v osobním vlastnictví. Ale to se předběžně nedá úplně předpovědět, poněvadž zde hrají roli ekonomické faktory, které za posledních dvou let byly poznamenány světovou ekonomickou krizí.

V porovnání s údaji o české domácnosti a právních důvodech užívání bytových jednotek (SLDB 2001) lze shrnout, že Bulhaři udržují ve většině životní standard, který je průměrný pro

[68] Viz kap. *Nelegální projevy bulharské imigrace…*, s. 45

ČR. Lze poznamenat, že procento vlastníků bytů v ČR (24 %) je obdobné i u bulharských příslušníků[69]. Způsob bydlení sečtených Bulharů ukazuje hodnoty (*Cizinci v České republice 2009: 45 – 46*), které se neliší nijak zvlášť od údajů u všech deseti nejčastějších občanství v ČR s výjimkou občanů Německa, které obývalo rodinné domy v 50 %. Rodinné domy obývala přibližně čtvrtina občanů Bulharska (23 %), což je podobné i u občanů Ruska, Polska a Ukrajiny. Skoro 60 % bulharských příslušníků obývalo bytové domy. Nesmí se samozřejmě přehlednout také fakt, že největší procento všech cizinců, kteří bydleli ve svobodárnách a ubytovnách, patří Bulharům (12 %), Slovákům (10 %) a Ukrajincům (také 10 %) v období tohoto posledního sčítání, ale musí se brát v potaz také to, že údaje jsou staré již deset let a neodrážejí skutečný aktuální stav.

Imigrační situace za posledních deset let se vyvíjela opravdu velice intenzivně. Působila na ni jednak nová legislativní opatření v migrační politice ČR a neustále se řešící postoj státu k problematice integrace cizinců a jednak faktory hospodářského a sociálního charakteru, jejichž podstatnost více méně zasáhla nynější světová ekonomická krize.

Jedním z nejdůležitějších faktorů konkurenceschopnosti na pracovním trhu je vzdělání. Lze poznamenat, že mezi bulharskými příslušníky v ČR jsou převážně lidé se středním a vysokoškolským vzděláním[70]. Statistika ze SLDB 2001 navazuje na prokázanou poměrně vysokou úroveň vzdělání u Bulharů, které bylo zjištěno také v roce 1991 (MORAVCOVÁ, 1994: 93 – 94). Analýza dotyčných dat je zpracována Moravcovou ve výzkumném sborníku *Pobratim* (1994). Autorka porovnává tyto ukazovatele u Čechů a Bulharů, při čemž shrnuje, že bulharští příslušníci převyšují obecnou úroveň vzdělanosti českých občanů. V 2001 je situace do určité míry vyrovnaná, poněvadž procentuální hodnoty zahrnující lidi se středním a vysokoškolským vzděláním u Čechů a Bulharů se liší minimálně. U českých a bulharských mužů toto procento je 81 % respektive 77 %. Střední a vysokoškolské vzdělání má 69 % českých žen a 68 % bulharských žen. V jednotlivých kategoriích vzdělání existují samozřejmě rozdíly.

Vzhledem k počtu lidí se středním vzděláním lze shrnout, že Češi převažují početně nad Bulhary. Vzhledem k počtu lidí s vysokoškolským vzděláním je výsledek opačný. Počet Bůlharů s vysokoškolským vzděláním je o 10,1% vyšší než u českých občanů[71]. Bulhaři v ČR prokazují docela vysoký kvocient vzdělanosti, což přispívá v jejich prosazení na pracovním trhu. Umějí se prosadit a dokážou dosáhnout různých manažerských postavení v rozmanitých oblastech hospodářského života v ČR.

[69] Viz SLDB 2001, http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_byty_domy_a_domacnosti_cr/$File/e-4103-02.pdf
[70] Opět podle SLDB 2001, http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D60031461F/$File/41320514.xls
[71] SLBD 2001 – pramenné dílo, dostupné:
http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D600313766/$File/41320513.xls
http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/D6002F08A5/$File/41320507.xls

Není nepřehlédnutelné to, že se ve druhé polovině 90. let opět začal postupně zvyšovat počet studujících Bulharů na vysokých školách v Čechách. Tento zájem souvisel nejen s tím, že po otevření hranic se naskytly možnosti studia v zahraničí, ale i tím, že v českém vzdělávacím systému proběhly legislativní změny. Právě ty byly pro bulharské uchazeče atraktivní tím, že poskytovaly cizincům možnost studia za finančně nenáročných podmínek. K tomu přispěl např. Zákon o vysokých školách z roku č.111/ 1999 Sb., který povolil zahraničním uchazečům studovat na českých vysokých školách za stejných podmínek, jaké platí i pro české studenty. Podle tohoto zákona zahraniční student by měl úspěšně složit přijímací zkoušky v českém jazyce a následně by měl v českém jazyce i studovat. Tímto způsobem se mohli zahraniční studenti vyhnout vysokým školním poplatkům. Tyto okolnosti využila řada bulharských studentů a nastoupila na různé vysoké školy po celé České republice. Mezi nimi samozřejmě byli také samoplátci. Během posledních 20. let se počet bulharských studentů postupně zvyšoval (Graf 7):

Graf 7

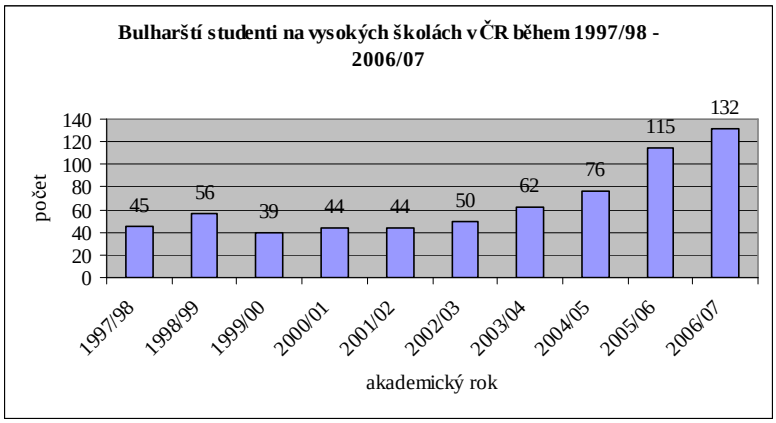

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělání[72]; **Graf**: autorka

Výzkumnou sondu do života bulharských vysokoškoláků provedla Moravcová (MORAVCOVÁ M. 2005: 264 – 296), která nejen popsala jejich způsob života v ČR, ale také zaregistrovala svým etnologickým cítěním jejich postavení vůči své vlastní identitě v okolnostech nového hostitelského prostředí. Ve výpovědích vysokoškoláků[73] autorka zkoumá jejich perceptivní naladění a postavení k české společnosti, kde se umějí integrovat a prosadit a zároveň s tím zachovávají loajalitu vůči své identitě, při čemž dávají najevo svoji vázanost na symboly bulharství.

Závěr

[72] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/73003F7F2C/$File/c06s07t.xls
[73] Na tomto terénním výzkumu v rámci výzkumného projektu GA ČR (nositelem FHS UK) jsem se podílela také několika nahranými rozhovory s bulharskými vysokoškoláky.

Soudobá migrační vlna bulharských imigrantů začala v 90. letech minulého století a pokračuje i dodnes. Usazení Bulharů se charakterizuje tím, že není lokálně soustředěno na území ČR. Bulhaři se nacházejí nerovnoměrně ve všech krajích, zejména v početnějších obcích městského typu. Na rozdíl od předchozích migračních vln v letech 1946 – 1950 a 1957, je usazování Bulharů v dnešní době poznamenáno urbanizačními procesy.

Podle ekonomických aktivit a sociálního statusu dosahují Bulhaři průměrný životní standard českých občanů a v údajích zaměstnanosti, vzdělanosti a podnikání navazují na ekonomické ukazovatele ČR. Svou podnikavostí a dovedností rychle se zorientovat v novém hostitelském prostředí ukazují schopnost ekonomické soběstačnosti, která je hlavním mostem k jejich celkové integraci do české majoritní společnosti.

B. Integrace a identita

IV. Teoretická východiska pojmů „identita“ a „integrace“ a jejich konotace v předkládaném výzkumu

1. Teorie identity a proces identifikace

V rámci teorie identity se vyskytují názory, do kterých jsou implikovány odlišné přístupy sociologů k problematice identity. Konstruktivistický přístup přihlíží na podstatu tohoto pojmu jako na přímou souvislost interakčních projevů jedince neboli skupiny s procesem konstruování „*identity*“. Tento proces se zakládá hlavně na „*vyjednávání*“ identity v průběhu sociálních interakcí, což umožňuje multiplikaci[74] identit a jejich křížení a překrývání se (RUMMENS J. 2003: 10 – 25). Další přístup k interpretaci identity je esencialistický a předpokládá, že identita je něco, co člověk „*vlastní*“ a co si v procesu socializace osvojil a internalizoval.

K nahlížení konstruktivistického chápání identity lze uvést emblematický příklad Thomase Eriksena (ERIKSEN T. 2007), který vysvětluje a zdůvodňuje relativitu a situačnost identity:

„Jedné konference se před několika lety účastnil jistý sociolog z jedné skandinávské univerzity, původem Pákistánec, který se během diskuse zeptal: „Za koho mne považujete? Za Pákistánce, přistěhovalce, přistěhovaleckého sociologa nebo jednoduše za sociologa?“ Být zcela po jeho, byl by bez výhrad považován za sociologa.“ (ERIKSEN, 2007: 69)

Tímto příkladem lze nahlédnout identitu jako situačně projevující se při určení skupinové příslušnosti jednotlivce, který se sebeidentifikuje a zároveň je v tuto chvíli ostatními lidmi také identifikován. Takovým způsobem situačního vytváření identifikace Eriksen nazývá „*setkávání sebeprezentace s pohledy ostatních*“ při čemž dochází k „***vyjednávání o situační definici**, kde zúčastněné strany vycházejí ze vzájemných definic jeden druhého, které nijak neodpovídají jejich vlastním definicím sebe sama.*“ (ERIKSEN, 2007: 69)

Subjektivita této situace pojednává jak o relativním procesu identifikace, tak o dynamickém a proměnlivém průběhu „*vyjednávání*“ identit, při čemž často může dojít k multiplikačnímu překrývání více identit. Proto Eriksen přichází k závěru, že

“…identita je relační, situační a flexibilní, takže každá osoba je nositelem celé řady potenciálních identit, z nichž se ovšem jen některé stávají sociálně významnými a ovlivňujícími každodenní život. Ještě méně z nich se pak stane významnými politicky v poloze základu mocenského boje a skupinového soupeření.” (ERIKSEN 2007: 129)

[74] Viz kap. *Sebepojetí Bulharů…*, s. 75

Jiní zástupci této teorie jsou sociolog Rogers Brubaker a historik Frederick Cooper, kteří definují takto vzniklé identity jako „*mnohočetné, fragmentarizované a fluidní*" (BRUBAKER R. – COOPER F. 2000: 11) a upozorňují na odlišnosti esencialistické a konstruktivistické koncepce. V jejich článku, věnovaném kritice identity je esencialistický koncept kategorizován jako tvrdý („*strong*"), poněvadž je založen na pevném přesvědčení, že identita je něco, co „*existuje*" a lidé či jednotlivci ji naprosto „*mají*" aniž by si toho byli vědomi. Takový typ identity na jedné straně předpokládá pevné vazby na skupinovou totožnost a na druhé straně implikuje v sobě ostrou odlišnost od těch, kteří nejsou členové skupiny. To znamená jasně diferencované hranice skupiny (BRUBAKER R. – COOPER F. 2000: 10).

Oproti esencialistické koncepci je konstruktivistické chápání pružnější a předpokládá větší flexibilitu identity, protože se spojuje s každodenní praxí, která indikuje identity jako *„mnohočetné, nestabilní, nasávané, nahodilé, fragmentarizované, konstruované, vyjednávané atd."* (BRUBAKER R. – COOPER F. 2000: 11, přel. autorka). Proto konstruktivistický koncept identity je podle Brubakera a Coopera kategorizován jako měkký („*soft*").

Kanadská antropoložka Johanna Rummens (RUMMENS J. 2003: 10 – 25) vyhledává logicky styčné body mezi těmito identitami, což přirozeně vyvolává jejich křížení a překrývání. Takže podle ní jsou identity v podstatě komparativní neboli srovnávatelné, protože v tomto křížení zdůrazňují určitou stejnost mezi sebou, která se projevuje i v určitém styčném bodu. Podle ní je identita nečetného množství a v každé z nich se odráží jedinečné kritérium, které může posloužit k odlišení mezi jednotlivci a skupinami, nebo ke stanovení či posílení stejnosti mezi nimi. Na základě řady zjištěných kriterií uvádí různé typy identit, ve kterých lze nalézt kulturní či sociální podobnosti nebo rozdíly související s daným sociálním kontextem a fungující v něm. Ke společným kritériím, podle nichž lze definovat tyto typy identit, patří např.: pohlaví, věk, sociálně - ekonomická třída, sexuální orientace, kultura, etnicita, rasa, religie, jazyk, teritoriální náležitost. Tyto jsou relevantní v určitém sociálním kontextu a jejich relativní charakteristika (*relative saliency*) se může lišit v souvislosti se situací.

Definici identity, kterou podporuje Rummens, sděluje teze, prosazovaná také jinými antropology, a ti odkazují na kontextualitu[75] identity. Rummens totiž akcentuje závislost identity na historickém, kulturním, sociálním a situačním kontextu, ve kterém mezi určitými sociálními aktéry probíhá sociální výměna (*social exchange*) (RUMMENS J. 2003: 12 – 13).

[75] O kontextualitě identity pojednávají také Peter Berger a Thomas Luckmann *„Identita zůstává nesrozumitelná, pokud není umístěna v určitém světě. Jakékoliv teoretické úvahy o identitě – a o zvláštních typech identit – proto musejí být vedeny v rámci teoretických výkladů, do nichž jsou identita či typy identit zasazeny.*" (BERGER P. – LUCKMANN T. 1999: 172)

Takovými aktéry mohou být např. politici. Brubaker a Cooper[76] vysvětlují, že tito používají identitu jako „*kategorie praxe*“ v každodenních situacích, aby přesvědčovali lidi chápat sami sebe a uvědomovat si, že jsou “identičtí“ navzájem mezi sebou a tím pádem i odlišní od ostatních lidí. A to tito političtí aktéři („*entrepreneurs*“) dělají za určitými účely, aby mohli organizovat a ospravedlnit kolektivní akce těchto lidí podle určité linie (BRUBAKER R. – COOPER F. 2000: 4-5).

Ve zmíněných koncepcích je identita představena jako relační, situační a kontextuální. Vytváří se procesuálně a získává svou povahu podle určitého „*vyjednávání*“ prostřednictvím sociálních interakcí, což znamená, že je navázaná na vnější prostředí a na „*dialektický vztah*“ s ním. V této souvislosti rozebírají identitu Berger a Luckmann:

„Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudovávána sociálními vztahy. Sociální procesy, jež se podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou. Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují, obměňují, a dokonce ji i přebudovávají.“ (BERGER a LUCKMANN, 1999 : 170 – 171)

Důsledky takové dialektiky mezi procesem identifikace a sociálním prostředím se zabývám v kapitole o sebepojetí Bulharů[77] a vysvětluji mechanismy, kterými dochází k manipulativnímu ovlivňování utváření identity. V tomto procesu hraje role konjunktura a náležitý k ní ideologické instrumentarium, ale zároveň s tím nesmíme zapomínat, že tuto konjunkturu vytvářejí a prosazují určití sociální aktéři.

V souvislosti s tím lze v teorii identity vyznačit kritérium, které vymezuje identitu podle druhu sociálního nasazení při její formování. Na základě toho Eriksen (ERIKSEN T. 2007: 101 – 102) klasifikuje identitu jako primordiální (když se předpokládá, že je zakořeněna v kolektivním vědomí a zkušenosti) a instrumentalistickou (když se stává instrumentem ideologie). Za představitele teze o primordiálním charakteru identity je pokládán Clifford Geertz a za představitele instrumetalistické teorie jsou považováni Abner Cohen a John Rex, kteří přicházejí k závěru, že antropologické práce zabývající se etnicitou uplatňují ve své podstatě instrumentalistické pozice.

Důvod, proč je Geertz přiřazován k antropologům považujícím povahu identity za primordiální, je jeho hermeneutické chápání kulturních systémů, které fungují jako nepřístupné kulturní entity a zachovávají sebe samy. Samozřejmě pokud se naskytne zásah do takových

[76] Brubaker a Cooper dělají rozdíl v chápání identity jako *“kategorie praxe“* a jako analytický koncept. Tímto tvrzením lze zdůvodnit a vysvětlit roli politické konjunktury, prosazované politickými aktéry při utváření určité identity v každodenních situacích. Viz podkapitolu *Identita a role konjunktury*, s. 78
[77] Viz kap. *Identita a role konujnkury*, s. 75 - 78

kulturních systémů ze strany jednotlivce, jde o nezáměrný přístup do nich, což brání docházení k jakékoliv manipulaci s nimi (ERIKSEN T. 2007: 102).

Další okruh antropologických debat o identitě se vztahuje na konsolidaci identity. Základní otázka je, jestli se identity ustavují víceméně vědomě či „*vyrůstají z preexistenčních komunit kulturních*" (ERIKSEN T. 2007: 102). Za představitele této debaty v antropologii Eriksen považuje Ernest Gellner a Anthony D. Smith. Gellner zastupuje teorii, že si národy vytvářejí vlastní minulost, aby získaly zdání hluboké zakořeněnosti, a Smith předpokládá, že pro vznik nacionalismu je nutná preexistence *ethnií (ethnies).*

Jiný pohled na identitu, ale přitom související s předchozími názory, představuje Paul Ricoeur ve své eseji „*Křehká identita: úcta k druhému a kulturní identita*" (2000). Hermeneutická kontextualita jeho interpretace identity nebrání v tom, abychom našli shodu mezi jeho názorem a předchozími diskursy, které považují podstatu identity za časově čili historicky udržovanou a tím pádem i snadno manipulovatelnou. V této souvislosti Ricoeur objevuje paměť jako „*časovou komponentu*" a zdůvodňuje její existenci jako součást identity jak na individuální tak na kolektivní úrovni:

„*Paměť přece není jenom osobní soukromé vzpomínání, ale také připamatovávání, komemorace, tj. paměť sdílená. Vidíme to v našich vyprávěních, legendách, dějepisech, kde hrdiny jsou celé národy, přinejmenším stejně tak jako jednotlivci. Vidíme to na našich svátcích, na jejich oslavách a rituálech. Myšlenka kolektivní paměti se tedy zdá odpovídat naší bezprostřední přímé zkušenosti se sdílenou pamětí a lze se dokonce legitimně tázat, zda osobní, soukromá paměť není do značné míry společenským produktem.*" (RICOEUR P. 2000: 11)

„*Zranitelnost*" čili „*křehkost*" identity Ricoeur vidí v repetitivních, opakujících se kompulzech paměti při vyrovnávání s vlastními traumaty, kterým je subjekt vystaven, a místo toho, aby je přepracoval a zdolal, neustále je opakuje. Termín „*repetitivní kompulze*" si Ricoeur půjčuje z psychoanalýzy Freuda, aby zdůraznil analogické fungování paměti a identity navázané na ni v individuální a kolektivní rovině, ve kterých refleksivita kompulzí odkazuje neustále na minulost. Tímto způsobem se identita stává zranitelnou a křehkou nejen pro jedince (chápáno v kontextu psychoanalýze) ale i pro národy:

„*…paměť národů je paměť zraněná. Národy jsou stále sužovány vzpomínkou na slávu a pokoření kdesi ve vzdálené minulosti…*" (RICOEUR P. 2000: 19)

„*Zraněná paměť je vždycky nucena vyrovnávat se se ztrátami.*" (RICOEUR P. 2000: 25)

Vyrovnávání se se ztrátami je vlastně zápas o sebezachování a udržování integrity identity. Do tohoto procesu podle Ricoeura někdy zasahuje ideologie, která přebírá „*roli strážkyně identity*" (RICOEUR P. 2000: 35).

Důsledky ideologie Eriksen rozebírá v antropologicko-politické perspektivě. Podle něj je příčinou etnických konfliktů pocházející z ideologie kultury „*politika identit*“. Ideologicky konstruovaná kultura, která je zastoupena v instrumentalistickém chápání identity, usiluje za každou cenu o kontinuitu s minulostí:

„Etnicita a nacionalismus se tak staly politickými reifikacemi či konstrukcemi dílčích autorizovaných verzí kultury, čímž zmrazují to, co, přirozeně plyne, budují umělé hranice tam, kde předtím neexistovaly, tvarují a upravují minulost do podoby, která odpovídá potřebám současnosti, vymýšlejí (invent) tradice tam, kde přirozeně žádné nebyly, a konstruují je tak, aby zjistily kontinuitu s minulostí.“ (ERIKSEN T. 2000: 104)

Eriksen uvádí empirické příklady o vojenských konfliktech, způsobených právě ideologií kultury a jednostranným chápáním identit v pojetí esencialismu, a tím zohledňuje souvztažnost a kauzalitu identit a jejich četné transformace a prolínání do politiky. Zkoumá také důsledně následky esencialismu, způsobující kulturní stagnaci a uzavřenost, které se často ukotvují v politice a stávají se zbraněmi politického populismu[78].

Ve svém výzkumu, abych vykreslila kulturní parametry bulharských příslušníků, věnuji důkladnou pozornost utváření, konstruování a na neposledním místě také deklarování čili projevování identity a předpoklady, kterými jsou tyto procesy umožňovány a posilovány. V souvislosti s tím jsem chtěla zjistit, co z esencialistického a konstruktivistického hlediska lze uplatnit pro můj výzkum a co ne, do jaké míry je identita primordiální a do jaké míry se stává objektem ideologických manipulací. Jaké jsou stěžejní prvky pocitu společné jednoty a sounáležitosti a zda lze hovořit o „*kolektivní identitě*[79]“ či ne. Zda je to statický či dynamický proces a jak se kvalitativně projevují rysy identit v každodennosti. Na tuto problematiku nahlížím jednak z perspektivy kulturně – historického diskursu v kapitole *Sebepojetí Bulharů* a jednak z perspektivy každodenního prožití identity v cizím, respektive českém prostředí (Viz kap. *Prožívání identity v cizím prostředí*).

Jednoznačné umístění pojmu identity do určité teoretické perspektivy samozřejmě není možné, protože podstata identity není homogenní. Identita je flexibilní, ale vlastní také konstantní kvality. Všechny dosud zmíněné teoretické perspektivy jsou příliš razantní svými interpretačními diskursy a nevyčerpávají celkovou charakteristiku identity. Soustřeďují se pouze na některé

[78] Ve svém díle *Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě)* Eriksen uvádí příklady s vojenskými konflikty po rozpadu v bývalé Jugoslávii a v jiných regionech světa, způsobeny na základě bezohlednosti prosazené ideologie.

[79] Jestli budeme mít podle Bergera a Luckmanna na paměti dialektický vztah mezi identitou a společností, vždy se můžeme vyhnout pojmu „*kolektivní identity*“, poněvadž se každá individuální identita utváří, formuje a udržuje sociálními interakcemi a pak zpětnou vazbou ovlivňuje tuto sociální strukturu (s. 171): „*Společnosti mají své dějiny, v jejichž průběhu vznikají určité identity. Tyto dějiny jsou však vytvářeny lidmi s určitou identitou. Budeme-li mít tuto dialektiku neustále na paměti, vyhneme se zavádějícímu pojmu „kolektivních identit“, aniž bychom se museli zaštiťovat jedinečností individuální existence.*“ (Viz také kapitola *Sebepojetí Bulharů…*, s.77 – s. 89)

aspekty, což mne vyprovokovalo prozkoumat konkrétně parametry identity Bulharů žijících v ČR. Touto problematikou se zabývám v již zmíněné kapitole o sebepojetí Bulharů, kde zjišťují, že identita Bulharů je soustavou více identit. Tyto jsou latentně přítomny ve vědomí Bulharů a aktivují se podle situace a sociálního kontextu. Vypadá to, že objevené a mnou vyznačené charakteristiky identity Bulharů navazují spíš na konstruktivistické perspektivy, ale to je zavádějící, protože ve výpovědích respondentů zaznívají tvrzení, která souvisí také s primordialitou identity a s její esencialistickými konotacemi.

V souvislosti s tím bych řekla, že mé chápání se přiklání nejvíc k Eriksonovu pojetí identity (ERIKSEN, 2007). On totiž zastupuje konstruktivistickou teorii svým tvrzením, že identita je „*relační a situační*“, ale při tom uznává do jisté míry její primordialitu. Identita podle něj může být situačně zvolenou a zároveň s tím může být imperativem *"v tom rozměru, že se ji člověk zřídkakdy může úplně zbavit"* (ERIKSEN T. 2007: 70 – 71). K tomu uvádí příklad, že si člověk nemůže vybrat svůj mateřský jazyk a v případě, že by se naučil nějaký jiný jazyk, stejně by ho jeho příbuzní a známí brali za takového jako předtím. Čili v procesech vyjednávání identifikačních situačních definic (ERIKSEN T. 2007: 69) vždy zůstává konzistentní něco, co kulturně determinuje určitý imperativ identity jedince. V podobné perspektivě rozebírám identitu Bulharů, při čemž jednak vytýkám faktory ovlivňující situační volbu identity a jednak uvádím kulturně nasazený „*imperativ*“ primární identity.

Dovolíme-li si použít termín „*repertoár identity*“[80], mohli bychom učinit závěr, že v rámci tohoto repertoáru je jako primární identita trvale usazena bulharská identita a všechny ostatní jsou její součástí, které se střídavě alternují a „*kříží*“ (RUMMENS 2003) v závislosti na určitém sociálním kontextu.

Vždy ale musíme mít na zřeteli, že procesuálnost, kontextualita a flexibilita identit odkazují na proces identifikace, nikoliv na samotnou identitu. Právě v tomto procesu lze spatřit kvality identit a vymezit dimenze jejich konstruování. Proto někteří antropologové rozlišují pojem „*identifikace*“ a „*identita*“ (RUMMENS, 2003; BRUBAKER a COOPER, 2000). Jimi nabízený termín „*identifikace*“ lépe vystihuje dynamický, interaktivní a procesuální průběh konstruování identit.

V tomto procesu rozlišuje Rummens (RUMMENS J. 2003: 21-24) tři roviny: 1) formování identity; 2) konstruování identity a 3) vyjednávání identity. Formování identity navazuje na kognitivní proces jedince, který se odehrává na cestě k dospělosti, kdy jedinec vyhledává svoje

[80] S touto myšlenkou při sledování identifikačních procesů přistupuje ve své disertační práci Klvačová. Ve svých analýzách se opírá o teorii Muhammada Amary a Izhaka Schnella o "*repertoáru identit*", ve kterém se zúčastňují různé a někdy i docela konfliktní subidentity, vyvíjející se v návaznosti na rozmanité sociální, ekonomické, politické a psychologické kontexty. (KLVAČOVÁ, *Disertační práce* 2006:12 – 13)

místo ve světě a jedinečnost svého pocitu o sobě samém. Takovým způsobem se jedinec sebeidentifikuje věkem, pohlavím, etnicitou, rasou a kulturou. Tuto sebeidentifikaci vlastně vykonává sám na sobě. Autorka vhodně poznamenává, že tato problematika[81] spadá do sféry psychologie[82]. Takže první etapa navazuje na představu jedince o sobě samém („*self image*“) a vytváření vlastního sebepojetí („*self – concept*“).

Konstruování identity navazuje na vytváření, formulace a vyjádření osobních a sociálních identit jak jedinci, tak skupinami ve vztahu k „já“ („*self*“). Tato rovina se vztahuje k sociální determinaci povahy identity a může být analyzována v rámci kultury, kde lze spatřit nejen kulturní základy sdílených hodnot skupinových identit, ale také vymezit roli ideologie a její dopad na různé kulturní formy včetně umění, kina, literatury, médií, hudby, informačních technologií atd. při konstruování identity. V kapitole *Sebepojetí Bulharů* tento aspekt právě vymezuji jako kulturní diskurs identity (Viz tab. 2 Faktory, ovlivňující volbu identity Bulharů, s. 88).

Třetí rovina identity navazuje na politickou povahu osobní a sociální identifikace, která se uskutečňuje interakcemi jedince v rámci skupiny a odkazuje na skupinové vědomí o sounáležitosti a relevancích, které navádějí jedince k vytváření a vyjednávání určité identity.

Kromě toho, že uznávají dynamickou a interaktivní povahu identifikačního procesu, Brubaker a Cooper určují jeho dimenze na sémantické úrovni a uvádějí sémantickou neshodu mezi pojmy „*identifikací*“ a „*identitou*“, jak jsme se již o tom zmínili. Závažnou charakteristiku procesu identifikování je, že nezaručuje dosáhnutí vnitřní stejnosti, která je impregnována v pojmu identita. Na tomto procesu se podílejí určití sociální aktéři a dokonce mocný aktér jako je např. stát nemůže ručit za tuto stejnost a omezenou skupinovost, které se snaží dosáhnout političtí činitelé (BRUBAKER R. – COOPER F. 2000: 15). Proto podle nich identifikace nevystihuje významové konotace identity.

Situace je skoro stejná, porovnáme-li pojmy „*sebepojetí*“ a „*identita*“. V chápání Brubakera a Coopera je sebepojetí *(„self-understanding“)* v konfrontaci s pojmem „*identity*“ poněvadž podobně jako u procesu „*identifikace*“ postrádá pojem „*sebepojetí*“ přímo reifikování identity. Identita totiž implikuje v sobě myšlenku o stejnosti či totožnosti, zatímco „*sebepojetí*“ čili „*sebepochopení*“ neodkazuje ani na stejnosti ani na rozdíly:

„Stejně jako termín "identifikace", "sebepojetí" („self-understanding”) postrádá reifikování konotace "identity". Přece to není omezeno na situace průběhu a nejistoty. "Sebepojetí" („self-understandings“) mohou být proměnlivá v čase a napříč osob, ale mohou být stabilní. Sémanticky, "identita" znamená stejnost v čase nebo osob, a proto je trapné nadále mluvit o "identitě", zatímco

[81] Takto nastolenou problematikou se zabývá Bačová (BAČOVÁ 1996: 322; Viz. kap. *Sebepojetí Bulharů*…s.78- 79*).*
[82] V psychologickém kontextu vymezil „prožívání“ identity a uvedl etapy identifikačního procesu jedince Erik Erikson v díle Životní cyklus rozšířený a dokončený (1999), které bylo vydáno a doplněno jeho manželkou po jeho smrti.

se popírá implikaci stejnosti. "Sebepojetí"(„self-understanding"), naopak nemá žádné výsadní sémantické spojení se stejností nebo rozdílem." (BRUBAKER a COOPER 2000:18)

V tom je pojem „*sebepojetí*" universalní a aplikovatelný pro analýzu skupinové mentality a soudržnosti respektive z kulturně - historického aspektu. Proto jej používám v kapitole *Sebepojetí Bulharů*. Ve své empirické části výzkumu, kde nahlížím autopercepci bulharské skupiny nejen ve vlastním kontextu ale i v projekci každodennosti hostitelského prostředí, používám pojem „*identita*", poněvadž v kontextu cizího prostředí je identita nejvíc porovnatelná. Ve svých výpovědích respondenti prokázali, že si vytvářejí komparativní modely představ „my" a „oni", respektive my - Bulhaři a oni - Češi. V konfrontaci každodennosti s cizím prostředím se imigranti dostávají do situace, ve které si uvědomují svou totožnost nebo rozdílnost s přijímací společností. Proto je v této situaci vhodné používat termín „*identita*".

„*Sebepojetí*" používám jako obsáhlejší autokoncept kulturního sebedefinování Bulharů takové jaké je bez ohledu na stejnosti či rozdílnosti, o kterých hovoří Brubaker a Cooper (2000: 18). Tímto se snažím vystihnout tvrdý („*strong*") význam pojmu identity, který navazuje na kulturní vklady Bulharů, vybudované a zprostředkované jazykem, výchovou a kulturou. Na druhou stranu vyhledávám projekce měkkého („*soft*") významu, který odhaluje pružnost a flexibilitu některých rysů identity Bulharů, proměňující se v závislosti na sociálním kontextu. Prostor k takovému bádání nabízí právě „ocitající se" v emigraci identita, kterou zkoumám ve své práci.

V emigraci je identita vystavena cizí kultuře. Jejich mechanismy sebezachování začínají fungovat jiným způsobem, aby nezabránily integrace. V konkrétním výzkumu jsem měla za účelem objevit kulturní prvky identity Bulharů, které jsou přínosné pro průběh integrace. Zjistila jsem, že tyto mají integrativní funkci a zprostředkují společenské sjednocení Bulharů s českou majoritní společností. Proto je nazývám „*integrativní prvky*" identity. Vyvodila jsem je z postoje a sebereflexí respondentů. Chtěla jsem sledovat jejich vliv na integrační proces.

Přesto, že Csaba Szaló navrhuje termín *sociální identity* (SZALÓ C. 2004: 16) v případě, že jde o více a o různé typy identit, pokládám za vhodné ve svém výzkumu používat termín sebepojetí tehdy, když chci vystihnout komplexnější obraz všech těch identit, které se prolínají ve vědomí Bulharů z historické a kulturní perspektivy. Naopak v kontextu každodennosti imigrantů, kde identita projevuje své konkrétní podoby skrze stejnosti či rozdílností s cizím prostředím, je lépe používat termín „*identita*". Takový přístup by nám povolil dívat se na identity Bulharů jako na součásti mozaiky, jejíž intenzita soudržnosti vytvaruje celkový obraz kulturní totožnosti a osobitosti.

Sebepojetí se ukazuje jako vhodný pojem také při shrnutí výsledků projektu věnovaného menšinovým skupinám v ČR, kdy tyto výsledky byly shromážděny ve sborníku „*Kdo jsem a kam patřím“* v roce 2005 s podtitulem *Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Projekt byl zahájen v roce 2003. V úvodní části, reprezentující celkový záměr projektu, používá jedna z autorek – Dana Bittnerová – pojem „*sebepojetí*“ (BITTNEROVÁ D. 2005: 5 – 12), čímž shrnuje vědecký námět tohoto bádání prozkoumat kulturní obsah menšinových skupin v ČR. Takový přístup právě pokládám za správný, poněvadž v sobě indikuje celkovou kulturní informaci o identitách a autopercepci jednotlivých menšinových skupin v ČR a navazuje také na kategorii vědění, které je podle Szalóa součástí komplexního uchopení termínu identity (SZALÓ C. 2004: 16).

„*Sebepojetí*“ je pojem, který sémanticky neobsahuje v sobě žádné ztotožňování a tím je liberálnější než termín „*identita*“. Přesto lze uznat, že identita k sebepojetí patří. Identitou lze rozlišit a zdůraznit kulturní stejnosti a distinkce, o kterých hovoří Bittnerová a proto pojednává o identitě jako „*deklarovaná*“ a „*žitá*“ (BITTNEROVÁ D. - MORAVCOVÁ M. 2005: 9-10). Podle ní “*deklarovaná*“ identita implikuje v sobě přihlášení k určité skupině lidí a navazuje nejen na přímé přiznání národností ale i na řadě manifestovaných faktických a symbolických aktech, „*jež slouží k potvrzování vlastní identity (etnické totožnosti)*“. Čili klíčové v tomto aspektu podle autorky je „*nahlížení etnické identity jako charakteristiky člověka*“. „*Žitá*“ identita je vlastně prezentována každodenní zkušeností příslušníků národnostních menšin v cizím kulturním prostředí. Ta je navádí k uvědomování si vlastních odlišností a někdy i ke konfrontaci s cizím prostředím (BITTNEROVÁ D. - MORAVCOVÁ M. 2005: 9-10).

Pojem „*sebepojetí*“ je atraktivní obsáhlejším sémantickým významem než má „*identita*“ a proto jej používám v kapitole, věnované sebereflexi Bulharů na pozadí kulturně – historické perspektivy. Pojem „*identita*“ používám tehdy, když chci prozkoumat její konkrétní projekce v každodennosti imigrantů. V předkládaném výzkumu rozebírám identitu v souvislosti s procesem integrace. Kladla jsem si za cíl zjistit, co v bulharské identitě přispívá k integračnímu procesu, co se v ni mění a co zůstává konstantní. V procesu bádání jsem narazila na prvky identity, které jsou kulturně opodstatněné. Díky nim je integrace Bulharů do větší míry zaručena. Tyto rozebírám a vymezuji v empirické části této práce.

2. Teorie integrace

Integrace je termín, který v sobě implikuje konotace dalších pojmů, jako jsou adaptace a asimilace, a proto lze stěží definovat jeho význam jednoznačně. Určit dimenze integrace lze jedině s přístupem různých perspektiv, zasahující sféry politiky, sociálního života a kultury. Touto problematikou se částečně zabývám v kapitole *Česká legislativa migrační politiky a její dopad na legalizaci, integraci a sociální život bulharské komunity*, kde nahlížím na podklady pro integraci z hlediska legislativně-právního ústrojí České republiky a z hlediska politologického chápání tohoto pojmu. Fungování legislativně-právního aparátu úzce souvisí se strukturní a sociální integrací[83] cizinců, a proto jsem se tímto zabývala v první kapitole. Chtěla jsem zjistit legislativní podmínky pro integraci cizinců a vymezit perspektivy této integrace v kontextu migrační politiky ČR v současné době vzhledem i k bulharským přistěhovalcům.

Zde se zabývám teoretickými aspekty pojmu „*integrace*" a vykládám svůj osobní přístup k nastolené problematice. V posledních letech integrace je čím dál tím víc středem pozorností řady akademických institucí a neziskových organizací[84], které tuto problematiku prioritně zařazují do svých programů. Často dochází ke spolupráci mezi neziskovými organizacemi a vládními strukturami České republiky. Na nastolení a řešení problému integrace se aktivně vlastními návrhy a agendami[85] podílelo Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství. Je nezbytné poznamenat, že přímo na fakultách českých vysokých škol se také řešily a ještě neustále řeší projekty věnované aktuální migrační situaci v ČR a způsoby implementování integrace. Je nezbytné vyjmenovat některé z nich jednotlivě.

Výzkum o integraci cizinců v ČR byl realizován v roce 2002 na Etnologickém ústavě v Praze pod názvem *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Spoluautoři tohoto výzkumu byli Zdeněk Uherek, Šimona Hošková a Jaroslav Otčenášek. Do výzkumu byly zahrnuty komunity Arabů, Řeků, Bulharů, Makedonců, Srbů, Chorvatů a imigranti z Bosny a Hercegoviny. Aspekty integrace cizinců v této výzkumné zprávě se opírají o terénní výzkumy, jejichž obsah a analýza koresponduje s etnografickým sběrem dat. Autoři se zabývají obživnými aktivitami, společenskými kontakty s českou majoritou a vztahy komunit se zemí původu, aniž by se zaměřili na konceptualizaci problému integrace[86].

[83] Hechkmann (1999) rozlišuje 4 typy integrací: strukturní, sociální, kulturní a identifikační.
[84] O neziskových organizacích a postoj jejich pracovníků k integraci cizinců psala Tollarová (2006) .
[85] Viz kap. *Legislativní kroky MV a MPSV a aktivní migrační politika***,** s. 21 - 22
[86] Klvačová určuje přístup autorů této výzkumné zprávy jako *realistický* podle klasifikace Roberta Millera (2000) ohledně biografických přístupů v sociologii. Podle ní je výzkum zaměřen spíš na předpoklady k integraci zkoumaných komunit nežli na jejich skutečnou integraci. (Klvačová 2006: 25)

Ministerstvo práce a sociálních věcí financovalo řadu výzkumu na téma integrace cizinců. Jeden z nich byl pilotní projekt[87] Integrace cizinců realizován v roce 2003/2004. Součástí tohoto projektu byl výzkum pod vedením sociálního geografa Dušana Drbohlava a etnoložky Petry Ezzeddine-Lukšíkové (DRBOHLAV D. - EZZEDINE-LUKŠÍKOVÉ P. 2004). Výzkum se vztahoval na arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a v Středočeském kraji. Později byla datová báze rozšířena doplňující analytickou částí o americké komunitě[88] v ČR a její postavení ve srovnání s dosud zmíněnými komunitami. Mezinárodní organizace pro migraci (IOM)[89] v Praze se také aktivně podílela na integrační problematice a řešení projektů na zadání MPSV. IOM provozuje internetové stránky[90], které umožňují cizincům v různých jazykových mutacích získat informace důležité pro jejich integraci do české společnosti.

Mezi tyto iniciativy patří již zmíněný výzkum, který byl realizován na FHS UK v letech 2003-2005. Výsledkem tohoto projektu se stal sborník *„Kdo jsem a kam patřím“*, ve které se sledují vývoj a integrace jednotlivých menšinových skupin v ČR. Autorkami projektu se staly Miriam Moravcová a Dana Bittnerová. V zásadě se tento projekt netýká konkrétně integrací, poněvadž jde o zmapování kulturních osobitostí jednotlivých komunit na teritoriích ČR a jejich interaktivní vývoj ve styku s majoritní společností. Přesto ve výsledkových publikacích tohoto sborníku lze získat bohatý materiál o přístupu jednotlivých komunit k procesu integrace a jejich schopnost podílet se na něm.

Aktivně se k této problematice staví Etnologický a Sociologický ústav při České akademii věd, které průběžně provádějí výzkumy o imigrační situaci a integračním procesu přistěhovalců. Tyto instituce průběžně zpřístupňují výsledky svých aktivit v této oblasti výzkumnými zprávami na internetových stránkách MPSV[91], věnované integraci cizinců[92]. Přímo na stránkách lze najít také bibliografické zdroje o odborných materiálech na toto téma, zpracovávané v rámci různých akademických institucí České republiky a v rámci vládních programů. Výzkumnou zprávu připravili Zdeněk Uherek a Jan Černík na zadání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

[87] Pilotní projekt Integrace cizinců a podpora organizací a sdružení komunit cizinců na území České republiky http://www.iom.cz/aktivity/integrace-cizincu-v-ceske-republice/pilotni-projekt-integrace-cizincu-a-podpora-organizaci-a-sdruzeni-komunit-cizincu-na-uzemi-ceske-republiky

[88] http://www.iom.cz/files/IntegraceUkrArmVietn__komparace_US1.pdf

[89] Jiný zajímavý projekt mezinárodního charakteru, který se realizoval pod vedením IOM odstartoval v roce 2008 ve spolupráci se společností Cross Czech a.s., díky kterému se digitálně sepisují zajímavé příběhy cizinců. Jeho název je „Untold Stories: learning with Digital Stories“ („Nevypovězené příběhy: poznávání s digitálně vyprávěnými příběhy“). Tyto nahrané rozhovory jsou dostupné na www.untoldstories.eu. Projektu se zúčastnilo dalších pět států – Velké Británie, Dánsko, Německo, Řecko a Švýcarsko. Projekty tohoto typu umožňují široké veřejnosti seznámit se s autentickými příběhy cizinců, žijících v příslušných adoptivních zemích.

[90] www.domavcr.cz

[91] www.cizinci.cz

[92] Integrace souvisí s ekonomickou soběstačností přistěhovalců respektive s jejich přístupem na pracovní trh, a proto MPSV začalo provozovat další webové stránky, kterými se snažilo usnadnit cizincům vyhledat zaměstnání (www.praceprocizince.cz).

ČR. Časově zasahuje tato zpráva bibliografických údajů období ještě před rok 1989 a pokračuje do roku 2004. V ní autoři jmenují jak vládní aktivity, tak i vědecké projekty, věnované integračnímu problému, jenž je rozebírán na úrovni praktické politiky a odborných analýz (UHEREK Z. - ČERNÍK J. 2004). Na těch samých stránkách se objevují ještě další "*Doporučené materiály – Integrace cizinců*", kde jsou uvedeny články z pera českých současných sociologů[93].

Výzkum v rámci projektu „*Jak se žije cizincům v ČR*", který rozebírá problém integrace za pomoci kvalitativního sběru dat prostřednictvím výpovědí pracovníků neziskových organizací, provádí Blanka Tollarová (TOLLAROVÁ B. 2006: 107 odst.). Diskurs integrace v jejím článku je podmíněn každodenní zkušeností pracovníků neziskových organizací, které plní roli sociálních aktérů v průběhu integračního procesu. Dimenze integrace jsou uvedeny na základě výpovědí pracovníků a porovnány s konceptualizací tohoto problému v odborné literatuře[94].

Nedávno byla vydána Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí (2010) rozsáhlejší publikace (TRBOLA R. – RÁKOCZYOVÁ M. 2010), která nahlíží do problematiky integrace vybraných skupin přistěhovalců v ČR. Autorský tým je sestaven z pracovníků brněnské pobočky Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Autoři poukazují na specifika spojená s procesem integrace do hostitelské společnosti, které mají sociální, ekonomický a kulturní charakter. Problém integrace je prozkoumán a analyzován v konkrétných sférách sociálního a ekonomického života respektive v oblasti zdravotního pojištění a v rámci pracovního trhu. Ve zprávě se pojednává o migraci z Ukrajiny, postsovětských zemí a Vietnamu. V poslední kapitole autoři dělají zajímavou typologii přistěhovalců ze zemí třetího světa a nahlížejí na pozitivní a negativní aspekty jejich integrační strategie do hostitelské společnosti.

Přímo v úvodní části této zprávy autoři uvádějí své pochopení o integraci a odkazují na definice Bosswicka a Heckmanna (BOSSWICK – HECKMANN, 2006), která počítá s inkluzí přistěhovalců do společností jejich přijetím na klíčové pozice v institucích hostitelské společnosti a navazováním sociálních vztahů s ní (TRBOLA R. – RÁKOCZYOVÁ M. 2010: 10). Autoři akcentují obousměrný charakter tohoto procesu respektive obousměrnou vůli k postupnému otevírání jak ze strany přijímací společnosti, tak i ze strany přistěhovalce:

„V případě sociální integrace uvažujeme o procesu včleňování do již existujícího společenského celku, který má vytvořenou strukturu, vykazuje určitou míru koherence a chování jeho členů se řídí stanovenými pravidly. Tento proces tak spočívá v tom, že si imigrant osvojí roli, která se může stát součástí rolí respektovaných danou společností, že jeho chování bude předvídatelné a stane se součástí lokální performance zvané kultura. Přijímání nebo odmítání nového prvku je proces,

[93] http://www.cizinci.cz/files/clanky/384/doporucene_materialy_07.xls
[94] Tollarová odkazuje na interpretace pojmu integrace v odborných textech, věnované této problematice (BAUBÖCK 1994; HECKMANN 1999; KORAC 2003).

který zpravidla směřuje od prvotní uzavřenosti k postupnému otevírání. Tak jako si dané společenství vytváří mechanismy k integrování jednotlivce, vytváří si je také osoby, jež se do dané skupiny integrují.“

Se zkoumáním stupně interkulturní otevřenosti různých institucí a jejich postoje k integraci je spojen projekt „Moving Societies towards Integration?” (2010), který byl realizován v sedmi evropských zemích, mezi něž patřila také Česká republika. Národní zpráva za Českou republiku byla napsána dvěma českými autory – Milada Horáková a Pavel Bareš (HORÁKOVÁ M. – BAREŠ P. 2010). V něm se autoři soustřeďují na přístupnost cizinců na trhu práce a na instituce, které by jim to měly zprostředkovat. V závěru této zprávy autoři sdělují, že úspěšná integrace cizinců závisí na otevřenosti institucí vůči svým klientům respektive cizincům.

Než vymezíme dimenze integrace tak, jak jsou předloženy v tomto výzkumu, je třeba nahlédnout tento pojem a jeho definice v kontextu současné politiky České republiky. Integrace je těžce definovatelný pojem, protože podléhá revizi jednotlivých státních politik a jeho obsah je docela flexibilní tím, že se používá v kontextu různých migračních situací, jejichž regulace souvisí s řadou sociálně-ekonomických faktorů. Česká vláda se k tomu stavila vyhotovením *Zásad koncepce integrace cizinců na území České republiky* (1999), ve které předložila svoji formulaci a definovala dimenzi integračního procesu. Tento dokument je přílohou *Usnesení vlády číslo 689 ze 7. 7. 1999*. V něm byla obecně formulována politika české vlády vůči dlouhodobě usazeným cizincům, pobývajícím legálně na území ČR. Počítalo se s cizinci, kteří získali trvalý pobyt nebo pobývají v ČR déle než rok. Podle tohoto dokumentu integrace představovala

„proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Integrace je komplexním jevem, který má své podmínky a své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní, psychologické aspekty.“ (Zásady č. 5)

Dokument cizincům zajišťuje lidská práva a svobodu (Zásada č. 4) a předkládá se stanovisko české vlády k vytváření podmínek pro zúčastnění cizinců do života společnosti (Zásada č. 6).

O rok později se objevila *Koncepce integrace cizinců* (2000), která navazovala na předchozí *Zásady* (1999). *Koncepce* byla přijata Usnesením vlády ČR ze dne 11. 12. 2000 č. 1266. Její aktualizovaná verze byla přijata Usnesením vlády ČR ze dne 8. 2. 2006 č. 126, která kromě začleňování cizinců začala řešit roli majoritní společnosti v tomto procesu. Kromě toho, že v ní byly vyjmenovány jednotlivé resortní odpovědnosti ministerstev a byla popsána státní integrační strategie, byla snaha v tomto politickém dokumentu najít indikátory procesu integrace, což je velice obtížné z hlediska subjektivity jejího průběhu jak ze strany cizinců, tak ze strany přijímací společnosti. Integrace je totiž chápána jako oboustranný proces vzájemného přizpůsobování. Podle definice v tomto dokumentu je integrace

„proces, v jehož průběhu dochází ke sjednocování domácího obyvatelstva a přistěhovalců v jednu společnost. Jedná se o proces dvoustranný, který vyžaduje přizpůsobování ze strany cizinců na straně jedné a vytvoření podmínek pro integraci cizinců v přijímací společnosti na straně druhé”. (Koncepce integrace cizinců, 2006)

Tímto politickým dokumentem uplatnila česká vláda pojetí Evropské unie o integraci a přispěla k harmonizaci integrační strategie v jejich rámcích. *Koncepce integrace cizinců* v podstatě navazovala na dokument přijatý v roce 2004 Radou EU a zástupci členských států, který navrhoval základní principy politiky integrace přistěhovalců v EU (*Společné základní principy politiky integrace přistěhovalců v EU*, 2004). V něm je integrace definována znovu jako *„obousměrný proces vzájemného přizpůsobování všech přistěhovalců a obyvatel členských států“*[95].

Zde je nutno zamyslet se nad tím, co vlastně znamená toto *„přizpůsobování“* a jak je konceptualizováno v dotyčných dokumentech. V obou předchozích dokumentech jde o obousměrnost tohoto procesu. Implementace této obousměrnosti je konceptualizována tím, že se na jedné straně cizinci mají přizpůsobit čili spodobnit se socialně-politickým a kulturním mainstreamem přijímacích společností a na straně druhé společnost musí vytvořit podmínky, aby se tento akt podařil přistěhovalcům, totiž aby jim byla umožněna hospodářská, společenská, politická a kulturní účast.

Podle některých výzkumníků[96] toto chápání koresponduje s narážkou o asimilaci přistěhovalců, poněvadž se očekává, že se tito přizpůsobí podmínkám, které vytvoří adoptivní společnost, aniž by měli možnost se podílet na vytváření těchto podmínek. Integrace či asimilace je otázka, kterou si klade řada sociologů (Viz BOSSWICK W. – HECKMANN F. 2006: 4-5). Je to problém, který se řeší jak na úrovni odborných výzkumů, tak i na úrovni praktické politiky.

Proto v tomto procesu je důležitý „způsob integrace“, který by jedna či druhá integrační strategie jednotlivých států upřednostňovala a tolerovala. Na základě toho, jak jsme již zmínili v kapitole *Česká legislativa…* (s.14), Baršová a Barša definují několik integračních modelů, charakterizujících politiku několik tradičně vyžádaných imigračních západních zemí jako jsou Německo, Francie a Velká Británie (BARŠOVÁ A. - BARŠA P. 2005: 31-34). Samozřejmě je to kategorizace, která vychází z politologických aspektů této problematiky, na níž se podíleli také další autoři jako Drbohlav (2004), Stojarová (2004), Mareš (2004) atd.

Sociologické aspekty integrace se staly prioritou řady vědeckých výzkumů v ČR, které byly zamířeny na vnímání těchto procesů z hlediska různých sociálních aktérů. Ve svém výzkumu,

[95] www.cizinci.cz/files/clanky/299/principy.pdf

[96] Na tento fakt upozorňuje Klvačová (2006: 23-24) a její argumentace odkazuje na Zprávu o migraci, připravena britským týmem výzkumníků (CASTLES – KORAC – VASTA – VERTOVEC 2003). Tito výzkumníci dospívají k závěru, že imigranti by měli dostávat příležitost podílet se na formulaci podmínek, které zakládají úspěšnou integraci (CASTLES S. – KORAC M. – VASTA E. – VERTOVEC S. 2003: 129).

o kterém jsme se již zmínili, Tollarová například předkládá stanovisko sociálních pracovníků z neziskových organizací a jejich výhled na implementování integrační strategie. Zajímavé je to, že autorka nahlíží integraci jako kvalitu určující sociální soudržnost společnosti:

„…budu se spíše držet výrazu „soudržnost", když budu hovořit o stabilní podobě sociálního řadu, a výrazu „integrace" pro jeho změnu či dynamiku." (Tollarová, 2006: odst. 5)

V tomto tvrzení je implikován předpoklad o dynamické povaze integrace a o její imanentní procesuálnosti. Čili integrace je nejen dynamický ale i časově setrvávající proces. Jeho průběh záleží na řadě objektivních (sociálních) a subjektivních (personálních) faktorů. Na tyto konstatace navazují dotazy, které si klade také kanadský sociální geograf Brian Ray ve svém článku *„Immigrant Integration: Building to oportunity"* (2002). Objektem jeho bádání se stávají například ekonomické, sociální a kulturní proměny, které noví přistěhovalci přinášejí do adoptivních zemí. Co ovlivňuje kontextuální pochopení o „integraci" jako proces, který může trvat generace? Jaké jsou výzvy ve vyvíjejících se integračních politikách v dynamickém a kulturně diversifikovaném sociálním a politickém kontextu? Jaký typ integrace je nejžádanější a nejužitečnější a pro koho? Jsou to otázky, na které Ray bere ohled při definování integrace. Podle něj lze integraci chápat jako „*nepřetržitou vzájemnou interakci mezi přistěhovalci a společnostmi, které je přijímají; interakce, které je možno trvat i přes generace*"(Ray, 2002).

Na tuto interaktivní záležitost integračního procesu je právě potřebné se dívat z různých optických perspektiv a úhlů, nikoliv jednostranně. S tím souvisí článek etnologa Zdeňka Uherka (UHEREK Z. 2004), ve kterém jsou předloženy dva odlišné pohledy na integrační proces. Tato dvě hlediska autor pojmenovává jako emická (když se na integraci lze dívat z perspektivy aktéra čili účastníka-cizince) a jako etická (když se na integraci lze dívat z perspektivy pozorovatele čili přijímací společnosti). Autor se pokouší všeobecně představit emické hledisko a vžít se do pozice cizinců a zároveň s tím uvést také etické hledisko, které je zastoupeno hostitelskou společností a jejími příslušnými institucemi, řešícími postup integrace. Křížení obou hledisek přivádí autora k závěru, že pojem integrace je nejednoznačný (Uherek 2004: 3-4) a ta samá integrace je různě setrvávající. Důležitý aspekt definice Uherka o integraci je vlastně to, že během trvání tohoto procesu dochází ke koexistování mezi cizincem a hostitelskou společností, nikoliv ke splynutí s ní.

Ve výzkumu jiné socioložky je integrace nahlížena jako proces, při němž lze získat informaci o osobně probíhající sebeidentifikaci aktérů během tohoto procesu. O tom svědčí biografické výpovědi cizinců, které autorka Klvačová (2006) provedla a analyzovala ve svém výzkumu. Ve zkušenostech respondentů lze nejen rozlišit jednotlivé fáze integrace, ale i vymezit indikátory pro tuto integraci. Aby zachytila proces integrace ve své disertační práci, Klvačová inovačně zavádí koncept „*identita integrace*", kterým ověřuje subjektivitu této problematiky, ale

zároveň s tím vymezuje některé společné indikátory průběhu integrace prostřednictvím narativních výpovědí respondentů. K nim patří osvojování jazyka adoptivní společnosti, získání sociálních kontaktů a vytváření pocitu příslušnosti k nové zemi jako k nové domovině.

Toto tvrzení koresponduje s obecnými indikátory integrace, se kterými velice často pracuje odborná literatura, věnovaná dotyčné problematice. S nimi právě souvisí také Heckmannova kategorizace integrace. Rozlišuje čtyři druhy integrací. První je *strukturní integrace* a navazuje na participaci v sociální a politické sféře života včetně získávání členství v různých klíčových institucích hostitelského státu, což je spojeno s uplatňováním práv a umožňováním přístupu imigrantů k dotyčným strukturám v přijímací společnosti. Další integrace je *kulturní integrace*, která implikuje v sobě akulturační změny jedinců, spojené s nastupujícími kognitivními, behaviorálními a názorovými proměnami imigrantů. Autor nezapomíná připomenout, že tyto kulturní změny jsou oboustranné a tím pádem dochází ke změně také přijímací společnosti, což navazuje také na probíhající enkulturační změny. Osobní vztahy imigrantů, které se uskutečňují na rovině uzavírání manželství, přátelství nebo členství v libovolných sdruženích, Heckmann vztahuje k *sociální integraci*. Další stupeň integrace, ke které dospívají imigranti, je pocit příslušnosti, který navazuje na proces etnické či národní identifikace a souběžně s tím i na pocit sounáležitosti k nové hostitelské společnosti. Proto tuto integraci autor nazývá *identifikační*.

V návaznosti Heckmannovy kategorizace lze uvést také dimenze integrace předkládané Baršou (1999: 231). Barša rozlišuje následující dimenze integrace: *občansko-politickou*, *sociálně-ekonomickou* a *kulturní*. Jsou významově vázané na předchozí Heckmannovy kategorizace, poněvadž implikují v sobě stejné roviny průběhu integrace. Výjimkou je poslední Heckmannův typ identifikační integrace, která u Barši nemá žádný ekvivalent.

Německý sociolog Friedrich Heckmann (HECKMANN F., 1999: 2-3) definuje integraci jako a) formování nové struktury ze samostatných elementů, b) „*zlepšování*“ vztahů v rámci struktury a c) přidávání samostatných či jednotlivých struktur k existující struktuře a jejich propojování v interaktivním „*celku*“ (Srov. BOSSWICK W. - HECKMANN F. 2006). Dále konkretizuje význam integrace v kontextu migrace. Podle něj integrace navazuje na inkluzi nových populací do existujících sociálních struktur a na kvality a druhy propojování nových populací v již existujícím systému sociálně-ekonomických, právních a kulturních vztahů. Všechny tyto jevy jsou spojeny s různými změnami, kterými je doprovázen integrační proces.

Proto je nutno věnovat pozornost definici jedné evropské instituce, poněvadž se v ní vytýkají a zobecňují dosud vyznačované charakteristiky integrace. Evropská rada pro uprchlíky a azyl (ECRE – European Council on Refugees and Exiles) definovala integraci jako proces změny, která je:

a) dynamická a obousměrná: klade nároky jak na přijímací společnost, tak na imigranta (jednotlivce či skupiny). Z perspektivy uprchlíka představuje proces integrace připravenost přizpůsobit svůj životní styl přijímací společnosti bez toho, že by ztratil svou kulturní identitu;

b) dlouhodobá – začíná příjezdem do cílové země a je završena, když se uprchlík stane aktivním členem společnosti z právního, ekonomického, vzdělávacího, sociálního a kulturního hlediska;

c) multidimenzionální – vztahuje se k podmínkám pro vlastní participaci ve všech aspektech ekonomického, sociálního, kulturního, občanského a politického života země trvalého azylu, jakož i k uprchlíkově vlastní percepci akceptace hostitelskou společností. (cit. MAREŠ, M.– KOPEČEK, L. – PEČÍNKA, P. – STÝSKALÍKOVÁ, V. 2004: 8 – 14)

Ačkoliv se tato definice vztahuje k uprchlíkům, její význam se vlastně může vztahovat k ostatním migrantům bez ohledu na důvod jejich příchodu do přijímacího státu. Být připraven přizpůsobit svůj životní styl přijímací společnosti, ale při tom neztrácet svou kulturní identitu, je problém, který nelze přehlížet. Na tuto skutečnost navazují otázky spojené s hledáním kulturních hranic národní či etnické identity. Ty jsem vymezila v kapitole o sebepojetí Bulharů, kde vyhledávám kulturní a historické předpoklady formování národní identity.

Ve všech aspektech, o kterých jsme již hovořili, lze rozlišit několik rysů integrace:

1) Integrace se v odborné literatuře identifikuje jako proces, což znamená, že setrvává v čase a prochází různými fázemi (UHEREK Z. 2004; BARŠOVÁ A. – BARŠA P. 2005; ŠATAVA L. 2001; HECKMANN F. 1999; BOSSWICK W. - HECKMANN F. 2006, *Koncepce integrace*, 2006; CASTLES S. – KORAC – VASTA – VERTOVEC 2002).

2) Nedílnou součástí integrace je její potenciální kvalita přinášet a dodržovat soudržnost společností, což navádí některé badatele nahlížet na integraci jako na systém (BAUBÖCK, 1994 cit. v TOLLAROVÁ B. 2006; BOSSWICK W. - HECKMANN F. 2006:2).

3) Další osobitost integrace je její interaktivní charakter. Integrace je možná jedině za podmínky interaktivních styků mezi sociálními aktéry. Na jedné straně jsou to imigranti a na druhé straně instituce a společnost v přijímacím státě (RAY B. 2002).

4) Na neposledním místě lze podtrhnout obousměrnost integrace, která je při jejím průběhu nejen vyžadovaná, ale dokonce nutná (CASTLES – KORAC – VASTA – VERTOVEC 2002[97]; *Základní principy* 2004; *Koncepce integrace* 2006). Ta samozřejmě souvisí se stupněm

[97] V roce 2002 britský tým sociologů realizuje projekt, věnovaný problematice integrace na objednávku Ministerstva vnitra Anglie a Walesu. Tato obsáhlejší výzkumná zpráva představuje zmapování integrace a na ni navazovaných procesů a pojmů. V ní lze najít slovník určitých termínů, souvisejících s migračními a integračními procesy jako jsou např. inkluze, akulturace, asimilace atd. Ke zprávě patří také rozsáhlá bibliografická část s relevantními odbornými texty.

společenské otevřenosti (SARTORI G. 2005: 13 - 14), která je zodpovědná za plynulý a oboustranný průběh integrace.

Ve své práci chápu integraci jako dynamický proces, při kterém dochází k sjednocování s majoritní společností po stránce společenské, nikoliv kulturní. Dojde-li ke kulturnímu sjednocení, mluvíme již o asimilaci. Abych zjistila stupeň integrace Bulharů, předem jsem si stanovila analyzovat skladbu bulharské identity a její kulturní vklady, protože jsem předpokládala, že úzce souvisí s postojem k jejich vlastní integraci. Důležité pro mne bylo fungování kulturních mechanismů identity v cizím prostředí. Chtěla jsem zachytit prvky bulharské identity, které *„pracují“* pro integraci. Tyto kulturní prvky identity nazývám *„integrativní“* prvky, poněvadž mají sjednocující funkci při procesu integrace. Nazývám je takto kvůli tomu, že implikují v sobě kulturní informaci, která v průběhu integrace aktivuje schopnost rozebírané bulharské národnostní skupiny k začlenění a sjednocení s českou společností. Úspěšnost integrace je totiž úzce spjata s nimi.

Na druhou stranu chápu integraci jako časem setrvávající proces, který probíhá za pomoci standardních akulturačních změn[98]. Samozřejmě beru na vědomí, že průběh integrace je subjektivní záležitost a jeho fáze jsou navazované na individuální prožívání aktérů čili respondentů v podmínkách nového prostředí adoptivní společnosti. Ve zjišťování stupně integrace beru v úvahu subjektivní pocit a individuální sebereflexe svých respondentů, kteří občas v průběhu rozhovorů intuitivně navazují na obecné indikátory integrace, jako jsou zvládnutí jazyka, sociálně-ekonomické postavení či druh zaměstnání a sociální kontakty jak s členy bulharské komunity, tak s příslušníky majoritní společnosti.

Na neposledním místě v integračním procesu hraje roli individuální nebo skupinové přiřazení k určité identitě. Právě poměr mezi individuální a skupinovou identitou jedince má rozhodující výsledek při procesu integrace (LEVIN, 2001: 28). Proto se věnuji otázce identity Bulharů a jejich prožívání v cizím prostředí. Podle Heckmanna (2006), jak jsme již předem uvedli, integrace je dokončena v *„identifikační“* fázi, totiž, až si přistěhovalec začne uvědomovat svou sounáležitost k novému prostředí a společnosti jako ke své nové domovině. To znamená, až se začne ztotožňovat se společností, kde si vybral svůj nový domov. Při vymezení průběhu integrace u Bulharů se soustřeďuji na analýzu identity z toho důvodu, že jsem si stanovila zjistit její roli v tomto procesu. Vztah mezi identitou, kterou beru jako kulturní kvalitu, a integrací jako proces je

[98] Viz SOUKUP, V.: *Dějiny sociální a kulturní antropologie*. Praha 1994, s. 115. V. Soukup cituje autory: REDFIELD, R. – LINTON, R. – HERSKOVITS, M. J.: *American Anthropologyst*, 38, 1936, s. 149-152.

pro mne rozhodující při společenském začleňování Bulharů. Chtěla jsem to právě analyzovat skrze názory respondentů.

Ve výpovědích respondentů se snažím zjistit eventuální snahu či vůli o integraci, i když je to poměrně relativní věc, a také pochopit individuální strategii jednotlivých respondentů. K tomu používám jejich názory a sebereflexe, v nichž mnohokrát zazněla národní sebeúcta, ale zároveň s tím i touha po pochopení a toleranci, které mohou být jedinou přirozenou cestu k integraci.

Takže můžeme shrnout, že integraci budeme rozebírat jako dynamický proces, který setrvává časem. Při němž dochází ke sjednocení s majoritní společností, což znamená, že imigranti respektují stanovený společenský řad hostitelského prostředí a usilují o své sebezačlenění do něj. Snaží se podílet na společenském životě a během toho se u nich vytváří sounáležitost k přijímací společnosti. Usilují o plnění svých závazků k státu jako každý jiný občan bez ohledu na kulturní rozdílnosti a začínají cítit nové prostředí jako „*druhý domov*".

Ukazatele úspěšnosti integrace v tomto výzkumu jsem vyvodila ze subjektivních pocitů respondentů. To byly pocit spokojenosti se svým postavením v české společnosti, dosažení určitého profesionálního růstu, dosáhnutí cíle materiálního zajištění, budování sociální sítě.

Ke všemu tomu je potřeba analyzovat samozřejmě kulturní podklady národnostní identity, které se vztahují k integraci, což jsem udělala také v předloženém výzkumu.

Závěr

Identita a integrace jsou pojmy, které v kontextu problematiky předložené práce zaujímají stěžejní roli. Intenzita jejich propojování většinou určuje průběh integračního procesu, který je ve své podstatě subjektivní záležitost. Identifikace je sama o sobě součástí procesu integrace, poněvadž prožívání postupného „ztotožňování" s přijímací společností a pokládání nového prostředí za nový domov lze považovat za poslední etapu integračního procesu (HECKMANN F. 1999). Jiná otázka je do jaké míry se přistěhovalci nechávají ztotožňovat s adoptivní společností a do jaké míry usilují o uchování své primární národní identity. Odpověď na tuto otázku lze najít ve výpovědích respondentů, jejichž názory analyzuji v dalších kapitolách.

3. Sebepojetí Bulharů a jeho kulturně-historický diskurs

3.1. Identita a role konjunktury

Pojem *identita* sděluje sémantické kvality slova *totožnost* a implikuje v sobě jeho kontextuální konotace, které jsou velmi variabilní z hlediska sociálně-antropologického. Tyto kvality jsou variabilní, protože totožnost čili identita vždycky vyžaduje nějaký jiný reciproční na ně obsahový ekvivalent, aby byla definována a analyzována. V lingvistickém kontextu totožnost neboli identita předpokládá referenční souvztažnost s jinými sémantickými jednotkami, které mají opačný a antonymní významový obsah, totiž aby se dalo vysvětlit co je totožné, máme odpovědět na otázku, co není totožné. V sociálně-antropologickém kontextu ale tato reciprocita není tak jednoduchá, protože dvojice *„totožné – netotožné*“, *„identické – neidentické*“ vyžadují další referenční bod, aby byly přesněji pochopeny a definovány. Tento bod by byl odpovědí na dotaz, jaký vztah mají tyto pojmy mezi sebou a jak se vztahují i k dalším objektům v této sémantické řadě. Máme na mysli, že můžeme určit jako *identické* a *neidentické* to, co vnímáme jako takové vůči dalším objektům. Jinými slovy dichotomie *identické-neidentické* je postavena na získávání svých významových kvalit díky a vůči jiným ovlivňujícím faktorům.

Jaké tyto faktory mohou být? Tvrzení Thomase Eriksena (ERIKSEN T. 2007: 68), že „*identita je **relační a situační***“ úplně souvisí s charakteristikami, kterými je doprovázen proces vytváření a formování identity. Relativita pojmu *„identita“* se podle něj projevuje v situacích, kdy např. určitá kulturní identita se vztahuje k jiné:

„Jestliže je možné definovat sebe sama pouze ve vztahu k druhému, logicky z toho pak plyne, že identifikace je proměnlivá v závislosti na tom, ke komu ji vztahujeme.“. (ERIKSEN T. 2007: 69)

Autor upozorňuje na to, že samotný proces formování identity by mohl být docela snadně manipulovatelný, co se týče kritérií, podle kterých se určitá identita vymezuje:

„V případě, že bylo nutné vytvořit skandinávskou identitu, bylo by jen přirozeně klást důraz na společné vikingské období či na společný jazykový základ. Kdybychom například chtěli vytvořit norskou identitu, bylo by přirozené definovat norské dialekty jako samostatný jazyk … nebo najít jiné symbolické znaky, které utvoří norské společenství s vyloučením ostatních.“

Samozřejmé je, že takový přístup hraničí nejen s ideologickými způsoby jak ovlivňovat a nasazovat z venku argumenty pro sounáležitost k této či oné identitě, ale ukazuje, jak snadno se dá

tento pojem zneužít ve skutečnosti. Je to způsob, který odkazuje na instrumentalistickou teorii identity[99].

Příklad takového zneužití pojmu identity by mohla být subjektivná interpretace dějiny Bulharska za socialistického období kdy v kapitolách o založení Bulharského státu množství Bulharů (abychom byli přesnější Prabulharů) bylo podceňováno. Důraz byl postaven na veliké množství slovanských kmenů při konsolidaci nového státu, aby se vyznačoval slovanský základ tehdejšího obyvatelstva a dominující role slovanské kultury (ANGELOV D. - PETROV P. - PRIMOV B. 1981). Toto tvrzení v bulharské historické literatuře během určitého období představoval indirektní apel k slovanské solidaritě, což bylo potřeba pro ideologický podklad tehdejšího totalitního systému[100]. Je to samozřejmě jen jeden z mnoha případů kdy se pojem identita dá zneužít. Ve druhém úvodu k bulharskému sborníku, který je sestaven z psychologických studií a článků o bulharské povaze „Защо сме такива" („Proč jsme takoví") Rumen Daskalov popisuje právě populistický přístup v interpretaci bulharských dějin, kdy dochází ke spekulaci s historickými fakty.

Zde lze připomenout tvrzení Paula Riquera o repetetivních kompulzích, které navádějí paměť, aby se pořád vracela do minulosti ke vzpomínkám na určité trauma[101] místo toho aby se ji snažila překonat. Kvůli tomu právě někdy dochází k manipulativní prezentaci dějin.

„…když chceme být bojovníci, jsme především prabulhaři, když musíme být mírumilovní, tak vytýkáme svou slovanskou krev a když chceme ukázat, že jsme kulturní, mluvíme o thráckém dědictví." (ELENKOV I. - DASKALOV R. 1994: 30 přel. autorka)

Koherenci této identity se vlastně vytváří za pomoci vědění, o kterém píše sociolog Csaba Szaló (SZALÓ C. 2003). V kontextu jeho teorie, že *„identity mají specifickou funkci jako symbolické formy, které strukturují vědění a vytvářejí koherenci*" (SZALÓ C. 2003:13), lze konstatovat, že multiplikované identity Bulharů fungují analogickým způsobem. Za prvé jako každá jiná i ta bulharská identita strukturuje v sobě vědění. Formulace tohoto vědění se samozřejmě provádí za pomoci „*reflexivní diskursivní praktiky*", které umožňují této identitě vědět o sobě a napomáhat ji také se rozhraničit od ostatních forem vědění, což jsou ty jiné, cizí identity. Zde vycházím z toho, že v chápání Csaby Szaló identita je vlastně forma vědění.

„Vytváření" historie či její manipulace je sociální akt, který se uskutečňuje za určitých okolností, na němž se podílejí různé sociální aktéři. To by mohli být např. politici (Brubaker a Cooper – „entrepreneurs"), kteří využívají příležitost „ovlivnit" proces identifikace. Tento proces je samozřejmě krajně subjektivní.

[99] Viz kap. *Teorie identity a proces identifikace*, s. 60
[100] Tehdy bylo velmi důležité uctívání Ruska a Sovětského svazu jako většího slovanského bratra Bulharska.
[101] Takové trauma v sociálním a historickém aspektu bulharské sebevědomí prožilo za doby turecké nadvlády (1396 – 1878).

Proto Berger a Luckmann charakterizují identitu jako „*prvek subjektivní reality*“ a prosazují myšlenku o „*dialektickém vztahu*“ mezi společností a identitou. Subjektivita identity je důsledkem jejího vytváření, udržování, obměňování a dokonce přebudování v průbězích sociálních vztahů:

„Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudovávána sociálními vztahy. Sociální procesy, jež se podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou. Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují, obměňují, a dokonce ji i přebudovávají. Společnosti mají své dějiny, v jejichž průběhu vznikají určité identity. Tyto dějiny jsou však vytvářeny lidmi s určitou identitou.“ (BERGER – LUCKMANN 1999: 170 – 171)

V souvislosti s tím Eriksen (2007: 104) rozebírá roli ideologie. Podle něj příčiny etnických konfliktů pocházejí právě z ideologie kultury.

Po r. 1989 se v zemích bývalého socialistického bloku začal projevovat proces delimitace kulturní identity, který měl v některých případech státotvorný efekt. Rozpad bývalé Jugoslávie a Sovětského svazu, rozdělení Česka a Slovenska, na neposledním místě i uznání Kosova za samostatnou republiku v současné době je právě výrazem vykýžené samostatnosti a kulturního sebevymezení[102]. Po rozpadu socialistického systému a jeho ideologie se idea slovanství stala choulostivou otázkou a podkladem objevování různých teorií, ve kterých začal být slovanský původ některých národů z bývalého socialistického táboru v novém paradigmatu kulturních identit jednotlivých národů nepříhodný. Ideje slovanství se začaly přehlížet. Snaha najít svou vlastní identitu byla zamířena k alternativním řešením a k objevům nových faktů a důkazů o přiřazení k jiným etno-kulturním celkům. Čili „odmítání“ ideje slovanské solidarity na jednou stranu představovala snahu o vysvobození z ideologem totalitních časů a z dominující role Ruska, a na druhou stranu navazovalo na novodobě vyžadované pátrání po nové identitě a její vymezení. Bylo to strategický odpor a subjektivní mechanismus sebezáchrany vlastní národní suverenity a identity. V Bulharsku toto nejvíce reflektovalo na interpretační diskurs bulharských dějin, kterým se začalo akcentovat na prabulharský prvek (MADŽAROV CH. 2002: 105 – 106) při konsolidaci bulharského státu.

Čili ideologie zasahuje do procesu udržování identity a může vzít na sebe „*roli strážkyně*“ (RICOEUR P. 2000: 35), jak jsme se o tom již zmínili v kapitole, věnované teorii identity[103]. Podle Ricoeura ideologové zasahují do procesu *„v němž se určité historické společenství identifikuje se sebou samým i na rovině narativní funkce“* (RICOEUR P. 2000: 35).

[102] Nepodceňujme samozřejmě politické faktory, které způsobily tyto rozpady, ale nebudeme jim věnovat pozornost, protože jsou mimo našeho tematického rozhledu.
[103] Viz kap. *Teorie identity…*, s. 59

Obdobný proces reinterpretace vlastních kořenů byl nastartován i v ČR. V Česku se začala vydávat řada publikací (DRDA, P. – RYBOVÁ 1998; WALDHAUSER J. 2001-2007), věnovaných tématu o keltském dědictví v českých zemích. Tato problematika se promítla do vědecké literatury, ale prosadila se především do populárně-vědeckého tisku. Byla rozšiřována a zprostředkována médii, což vykazuje její snadnou manipulovatelnost. Začaly se vyhledávat keltské podklady v české kultuře a v internetovém prostoru se začaly šířit údaje o geneticko - mutačních výzkumech a jejich výsledky, prokazující keltský původ Čechů[104].

3.2.Roviny identity v rámci národní soudržnosti

Důležité ale je, jak se určitá identita vytváří a formuje. Jak jsme se zmínili, v tomto procesu rozlišuje Rummens (RUMMENS J. 2003: 21-24) tři roviny: 1) formování identity; 2) konstruování identity a 3) vyjednávání identity. První rovina, ke které se vztahuje formování identity, Rummens zařizuje do sféry psychologie. Je to sféra osobní představy jedince o sobě („*self image*"). V rámci této roviny se formuje individuální sebepojetí („*self – koncept*"). Druhá rovina konstruování identity autorka vztahuje k sociální sféře, kdy jedinec či společnost si uvědomuje svou sounáležitost v rámci kultury. Tento aspekt bulharské identity právě nahlížím jako kulturní diskurs. Třetí rovina navazuje na politickou povahu identifikačního procesu, kde je jedinec naváděn k vytváření a vyjednávání určité identity za pomoci jeho interakcí v rámci skupiny.

Velice analogické vymezení identity udělala také Bačová, i když tuto problematiku nahlíží pouze z hlediska psychologického. Bačová (BAČOVÁ V. 1996: 322) vymezuje tři roviny osobní identity:

1) intrapersonální rovina
2) interpersonální rovina
3) identita jako příslušnost k společenským skupinám

Intrapersonální rovina pro něj je analogická s kognitivním sebepoznáváním, o kterém hovoří také Rummens. Druhá rovina souvisí s interaktivním postavením jedince ve společnosti a s jeho sebepoznáváním skrze druhé. Třetí rovina u Bačové implikuje v sobě vlastně sociální a politickou povahu identity (podobné jako u Rummens). Do této sféry patří formování pocitu sounáležitosti jedince k určité skupinové identity.

[104] http://bacrie.cestovatel.cz/clanek/keltsky-puvod-obyvatel-ceske-kotliny/

Klasifikace Viery Bačové (BAČOVÁ V. 1996: 321-337), tykající se formování individuální identity osobnosti by nám mohla posloužit jako znázornění průběhu identifikace u skupinové identity Bulharů.

Významový obsah, na jehož základě, Bačová sestavuje roviny identity, by klidně mohl posloužit pro generalizaci procesu sebeidentifikace i v širším sociálním kontextu jako je formování skupinové identity. Tím pádem mohli bychom brát v potaz klasifikaci Bačové a kauzálně ji použít pro formování a konstruování národnostní identity či sebepojetí Bulharů. Roviny tohoto typu identity by měly být:

1) intranárodní
2) internárodní
3) nadnárodní - identita jako příslušnost k většímu kulturnímu celku než je národ

První rovinu můžeme brát jako dimenzi národního sebehledání, sebevnímání a sebeidentifikace, jako prostor, kde se zrcadlově setkávají vlastní projekce a představy subjektivního národního sebeobrazu. Je to diskurs národního sebehodnocení, ve kterém se vytvářejí základy sebepoznání a určují se hranice sebeidentifikace. První etapa sebeidentifikace u Bulharů se, historicky nahlédnuto, uskutečňuje během Obrození[105]. Bulharský publicista a sociolog Ivan Hadžijski[106], který psal o živobytí Bulharů, o jejich mentalitě a duševním vzezření v kontextu jedné obecné generalizace národnostní[107] povahy, v úvodu svého třídílného sborníku tvrdí, že "*Bulharský národ* doslova máme sotva od Obrození až doposud. Předtím je správnější mluvit o *bulharském obyvatelstvu"*. (CHADŽIJSKY I. 1966: 19, přel. autorka)

Pro individuální sebeidentifikaci je důležité si uvědomit sounáležitost k většímu kulturnímu celku. Soudržnost tohoto celku se zakládá na uvědomování, že každý jedinec z tohoto skupinového útvaru má svoje práva a vize jak je možno prosadit.

Na toto tvrzení se uplatňuje Gellnerova definice o národě:

„Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když uznají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu. Jinými slovy, člověk dělá národy, národy jsou plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity. Pouhá kategorie osob…se stává národem, jestliže a když členové této

[105] Za prvním hlasatelem tohoto období se počítá Paisij Chilendarski, který se opovážil napsat История Славянобългарска (Dějiny Bulharska) v roce 1762 v Zografském klášteři. Je to doba, kdy Bulharsko je pod tureckou nadvládou. Ve svém díle obrozenec apeluje k bulharskému národu, aby se vzpamatoval a uvědomil si svůj původ, svou historickou minulost a svoje bulharství.

[106] Ivan Hadžijski se narodil v r. 1907 v bulharském městě Trojan a zahynul jako dobrovolník v Druhé světové válce v r. 1944 při přestřelce s německou SS divizí na úseku (Vlasotinci, Srbsko). První díl autor vydává v roce 1944 a ostatní díly jsou vydány po jeho smrti.

[107] "Národnostní" je použito jako referenčně odpovídající kvalita, vztahující se k širšímu kulturnímu celku jako je etnikum. Dále „národnostní" budeme používat právě v širším kontextu etnika, kde společná identita se projektuje do každodennosti za pomoci tradicí, obřadů a obyčejů. Pod „národnostními" rysy budeme chápat ty, které vlastní Bulhaři v hranicích státu a bulharské národnostní skupiny mimo státu. Jinými slovy nás bude zajímat celková etno - kulturní integrita bulharské identity.

kategorie závazně uznají určitá vzájemná práva a povinnosti vůči sobě na základě svého společného členství. Je to jejich vzájemné uznání jako společníků tohoto druhu, které je mění na národ, a nikoli ostatní sdílené vlastnosti, ať jsou jakékoliv, které oddělují tuto kategorii od nečlenů." (GELLNER A. 1993: 18)

Totiž principy individualismu a kolektivistického partikularismu z kontextu politologické teorie, jdou ruku v ruce s procesem identifikace. Je pozoruhodné validace platnosti Simmelova pravidla, které se často cituje v antropologické literatuře. Podle něj vnější tlak na sociální skupinu upevňuje její vnitřní soudržnost, a k tomu bych dodala, že způsobuje pohyb sociálních mechanismů, navazujících na prosazení společných práv a jejich obrany. Toto pravidlo se uplatňuje i na identitu Bulharů. V diachronní perspektivě bychom mohli říct, že jeho validace probíhá v období Obrození.

Národní identita se začala konstruovat na základě kulturně-historického sebeuvědomování Bulharů, posilovaného a naplňovaného revolucionářskými ideami, které v 19. století způsobily celonárodní rozjezd v boji proti turecké nadvládě a důsledný rozkvět bulharské obrozenecké literatury. Národní identita zde je použita tady jako identita, která má větší význam než jen příslušnost k etnickému celku, jenž se nachází v rámcích Osmanské říše. Za tímto termínem stojí kolektivní sebevědomí, které se suverénně připravuje vstoupit do nového vymezení své společné identity jako národ se svou vlastní státotvornou vizí.

V tomto kontextu můžeme akceptovat tvrzení Bačové, která vymezuje identitu jako proces, vyznačující se dvěma sférami (BAČOVÁ V. 1996: 322). Podle ní jsou to 1) sféra psychického prožívání procesu formování identity a je to právě sebepoznání a sebeidentifikace, které by ve vztahu k problému formování bulharské identity mohlo znamenat sebeuvědomování a vznik pocitu určité kolektivní soudržnosti Bulharů v rámci národa během Obrození a 2) následující sféra představuje obsah identity a je výsledkem těchto předchozích procesů, v němž se uskutečňuje „*verbální pojmenování*" prostřednictvím sebedefinicí a vymezení svých vlastních kvalit a interakcí v obecném kontextu sociálního vytváření této identity. Vždy musíme mít na mysli i historický či sociální kontext, ve kterém tyto procesy probíhají. Funkci tohoto „*verbálního pojmenování*" přebírá právě bulharská obrozenecká literatura z 19. století, v níž se propagují ideje národního sebeuvědomění návratem do historie a hledáním původních kořenů bulharství[108]. Na neposledním

[108] V této době se věnuje pozornost nejen dějinám, ale i lidové slovesné tradici. Bratři Miladinovi sbírají bulharské lidové písně a vydávají sborník Bulharské lidové písně v r. 1861. Je jisté, že kromě oficiální literatury o posílení bulharského sebeuvědomování usiloval také i národní epos, ve kterém zněly motivy o starých časech během nichž národní hrdinové bulharští „chajduti" bojovali proti Turkům ve jménu svobody. Často v lidových písních se zpívalo o těžkém břemenu a trpění Bulharů, nacházející se pod tureckým jeřmenem. V tomto ústním folkloru právě Bulhaři vytvářeli svůj sebeobraz a deklarovali svou vůli pro samostatnost a touhu po svobodě.

místě musíme poznamenat, že toto je období, kdy idea slovanství nachází obrovský ohlas a představuje cestu k souměřitelnosti s dalšími národy a k posílení interakcí s nimi.

Tím pádem dochází k vybudování *„internárodní“* roviny identity, kde se národ sebepoznává prostřednictvím těch druhých při vstupu do interakcí s nimi. K tomu přispívají v rámci *„internárodní roviny“* aktivně probíhající česko-bulharské vztahy během Obrození[109], kdy bulharští studenti přijíždějí do Česka, aby se vzdělávali na středních a vysokých školách a pozdější vývoj těchto vzájemných vztahů, realizovány těsně po bulharském Osvobození. Tato doba je poznamenána aktivním kulturním vlivem české inteligence v Bulharsku. Řada českých učitelů začíná učit na středních bulharských školách, čeští vědci a umělci se aktivně zúčastňují do kulturního života nově osvobozeného Bulharska a často se stávají zakladateli různých kulturních a vědeckých institucí. Svým podnikatelským duchem se Češi podíleli také na vývoji průmyslu a celkovém ekonomickém vývoji tehdejšího Bulharska. Je to období, které bulharská literární mysl nazývá *„českou kulturní invazí“* (TODOROV V. 1995, 1996, 1998) a akcentuje *“kulturní civilizační roli Čechů”* v Bulharsku. Ve vědomí Bulharů právě tyto kulturní vztahy zaznamenaly český národ jako velmi blízký a to na dlouhou dobu. Okazuje se, že kulturní příjem, který uskutečnili bulharští studenti během svého studijního pobytu v Česku a působení české inteligence v Bulharsku po Osvobození zasahují více rovin bulharské identity. Na jedné straně je to vázané na internárodní rovinu bulharské identity, která se sebepoznává skrze tyto kulturní styky se slovanstvím a na straně druhé je vázané na nadnárodní dimenze identity Bulharů, poněvadž se bulharská identita tím pádem dostává do styku se středoevropským prostorem a tím dostává příležitost se zařadit i do jeho hranic. Role bulharských studentů právě byla významná v tom, že propagovali svou vlast na české veřejnosti a tím způsobem se snažili dostat do povědomí Evropy.

Touhu po uznání bulharských kulturních hodnot v rámci Evropy vyjádřil první bulharský bohemista Boris Jocov v jedné ze svých studií *„Bratři Miladinovovi v Čechách“* (1934):

„Kdyby býval mohl být český národ prostředníkem mezi námi a ostatními evropskými národy při přejímání duchovních hodnot, jistě bychom v takovém případě měli větší vliv i v západním světě.“
(cit. TODOROV V. 1991)

Jako první z těch, kteří svým badatelsko-interpretačním způsobem zasáhli parametrů *„internárodní“* roviny bulharské identity je V. Todorov. Ve svých dílech se tento vědec snažil vyhledat klíč k bulharskému sebevnímání skrze české a bulharské stereotypy, vynalezeny

[109] Během Obrození od roku 1860 do r. 1876 v Česku a na Moravě na středních a vysokých školách studovalo kolem 200 Bulharů. (GARDEV K. 2003: 256). Pozoruhodné je založení tajného spolku Pobratim v r. 1863 bulharskými a českými studenty v Praze s cílem podporování bulharského národně osvobozeneckého hnutí proti turecké nadvládě a sjednocení Slovanů. První zákonně založené sdružení Bulharů v Praze se uskutečňuje v r. 1880 pod názvem „Bulharská sedjanka“, které mělo za účel nejen sjednocovat a sbližovat Bulhary v Česku, ale se také snažilo zaujmout Čechů šířením bulharské kultury.

v představách „*o jinakosti těch druhých*“ projevující se v literatuře obou národů na jedné straně a kulturně přítomné v každodennosti na straně druhé[110]. Jiný bulharský etnograf a etnolog Vl. Penčev (PENČEV V. 2001) prováděním řádu terénních výzkumů v Bulharsku, Česku a na Slovensku vypátrává modely reflexivního pojetí bulharského sebepoznání a jeho projekce v situačním kontextu cizího prostředí. První komplexní pohled na Bulharsko - české etnokulturní paralely a spojené s nimi problémy sebeidentifikace je uskutečněn v 90 letech minulého století od bulharsko-českého autorského kolektivu, který vydal sborník *Pobratim* v roce 1994. V něm autoři zkoumají nejen dopad imigračního příchodu Bulharů do ČR těsně po přechodu v r. 1989, ale také představují retrospektivně kontinuální průběh česko-bulharských vztahů a vzniku poznávacích stereotypů u Čechů a Bulharů, ke kterým dochází při kulturních stycích obou národů.

Poněvadž každá identita je postavena na sebeuvědomování svých vlastních dimenzí, jejich ohraničení vůči jiným identitám je nutno vyjasnit. Je to možné skrze mechanismus „prioritního“ zařazení jednotlivých identit do společného rámce (Tab. 1).

Tab. 1 Společný rámec latentně přítomných identit Bulharů

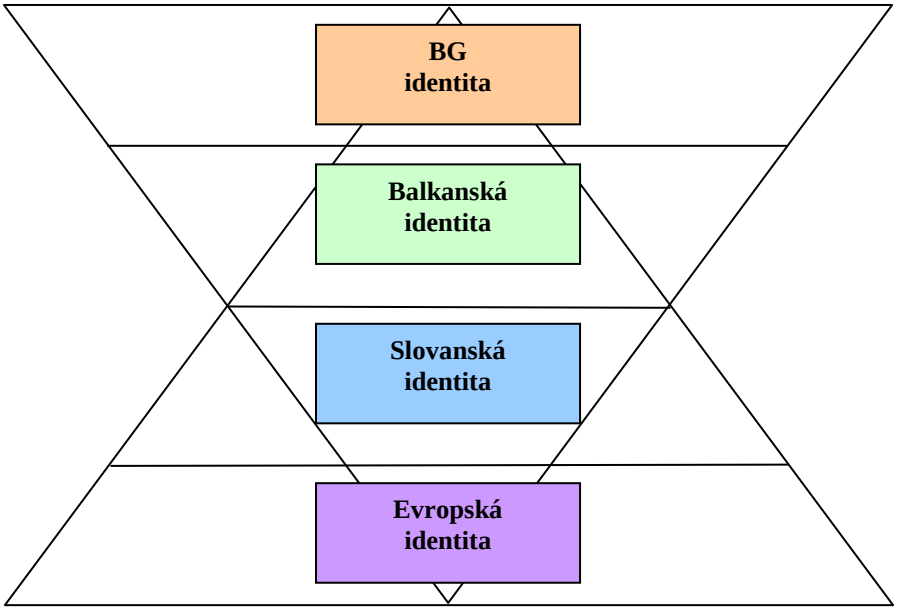

V mnoha případech je soužití uvedených identit opodstatněné tím, že tyto nejsou totiž až tak odlišné nýbrž mají styčné body mezi sebou. Zde tvrzení kanadské antropoložky Rummens (2003) o styčných bodech identit a jejich křížení a překrývání se stává aplikovatelné i na strukturu identit

[110] V. Todorov (1954 – 2000) je známým svými výzkumy v oblasti slovanské imaginistiky. Jako slavista a bohemista věnoval své vědecké zájmy nejen česko-bulharským kulturním a literárním vztahům, ale i vzájemným poznávacím stereotypům slovanských národů, které se vytvářejí během kulturních styků mezi nimi. Souběžně s literárně – komparativními výzkumy podnikal terénní výzkumy, aby zkoumal tuto problematiku (TODOROV V. 1996, 1997, 1998).

Bulharů. Jenže na rozdíl od ní ve struktuře identit nacházím hierarchické postavení, které samozřejmě v určitém sociálním kontextu není absolutně dodržované. Takové pořadí je možno rozlišit díky kvantitativnímu hodnocení těchto identit. Na kvantitativní kritérium mne navedli výpovědi respondentů, kteří většinou uváděli jako významově nejdůležitější nejdříve bulharskou identitu a dále balkánskou, slovanskou a evropskou identitu. Sebepojetí respondentů v tomto případě indukuje v sobě hodnocení, postavené na kvantitativních charakteristikách těch identit. Bulharská identita je chápána jako primární a každá další identita přiřazuje jedince k většímu a většímu kulturnímu celku.

V jiném situačním kontextu by postavení a pořadí identit mohlo mít úplně jiný směr. Z tohoto důvodu pravděpodobně Klvačová (2006) ve své disertační práci zavádí analytický koncept identity, aby vztahovala parametry zkoumané identity k určitému momentu a k určité situaci. Popisuje biografický rozhovor s přistěhovalci, kteří vyprávějí o svém začleňování a integraci do majoritní společnosti, při čemž lze sledovat „*vyjednávání identifikačních definic*“. Naše úloha je trochu jiná – zachytit parametry sebepojetí Bulharů, které je ovlivněno, jak sociálním kontextem hostitelského prostředí v ČR, tak i faktory, navazujícími na jeho kulturní diskurs. Jsou to faktory, které ovlivňují sebeuvědomění Bulharů a navazují na nově přehodnocované a multiplikačně rozrůstající se identity.

Tyto mohou souběžně existovat a mohou se projevovat střídavě v různých sociálních situacích a při různých sociálních interakcích. Upřednostňování jedné či druhé identity je podmínečné a podle situace je možné jejich rozmístění. Dokonce se na ně lze dívat úplně opačně (Tab. 1 Společný rámec latentně přítomných identit Bulharů, s. 82).

Za pomoci terminologie Thomase Eriksena, můžeme říct, že tyto identity mají „*situační*“ a „*relační*“ charakter podle toho za jakých okolností vznikají, jak se projevují, a do jaké míry jejich existence souvisí se sociálně - historickým kontextem. Tento fakt se mi podařil ověřit i na půdě prožívání identity v cizím prostředí. Bulharští respondenti, žijící v ČR, uváděli své osobní priority při kulturním přiřazení do dalších latentně přítomných v jejich vědomí identit. Jejich vlastní kritéria kulturního přiřazení byly postaveny na individuálním pocitu a respektive představovaly subjektivní názor. Někteří zaznamenali jako blízké Bulharům národy Španělové a Italové, jiní navazovali na balkánskou identitu a uvedli kulturní blízkost se Srby a Makedonci. Další nalezli kulturní podobnost se slovanskými národy.

V takovém kontextu samozřejmě mohou hrát role objektivní požadavky aktuálních událostí sociálního nebo geopolitického charakteru a subjektivní podklad některých kulturně – historických faktorů (Tab. 2 Faktory, ovlivňující volbu identity Bulharů, s. 86).

3.3. Faktory, ovlivňující volbu identity

Faktory, které ovlivňují volbu identity mají objektivní a subjektivní charakter (Viz Tab. 2, s. 86). Objektivní charakter mají faktory, působící z venku. To jsou např. aktuální situace v geopolitickém kontextu, jako je např. globalizace a vznik Evropské unie. Skrz ně se formuje synchronní rámec projevu volby určité identity (konkrétně se v tomto případě jedná o volbu evropské identity). Dalším faktorem vymezujícím volbu identity, je zeměpisná poloha a teritoriální sousedství. Bulharsko se nachází na Balkáně a patří k mediteránní oblasti Jižní Evropy. Na druhou stranu Bulharsko hraničí na západě se Srbskem a na jihozápadě s Makedonií, jejichž obyvatelstvo má slovanské kořeny a jejich jazyk patří k slovanské jazykové skupině stejně jako bulharština. Takže geograficky a geopoliticky je Bulharsko v podmíněné situaci nevyhnutelných styků s kulturními projekcemi dotyčných identit – balkánskou, slovanskou a evropskou.

Bulharskou identitu můžeme brát jedině jako primární, protože v ní jsou implikovány kulturní základy, které mají trvalý a řekla bych i konstantní charakter, např. bulharský jazyk je jedním z podstatných elementů bulharské identity a vždycky by pro určitého jedince zůstal jako mateřský neboli rodný jazyk. Eriksen (2007) definuje takovou identitu jako předem danou čili ji jedinec bere jako imperativ a ne jako zvolenou.

Oproti faktorům synchronním se dají vykreslit diachronní faktory, které pocházejí z minulých nebo z předchozích historických okolností, spojených s určitou konjunkturou daného období, jako je např. cílevědomé podtrhnutí ideje slovanství a slovanské solidarity za dobu totalitarismu anebo s diskursivní interpretací určitých kulturních souvislostí a jevů. Jaké ale mohou být roviny tohoto interpretačního diskursu v kontextu určité kultury? Za prvé je to mýtotvorná vrstva kolektivního vědomí o společenské soudržnosti na základě vytvářených a dochovaných mýtů o stvoření a konsolidaci etno-kulturního celku a s nimi spojené tradice, obřady a obyčeje[111] a na neposledním místě i folklorně fungující obrazy slavných národních hrdinů[112]. Bulharský sociolog Rumen Daskalov (DASKALOV R. 1994: 28) dělá ve své stati právě analogické porovnání mezi diskursem mytologicky založeného kulturního vědomí z předhistorických dob a diskursem současného[113] historicismu. Oba diskursy fungují v kolektivním

[111] Je jasné, že každý kmen má své ontologické mýty o svém vlastním původu a stvoření, což koresponduje s myšlenkou Mircea Eliadeho o *„posvátném a profánním“* v jeho emblematickém díle. Jeho stěžejní linie představuje popis kulturního myšlení předhistorických časů, kde ontologie je vysvětlena interpretačním diskursem kmenových mýtů.

[112] Aspektu *„folklorní historiografie“* při formování národní identity věnuje pozornost Rychlík. (RYCHLÍK J. 2010: 138 – 148)

[113] Daskalov píše tuto stať jako úvod do sb. *Proč jsme takoví*, vydán v r. 1994, ale je nutno poznamenat, že jeho hodnocení zasahuje bulharskou historickou vědu z doby 80. let minulého století, kdy ideologie proniká do každé sféry kultury.

vědomí a uchovávají se v kolektivních představách společnosti. Podle tohoto autora funguje historicismus v některých případech příliš analogicky s mýtotvorným interpretačním modelem, a tím pádem se vytváří "*jedna svérázná „etnohistorie", obsahující jednotlivá historická mytologéma, která je přítomná v "masovém vědomí" a slouží k formování národnostní identity*" (přel. autorka, DASKALOV R. 1994: 28). Čili v jeho tvrzení historicismus, zejména ten, který známe z dob socialismu, v sobě obsahuje mýtotvorné prvky a předpoklady pro vytváření rámce jedné para – historie. Ta funguje asociativními představami v kolektivním vědomí a spojuje v sobě skutečnost historických událostí s fikcí jejich znovu objevovaného sémiotického obsahu, který je rozšiřován historickými vědci, doplňován médií a „vstřebán" masovým vědomím společnosti.

Faktory, ovlivňující volbu identity Bulharů

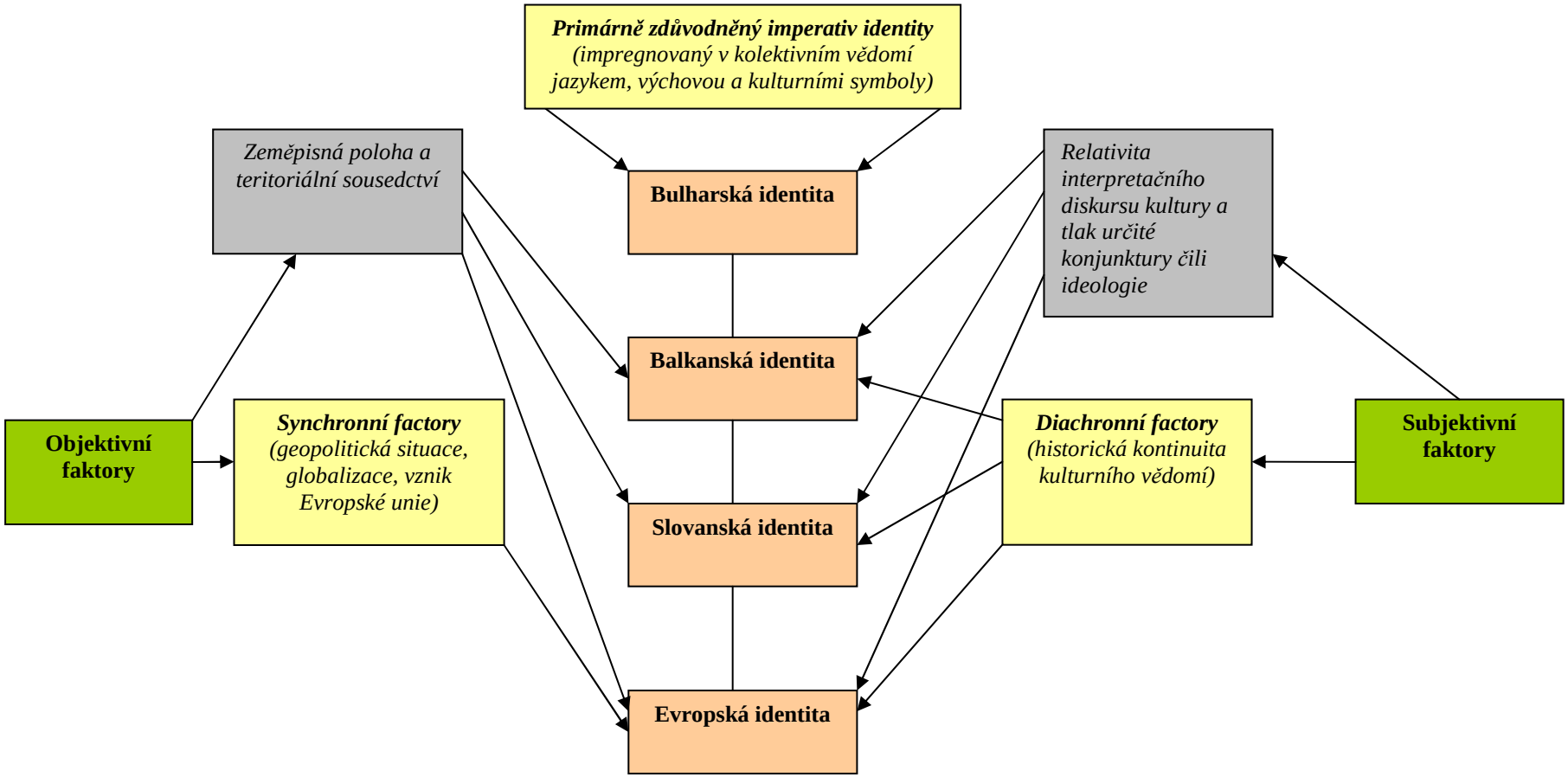

Tab. 2

Závěr

Volba identity příslušníků bulharské menšiny je proces, který je poznamenán řadou objektivních a subjektivních faktorů. Je to proces, který je vymezen historicko-kontinuálním prožíváním vlastního sebepojetí. Uskutečňuje se za pomoci uvědomování historických kořenů, při čemž se často zákonitě objevují mechanismy automytologizace vlastního původu. Tomuto procesu někdy napomáhají právě ideologie určité konjunktury a historický diskurs. Jako následkem toho se v kolektivním vědomí Bulharů vytváří „para-historie", která funguje určitými asociativními představami, skrze něž se ovlivňuje přiřazení k jedné či druhé identitě. Samozřejmé je, že volba bulharské identity je primárně determinována jazykem a kulturou se všemi její symboly a historicky-kontinuálními determinanty.

Do paradigmatu kulturní identity Bulharů jsou zahrnovány ještě balkánská, slovanská a evropská identita. Paralelní soužití těchto identit není v rozporu s primárně zvolenou bulharskou identitou. Jedná se pouze o situační identifikaci a prioritní upřednostňování jedné či druhé identity, nikoliv o konkurenční postavení mezi nimi. Čili všechny tyto dotyčné identity jsou latentně přítomny ve vědomí Bulharů a jejich projev podmínečně a příležitostně souvisí se situací.

C. Kulturní parametry a společenská integrace v současné době (výzkumná část)

V. Metodologie výzkumu

1. Záměr výzkumu

Tento výzkum má za účelem nahlédnout integrační schopnosti a dovednosti Bulharů v české společnosti. V sledování integračního procesu Bulharů jsem si stanovila zjistit, na čem si staví své identity, jaký vztah mají k bulharství a jeho symboly, čím je vymezen jejich sebeidentidikační rámec a jaký postoj mají k vlastní integraci.

Proto na sebeidentifikační rámec Bulharů nahlížím z obou hledisek. Jednou rozebírám sebepojetí Bulharů z kulturně-historického diskursu (v teoretické části) a jednou z perspektivy „*žité*“ identity za podmínky pobytu v cizím prostředí (v empirické části). Jejich propojení právě určuje nejen chování Bulharů uprostřed českého prostředí, ale i jejich schopnosti začlenit se do něj. Integrace by byla úspěšná jedině za podmínkou, že identita by byla dost flexibilní, aby dovolila nějaké modifikace v sobě. Funkce takových modifikací plní právě akulturační změny, které doprovázejí Bulharů v procesu adaptace a integrace.

Ještě v počáteční fázi výzkumu jsem si uvědomila, že musím hledat v identitě Bulharů určité kulturní prvky, které napomáhají procesu integrace. Tyto prvky jsem v předkládané práci podmínečně vymezila jako „*integrativní*“. Za integrativní prvky v tomto kontextu pokládám ty, které jsou podstatné pro proces integrace Bulharů a které umožňují jeho průběh. Jinak řečeno jsou to prvky, opodstatněné kulturou a mají konstruktivný význam při průběhu integrace. Tyto jsem objevila v kulturním obsahu identity Bulharů. Jejich projevy nahlížím skrze prožívání identity v každodennosti Bulharů, žijících v ČR. K jejich zkoumání bylo potřebné se soustředit na konkrétní situace a příběhy respondentů, kteří každodenně usilují o své začlenění do společenského života české majority.

Jednou jsem již vysvětlovala (GEORGIEVA R. 2009: 177) jaká je (ne)výhoda zkoumat menšinu, ze které pocházím. Výhoda je v tom, že v roli jakého si „insidera“ mohu zachytit podstatu integračního procesu skupiny z bezprostřední blízkosti a vymezit veškeré změny, které doprovázejí jejich průběh, ale za vším tím se může skrývat riziko podlehnutí určité subjektivitě. Každopádně pokládám, že výhod je více než nevýhod při provádění takového výzkumu, poněvadž pohled „zevnitř“ umožňuje přirozené poznávání těch prvků

interakčních projevů sociálního života menšiny, které vznikají a pocházejí z běžného soužití menšiny s českou majoritou. Navíc takový pohled dovoluje zachytit bezprostředně vývoj adaptace a integrace a vymezit s nimi související akulturační změny, kterými procházejí bulharští příslušníci.

K tomu je nutné dozvědět se samotného postoje zkoumané skupiny a její sebereflexivní hodnocení, které je vázáno na určité kulturní determinanty bulharské identity. Proto ve svém výzkumu vycházím z několika hledisek s cílem analyzovat tento postoj u Bulharů v ČR, zjistit její sebeidentifikační rámec a tím určit stupeň její adaptace a integrace do české společnosti. Zaměřila jsem se na následující aspekty během zvažování způsobu provádění výzkumu.

Za prvé, na čem si Bulhaři staví svou identitu,

za druhé, jaký je jejich vztah k bulharství za okolnosti jejich pobytu v prostředí hostitelské společnosti,

za třetí, v čem spočívají, do jaké míry a čím jsou jejich kulturní sebereflexe determinovány a

za čtvrté, jaký postoj mají Bulhaři ke stupni své vlastní integrace do české společnosti. Položila jsem si tedy tyto čtyři výzkumné otázky. K nim směřoval můj empirický výzkum.

2. Metoda výzkumu

V terénním výzkumu používám jak kvantitativní přístup (metodou dotazníkové standardizované ankety), tak přístup kvalitativní (polostrukturované rozhovory, které vlastně u některých respondentů hraničili s biografickým vyprávěním, zúčastněné pozorování). Poněvadž nejpočetnější skupina Bulharů žije v Praze, omezila jsem svůj průzkum na respondenty z tohoto města.

2.1.Anketa

Anketa vycházela z následujících hypotéz:

1) Bulhaři v ČR nemají problémy s adaptací ani s integrací do české společnosti.

2) Bulhaři, kteří žijí v ČR, se nevzdávají své národní identity.

3) Prostředkem udržování národního vědomí Bulharů v ČR je kultura a komunikace vedená na formální i neformální bázi.

4) Bulharské spolky a media ovlivňují postoje Bulharů v ČR.

Hypotézy jsem formulovala na základě již uskutečněných interview a zkušeností svého pobytu v ČR. Cílem ankety tedy bylo především verifikovat poznatky získané kvalitativními metodami, zjistit frekvenci a kauzality zastávaných stanovisek.

V koncepčním záměru ankety jsem si stanovila oslovit anketou sto responcentů. Kritériem pro jejich výběr byly následující podmínky: bulharská národnost, alespoň jeden rok pobytu v ČR, dosažení minimálně 15 let. Záměrně při výběru respondentů nebylo jako kritérium stanoveno státní občanství (bulharské – české). K tomuto rozhodnutí mě vedla osobní zkušenost získaná kontakty s Bulhary v ČR v průběhu mého dvanáctiletého pobytu v ČR. Sebeprojekce Bulharů, kteří žijí v ČR v menšinovém postavení, se odvíjí od národnosti a nikoli od státního občanství. Přesto ovšem bylo zjišťováno jak státní občanství, tak i druh pobytu v ČR. Při vyhodnocování i tato kritéria byla vzata v úvahu.

Vstupní koncepce ankety počítala s rovnoměrným zastoupením mužů a žen v souboru respondentů; tento požadavek se nepodařil zajistit, a to i s ohledem na skutečnost, že mezi příslušníky bulharské etnické menšiny v ČR převažují muži. Závazným požadavkem pak bylo získat vyplněné dotazníky od Bulharů všech vzdělanostních skupin. Tohoto požadavku bylo dosaženo. (Srov. Graf 1)

Graf 1. Vzdělání respondentů

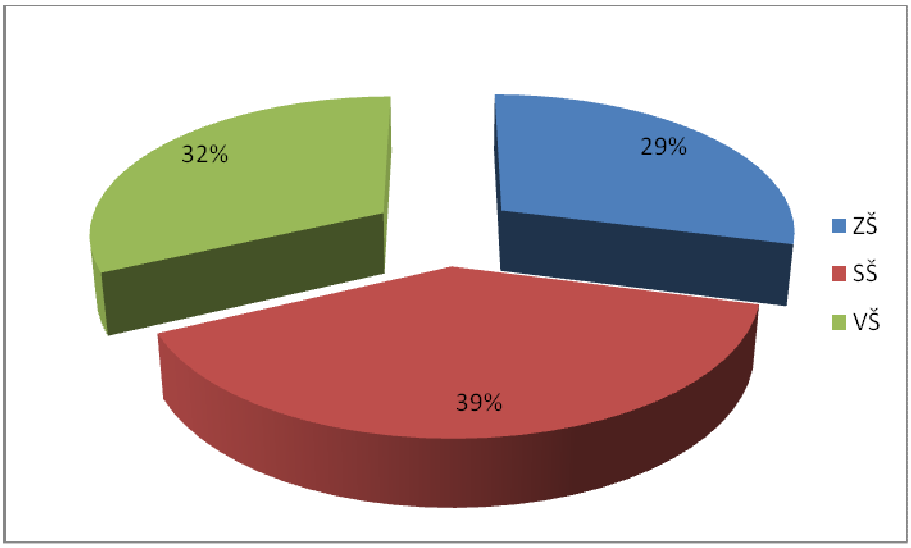

Dotazníková anketa zaznamenala ve vyváženém poměru názory vysokoškoláků, středoškoláků a žáků na základních školách. Mohla jsem tak získat co nejrozmanitější názory Bulharů na jejich adaptaci a integraci do české společnosti a tím dosáhnout co největší objektivity při analýze integračního procesu a při celkovém hodnocení dat.

2.1.1.Dotazník

Dotazník[114] měl 20 otázek, kterých zasahovalo následujících problémových okruhů, tykajících se Bulharů v ČR:

1) účast na spolkový život skupiny
2) vztah k původní vlasti
3) pojímání bulharství a vázanost na jeho symboly
4) zjištění kulturní blízkosti či odlišnosti s Čechy
5) hodnocení vlastní integrace do české společnosti

Původně měl dotazník 17 otázek. Po ověření u prvních 5 respondentů jsem přidala další tři otázky, které měly přispět k upřesnění tematického okruhu, zasahujícího kulturní distinkce mezi Bulhary a Čechy v názorech respondentů.

2.1.2. Lokální vymezení sběru dat

Respondenty ankety jsem získala v prostředí bulharského klubu v ulici „Americké“, kde se s ochotou na mém výzkumu podíleli starší bulharští přistěhovalci. Představitelů mladé generace jsem sehnala v bulharské škole „Petar Beron“ v Dejvicích v Praze, kteří se ve větší části podíleli na vyplňování anket. Další lokalita, na kterou jsem se soustředila, se ukázala Karlova ulice, kde pracují jako prodavači suvenýrů kolem 15 Bulharů, mezi kterými byli také dva podnikatelé. Ostatní respondenti byli studenti vysokých škol (většinou Univerzity Karlovy a Vysoké škole ekonomické) a lidé z kulturního a uměleckého prostředí v Praze, na které jsem měla osobní kontakty. Elektronicky se vyplňování ankety zúčastnili dva studenti z Brna a jeden ze Zlína.

Formou ankety bylo tedy dotázáno 100 lidí, kteří se hlásí k bulharské národnosti. Pozoruhodné je, že 10 % z nich má české občanství. Trvalý pobyt v ČR má 41 %, a dlouhodobý (přechodný) 47 %. Pouze 2 % z respondentů neuvedlo, jaký statut pobytu v ČR mají.

Z dotázaných bylo 59 % mužů a 41 % žen. S ohledem na nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání vyplnilo anketu 32 % vysokoškoláků, 39 % středoškoláků a 29 % představoval počet studentů na základních školách (starších 15ti let). Základní počet bulharských respondentů

[114] Viz příloha č. 2, s. 156

pochází z ekonomické emigrace. Vlastně 43 % přiznalo, že přijelo do České republiky za prací. Ostatní dotázaní přijeli z rodinních důvodů (32 %) a také za účelem studia (25 %).

Respondenty ankety jsem rozdělila na tři skupiny podle délky pobytu v ČR. Většina z nich žila v Praze (a v ČR) pět až deset let a také více než deset let. Ostatní pobývají v ČR jeden až čtyři roky.

Věk dotazovaných se pohyboval mezi patnácti a pět a padesáti lety s výjimkou tří starších respondentů ve věku 62, 78 a 85 let (Graf 1.).

Graf 2.

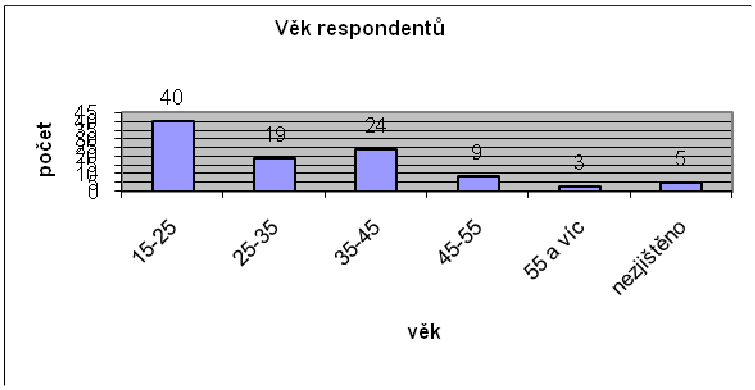

Průzkum anketou jsem prováděla v letech 2007-2008.

2.1.3. Způsob sběru dat

Respondentům jsem osobně předkládala dotazníkovou anketu, kterou vlastnoručně vyplňovali na místě. Abych sehnala větší počet respondentů, elektronicky jsem rozeslala dotazníkovou anketu známým Bulharům s prosbou, aby ji přeposlali dále. Jen 10 anket mi bylo zasláno elektronicky na mail. Při získání dalších kontaktů jsem použila metodu „snowball“. Doporučené respondenty jsem kontaktovala nejdříve po telefonu a pak jsme se viděli na osobním setkání.

Musím poznamenat, že někteří respondenti měli potíže s psaním v češtině a některým otázkám odpovídali písemně v bulharštině. Vzhledem k tomu, že se výzkum provádí v Čechách a měl by být předložen a obhájen před českým akademickým prostředím, bylo vhodné výzkum provádět česky. Výzvou pro mne byla reakce respondentů, kteří museli vést dialog s krajankou v češtině. Hypotetické očekávání, že narazím na lehký odpor z jejich strany, se ukázal pravdivý. Jak vysvětluji nadále v tomto výzkumu, bulharští příslušníci nepokládají za přirozené mluvit českým jazykem v přítomnosti krajanů, ale kvůli zdvořilosti

mi to většinou neodmítli, i když během hovoru spontánně docházelo k přepínání jazykového kódu a k mluvení v bulharštině. Nechtěla jsem celkem na průběh dialogu tlačit, abych nezpůsobila stagnaci a nedůvěru svých respondentů.

Navíc jsem chtěla výzvou k rozhovoru a vyplňování dotazníků v češtině respondenty vyprovokovat a pozorovat: za prvé, jejich vztah k bulharskému jazyku, který podle mého navazuje na obecnou kulturní symboliku bulharství a za druhé, jsem chtěla zjistit jejich motivační schopnost a dovednost v osvojování jazyka hostitelské společnosti. Následně jsem chtěla zjistit, jakou roli pro jejich integraci hraje ovládání či neovládání českého jazyka.

V případech, kde respondenti měli potíže s češtinou, jsem je nechávala odpovídat a psát bulharsky abych nezpůsobila zbytečnou distanci mezi nimi a mnou. Díky tomu jako „insider" v této komunitě jsem měla možnost získat bezprostřední a neformální odpovědi od příslušníků zkoumané skupiny.

V nich otevřeně projevovali své názory a někdy měli velmi emotivní vztah k otázkám v dotazníku ankety. Tímto způsobem se u většiny respondentů anketa prolnula do strukturovaného rozhovoru. Údaje získané nad rámec ankety byly zaznamenány formou terénních poznámek.

Etický aspekt výzkumu byl zajištěn tzv. informovaným souhlasem, který jsem získala za pomoci písemného vysvětlení o vědeckém účelu sběru dat a o způsobu naložení s nimi v úvodní části ankety.

2.2. Rozhovory

2.2.1. Výběr respondentů

V rozhovorech jsem sledovala čtyři základní otázky:

1) na jakých charakteristikách si Bulhaři, kteří v ČR žijí v menšinovém postavení, budují svou identitu,

2) jaký je vztah těchto Bulharů k bulharství v souvislostech jejich života v hostitelské české společnosti,

3) v čem spočívá jejich kulturní seberefexe a čím je tato sebereflexe podmíňována a

4) jak hodnotí Bulhaři stupeň své vlastní integrace do české společnosti a jaký postoj mají k této integraci a zprostředkovaně i k české společnosti.

Rozhovory jsem uskutečnila s 20 Bulhary, a to ve dvou fázích: jako vstupní rozhovory před přípravou a realizací ankety a jako rozhovory, které hloubkově sledovaly položené otázky. Rozhovory probíhaly v letech 2003 – 2008 s vybranou skupinou respondentů - Bulharů. Kritériem při jejich výběru se stala jednak délka pobytu, jednak legitimita pobytu v ČR. Respondenty pro interview jsem tedy vybírala s podmínkou pobytu v České republice déle než 5 let. Tato limita byla stanovena s ohledem na požadavek orientace respondenta ve společenském kontextu českého prostředí. Tímto jsem měla v úmyslu, aby vybraní respondenti měli delší zkušenosti s pobytem v Česku, aby více méně poznávali dobře české prostředí a měli zkušenosti s českými úřady. Další kritérium výběru bylo zvládnutí navazovaní sociálních kontaktů (s Bulhary žijícími v ČR, i s Čechy – na bázi pracovní a osobní). Dále, aby dovedli komunikovat česky aspoň na základní úrovni. Další kritérium, podle kterého jsem vybírala své respondenty, byl jejich legální pobyt na území ČR. To znamená, že mezi nimi byli lidé s trvalým pobytem, s dlouhodobým (přechodným) pobytem a dokonce i takoví, kteří se hlásí k bulharské národnosti, ale již získali české občanství. Těmito posledními případy se mi podařilo zasáhnout problematiky naturalizace a subjektivní pocit integrovanosti imigrantů. Naproti tomu Bulhaři, kteří nemají legální pobyt v ČR, nebyli osloveni a požádáni o interview.

Při výběru jsem chtěla dát prioritu vysokoškolákům, poněvadž jsem očekávala od nich výpovědi s hlubším hodnotícím nasazením ohledné vlastních zážitků v Čechách a také ohledně sociálních okolností v českém prostředí. Očekávala jsem od nich větší informovanost a kompetenci. Podařilo se mi tyto předběžné požadavky dodržet a do rozhovorů se zúčastnili 15 vysokoškoláků a pouze 5 středoškoláků. Genderově vyvážený počet respondentů se mi úplně nepodařil. Bylo 12 mužů a 8 žen. Snažila jsem se také dosáhnout co největší různorodost respondentů ohledně jejich profesionálního uplatnění. Podařilo se mi získat respondenty z různého pracovního prostředí. Mezi nimi byli umělci, vědci, studenti, podnikatelé, zaměstnanci v gastronomii a důchodci (Viz *Charakteristika respondentů*, s.97) Věkové charakteristiky pro mne nebyly na prvním místě. Důležitější byla pro mne délka pobytu a zkušenosti respondentů v ČR. Na tyto faktory přirozeně navázala věková různorodost respondentů. Věk se pohyboval mezi 24 až 85 let.

Rozhovory byly vedeny jako rozhovory polosrukturované. Čtyři rozhovory ze z celkového počtu dvaceti posloužily také rozsáhlejšímu výzkumu, věnovanému národnostním menšinám v ČR, který byl zahájen v roce 2003 v rámci výzkumného projektu

GA ČR (nositelem FHS UK)[115] a o kterém jsme se již zmínili. Rozhovory probíhaly neformálně a v odpovědích respondentů hrála roli jejich osobní zkušenost a emotivní zážitky z pobytu v České republice. Rozhovory, které v průběhu interview změnily podobu a získaly charakter biografického vyprávění, jsem provedla se třemi staršími lidmi ve věku 75, 78 a 85 a s rodinnými příslušníky pěti smíšených manželství. U jednoho z nich šlo o příběh třetí generace Bulharů v Česku. I tyto rozhovory byly ve vstupní koncepci zamyšleny jako rozhovory polořízené/ polostruktorované. V jejich průběhu však respondenti byli ochotní sdělovat osobní a intimní fakta ze svých biografií, což jsem samozřejmě použila do svého výzkumu.

2.2.2. Charakteristika respondentů

Všichni respondenti více méně patřili k ekonomické imigraci. To jsem zjistila dokonce u respondentů, kteří původně přijeli za účelem studia do ČR, ale po zhoršení ekonomické situaci v Bulharsku, se rozhodli zůstat. Starší respondenti patřili k předchozím migračním vlnám Bulharů, kteří přijeli do Čech na základě mezistátních dohod z roku 1946 a 1957 a délka jejich pobytu se pohybovala mezi 50 a 55 let. Délka pobytu ostatních respondentů se pohybovala mezi 5 a 20 lety. Tito respondenti patřili k současné migrační vlně, která začala po r. 1989. K nim započítávám také dva případy respondentů, kterých se dostali do Čech těsně před tímto rokem za účelem studia a po ukončení studia se rozhodli v Česku zůstat kvůli zhoršení ekonomické situaci v Bulharsku.

Mezi respondenty byli 3 důchodci ve věku 75, 78 a 85. Jeden z nich byl podnikatel ve stavebnictví a získal vysokou školu technického směru v ČR, další měl vysokoškolské vzdělání získáno na FAMU v Praze a byl dlouholetý pracovník na Barandově, třetí z nich byl bývalý pravoslavný mnich. Mezi respondenty bylo 6 vysokoškolských studentů. Jejich rozdělení podle vysokých škol bylo: 1 – FF UK, 1 - DAMU, 2 – FHS UK, 2 – VŠE. Rozhovorů se zúčastnily 2 vědecké pracovnice (AV ČR) a jedna žena, která se uplatnila v knihovnictví. Mezi respondenty byla jedna žena s bohemistickým vzděláním, ale v Čechách se uplatnila jako počítačový designer. Dva další respondenti měli technické vzdělání a uplatnili se jako podnikatelé v stavebnictví a cestovním ruchu. Mezi ostatními respondenty byla jedna režisérka. Dalších 5 respondentů, kteří měli středoškolské vzdělání, se uplatnilo v maloobchodu (2 majitelé obchodů s českými suvenýry) a v gastronomii (3 barmani).

[115] Souhrn výsledků je shromážděn ve sb. *Kdo jsem a kam patřím* (2005).

Všechny rozhovory byly s vědomím a souhlasem respondentů nahrány diktafonem a přepsány. Během rozhovorů jsem zároveň sepisovala terénní poznámky (*field notes*), které byly relevantní pro průběh výzkumu a analýzu dat.

2.2.3. Průběh rozhovorů

Ačkoliv jsem se při provádění rozhovorů snažila upřednostnit český jazyk, často se stávalo, že respondenti sami přepínali na bulharštinu. Musím poznamenat, že u starších lidí, se kterými jsem uskutečnila biografická vyprávění, rozhovory probíhaly v bulharštině a do proudu řeči se občas dostávala i česká slova. Starší respondenti se chtěli bavit výjimečně bulharsky, poněvadž ve mně viděli krajanku, se kterou si mohou popovídat a zavzpomínat ve své rodné řeči. Svou nostalgii po Bulharsku mohli bezprostředně vyjadřovat jedině ve svém rodném jazyce.

Všechny tři starší respondenty jsem osobně kontaktovala v prostoru bulharského klubu na ulici Americké v Praze. Nejdříve jsem se s nimi domluvila na další setkání, abychom mohli uskutečnit nahraný rozhovor. Místo provádění rozhovorů byl opět bulharský klub, kde senioři měli pravidelné sezení. Takže v určitých dnech týdnů jsem je mohla snadno najít. Časový rámec provádění rozhovorů byla hodina, ale u dvou z těchto respondnetů se rozhovor protáhl dvě hodiny. To jsou ty případy, kde původně zamyšlené polořízené rozhovory splynuly s biografickým vyprávěním. Všichni tři respondenti byli velice ochotní poskytovat mi veškerou informaci, kterou jsem potřebovala. Byli rádi, že byli osloveni a měli možnost sdělit své zkušenosti z příchodu a první dojmy z České (Československé) republiky. Mluvili otevřeně a emotivně. Netajili svou nostalgii po Bulharsku. Chtěli se mnou mluvit bulharsky, což jsem neodmítla, abych nezpůsobila zbytečnou distanci mezi námi. Byli upřímní a svěřovali se mi podrobnými informacemi, tykajících se jejich osobního života. Jeden z nich mi dokonce dal jako dárek svou knížku, kterou vydal v Praze a popsal v ní své první zážitky z pobytu v novém prostředí. Biografická část knihy byla napsána v bulharštině a historická část, zasahující dějin Bulharska byla napsána v češtině. Tuto knížku jsem také brala v potaz při rozboru dat.

Další skupina respondentů, kterou jsem oslovila, byla skupina vysokoškolských studentů v Praze. Rozhovory jsem uskutečnila po předchozí telefonické domluvě. Ve dvou případech jsem prováděla rozhovor hromadně.

Rozhovor jsem nahrála v přítomnosti dvou studentů, kteří byli ve třetím ročníku studia na Vysoké škole ekonomické v Praze. Délka jejich pobytu byla 10 let. Přijeli s rodiči do

Česka, studovali dva roky v bulharské škole v Praze a potom své středoškolské vzdělání dokončili na českých školách. Oba byli ve věku 24 let. Cítili se jistí ve svých řečových schopnostech zvládání českého jazyka a neodmítli rozhovor provádět česky. Odpovídali svědomitě a otevřeně. Některým otázkám, tykajících se odlišností Bulharů a Čechů, byli velice pobaveni a to vyprovokovalo u nich smích.

Ve druhém případě šlo o sourozence, kteří pocházeli ze smíšené česko – bulharské rodiny a byli představitelé třetí generace Bulharů. Celkem v této rodině byli čtyři sourozenci (tři holky a jeden kluk), jenže se mi nepodařilo uskutečnit rozhovory se všemi z důvodu toho, že nejmladší dcera byla momentálně mimo Prahu. Takže rozhovor proběhl s chlapcem, kterému bylo 22 let, s jeho starší sestrou (25 let) a také s nejstarší sestrou, které ji bylo 29 let. Rozhovor proběhl v bytě nejstarší sestry, která při svém studiu na FHS vyučovala také angličtinu.

Pozoruhodné je, že s jejich matkou jsem udělala rozhovor při setkání, na kterém jsem ji měla ukázat některé bulharské lidové tance. Ona je vlastně tanečnice a zabývala se středověkými tanci, ale projevila zájem naučit se také bulharské lidové tance. Její děti mi zprostředkovali kontakt s ní. Domluvili jsme se předem telefonicky na setkání, které proběhlo v jednom zkušebním sálu. S babičkou v této rodině se mi nepodařilo navázat kontakt, poněvadž měla zdravotní problémy. Takže informaci o jejím příchodu a usazení v ČR jsem dostala od dcery a vnoučat, kteří byli velice ochotní se o tom bavit. Rozhovory probíhaly neformálně a otevřeně se všemi členy této rodiny.

S další studentkou jsem provedla rozhovor u ní na koleji v Praze. Přijela do Čech za účelem studia. Chtěla pokračovat své bohemistické vzdělání v Praze. Studovala v pátém ročníku na FF UK. Bylo ji 28 let. Byla velice sebevědomá v odpovědích ohledně svého umístění v českém prostředí a byla pevně přesvědčena, že k němu patří. Rozhovor probíhal hodinu.

Při neformálním setkání se mi podařilo také provést rozhovor s ženou (28 let) s původním bohemistickým vzděláním, která se v Praze prosadila jako počítačový designér. Byla jedna ze zakladatelů sdružení „*Zaedno*“. Rozhovor proběhl v kavárně v centru Prahy. Od ní jsem získala nadbytečnou informaci ohledně spolkového života Bulharů v ČR a strukturu bulharských sdružení a organizací. Velice emotivně hodnotila vztahy mezi jednotlivými bulharskými spolky v současnosti.

Při podobné neformální atmosféře probíhal rozhovor v kavárně s respondentkou, jejíž profese je režisérství. Bylo ji 40 let a přijela do Čech těsně před r. 1989, aby studovala na FAMU. Vdala se za manžela, který měl také česko-bulharský původ. Délka jejího pobytu

v době rozhovorů byla 20 let. Od ní jsem získala cennou informaci jak o fungování česko-bulharských manželství v ČR, tak i o názorech Bulharů na českou společnost. Rozhovor probíhal hodinu a půl.

Několik rozhovorů jsem provedla přímo na pracovních místech respondentů. U jedné respondentky, které ji bylo 43 let, rozhovor jsme uskutečnili ve výzkumním ústavu, kde pracovala. Rozhovor trval hodinu. U dalšího respondenta, který měl cestovní agenturu, rozhovor proběhl v kanceláři. Oba tyto respondenty byly předem kontaktovány telefonicky.

V bulharském klubu na Americké ulici jsem měla setkání s repondentem, který přijel studovat do ČR v 70. letech a vzal si za manželku Češku. V odpovědích byl stručný a trochu podezíravý vůči mně. Rozhovor probíhal v češtině a nebyl ochotný vpouštět se do podrobné o svých osobních pocitech z pobytu v Česku. Rozhovor trval půl hodiny.

Rozhovor v rodině, kde matka s ochotou povídala o svém životě v Česku a netajila obrovskou nostalgii po Bulharsku, proběhl přímo u ní doma. Matce bylo 42 let. V Česku vystudovala medicínu a momentálně pracovala na AV ČR. Měli dvě dcery s manželem, který je také Bulhar. Předem stanovený časový limit na rozhovor byl dvojnásobně převýšen. Rozhovor trval více než dvě hodiny. Když jsem ji navštívila doma, byla sama s mladší dcerou, které ji bylo 8 let. Mluvila otevřeně a upřímně. Netajila svůj hodnotící postoj vůči mentalitě Čechů.

S ostatními respondenty rozhovory jsem prováděla při neformálních setkáních. K této skupině patřili středoškoláci, kteří přijeli do ČR buď z důvodu toho, že chtěli pokračovat dále na Západ a považovali Česku za tranzitní zemi nebo z důvodu toho, že si chtěli „*zkusit své štěstí*“ přímo v Česku. To byli mladí lidé, kteří patřili k ekonomické imigraci, přicházející do ČR v 90. letech. Jejich věk se pohyboval od 28 až 31 let. Délka pobytu se pohybovala od 5 do 8 let. Jeden z respondentů byl ženatý za Češku. Všichni ostatní byli svobodní. Rozhovory probíhaly v češtině, ale na začátku okázali respondenti lehký odpor mluvit česky. Většinou neuměli úplně dobře česky.

Omezený počet dvaceti respondnetů, který jsem si stanovila, nevyžádal použití metody „snowball“. Kontakty, které jsem měla k dispozici, a dodatečně sehnala sama, byly úplně dostačující a pokryly předběžné požadavky výzkumu. Rozhovory jsem přepsala, tématicky strukturovala a analyzovala.

Etický aspekt výzkumu byl zajištěn tzv. informovaným souhlasem. U rozhovorů byl tento souhlas domluven ústně.

2.3. Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování jsem prováděla ve dvou úrovních:

Za prvé, využila jsem svou pozici „insidera“ bulharské národnostní skupiny a pozorování jsem dělala v nejrůznějších situacích neformálního setkání členů dotyčné skupiny. To znamená při přátelských setkáních a při navazování nových kontaktů s Bulhary při různých každodenních příležitostech.

Za druhé, pozorování jsem prováděla cíleně při oficiálních oslavách bulharských svátků na půdě spolkového života a také při jiných kulturních událostech v životě skupiny (např. zahájení výstavy bulharských výtvarníků, promítání bulharských filmů, koncerty bulharských zpěváků, prezentace bulharských knih atd.).

Při pozorování jsem se zaměřila na sledování komunikačních způsobů členů bulharské skupiny a na jazykový kód jejich interakcí při formálních a neformálních setkáních.

2.3.1. Neformální setkání

Při neformálních setkáních jsem pozorovala okruh témat rozhovorů, přítomnost kulturní symboliky a vztah k ní. Při kontaktech s členy smíšených manželství jsem pozorovala jazykový kód a jeho přepínání. Důležité pro mne byl vztah rodičů k dětem a způsob výchovy ohledně seznamování s bulharskou kulturou. Účelem tohoto bezprostředního pozorování byl dozvědět se názorů Bulharů na české prostředí.

2.3.2. Oficiální setkání

Sledovala jsem zamíření jednotlivých bulharských spolků v prezentaci bulharství a způsob jeho předkládání nejen v rámci skupiny a také mezi českou veřejností. Pozorovala jsem integrační strategii spolků vůči české majoritě. Seznamovala jsem se s programy spolků a úkoly, které si kladly při šíření bulharské kultury v Čechách. Při různých slavnostních příležitostech jsem pozorovala přítomnost státní a kulturní symboliky Bulharska a reakce na ně. Na neposledním místě jsem chtěla zjistit, do jaké míry určitá slavnostní událost bude mít ohlas v české společnosti a jestli se Češi také podílí na akcích bulharských spolků[116].

[116] Největší účast Čechů registruje každoročně sváteční událost na počest Trifona Zarezana, které uspořádá sdružení Zaedno. Zaznamenala jsem, že mezi všemi ostatními bulharskými spolky toto sdružení má nejaktivnější integrační politiku a mezi jeho členy patří jak Bulhaři, tak i Češi. Bylo založeno v r. 2001.

Pravidelně během r. 2003 – 2009 jsem navštěvovala následující slavnostní události v životě bulharské národnostní skupiny a sledovala jejich průběh:

Trifon zarezan (14. 2.) – místo konání: Baračnická rychta v Praze; organizátor: Sdružení Zaedno (někdy ve spolupráci s Bulharskou osvětovou organizací v Praze)

Baba Marta (1. 3.) - místo konání: Dům menšin v Praze, Bulharská škola v Praze; organizátor: organizace Vazraždane, Bulharská škola „ Petar Beron“ v Praze

Osvobození Bulharska (3.3) – místo konání: Bulharský klub v Praze, Dům menšin v Praze, Bulharská škola „ Petar Beron“ v Praze, Bulharský kulturní centrum v Praze, kostel Sv. Cyrila a Metoděje na Karlovém náměstí v Praze; organizátor: Na organizaci této události se vždy podílejí všechny vypočítané bulharské spolky a instituce.

Velikonoce - místo konání: Dům menšin v Praze; organizátor: organizace Vazraždane

Svátek Sv. Cyrila a Metoděje (24.5) – místo konání: Bulharský klub v Praze, Bulharská škola „Petar Beron“ v Praze, Bulharský kulturní centrum v Praze; organizátor: Bulharská osvětová organizace v Praze, Bulharský kulturní centrum v Praze

Vánoce (25.12.) - místo konání: Dům menšin v Praze, organizátor: organizace Vazraždane

Takto shromážděný materiál ovšem byl doplňkem mého výzkumu a využila jsem ho ve své analýze a zejména při interpretaci kauzalit.

VI. Analytická část

1. Postoj Bulharů k vlastní integraci

1.1. Úvod

Účelem tohoto výzkumu bylo identifikovat subjektivní pocit integrovanosti Bulharů, žijících v ČR a bezprostředně získat informace o průběhu integračního procesu. Do záležitosti integrace patří samozřejmě otázka etnické či národnostní příslušnosti a sounáležitosti jedince k určité kultuře. Jsou to otázky, které neustále existují ve vědomí imigrantů. Úkol tohoto výzkumu je nalézt zvratný bod, kdy primární kulturní identita je schopna vstřebat cizí kulturní vlivy aniž by „zradila“ sama sebe a aniž by podlehla asimilaci.

Zmapovat kulturní parametry bulharské menšiny v ČR je potřebné pro zjištění determinantů skupinové identity, které někdy mohou projevovat flexibilitu v závislosti na různých objektivních a subjektivních faktorech (Viz kap. *Sebepojetí Bulharů*, Tab. 2, s. 86). Jak jsme již hovořili v teoretické části, kvality relativita a situačnost nejen charakterizují identitu, ale také ji prezentují jako flexibilní a to je rozhodující faktor pro integrační proces. Integrace se dá zvládnout, je-li je identita osobnosti či skupiny dost flexibilní na to, aby si v sobě dovolila nějaké modifikace, kterými by mohlo dojít k následné multiplikaci identit (Viz kap. *Teorie identity…, s. 57*). Úkolem této práce je právě zjistit v čem spočívá flexibilita této identity a jaké jsou její integrativní prvky, které umožňují společenské sjednocení Bulharů s majoritou. Jakým způsobem tyto prvky napomáhají průběhu integrace a do jaké míry určují jeho úspěšnost.

Proto úkolem tohoto terénního výzkumu je zkoumat a analyzovat poměr mezi identitou a integrací. Kdybychom nahlíželi identitu jako kvalitu a integraci jako proces, mohli bychom učinit závěr, že integrační proces lze zvládnout jedině tehdy, když určitá kulturní či národnostní skupina vlastní kvalitu či identitu, kterou umožňuje dotyčné skupině provést tuto integraci.

Jiná otázka je do jaké míry lze tento integrační proces provést a jaké jsou jeho dimenze, poněvadž nesmíme zapomenout, že integrace (zejména v praktické politice) často hraničí s asimilací. Imunita proti takovým procesům právě může být primární identita, chápana v pojetí Eriksena (ERIKSEN, 2005). Uchovávání jejích kulturních prvků jako jazyk a pocit kulturní sounáležitosti může zaručit integritu primární identity.

Je to právě podmětem předloženého výzkumu. Vykreslit kulturní parametry bulharské skupiny v ČR, zjistit flexibilitu její identity a tím vymezit dimenze integrace, která může trvat i přes generace.

Analýza kvantitativních a kvalitativních sběrů dat je zaměřena na zjišťování této problematiky v prostředí bulharské národnostní skupiny v ČR. Ve výzkumu používám slovo národnostní skupina, abych zahrnula všechny, kdo se hlásí k bulharské národnosti, aniž bych brala zřetel na legislativní úpravu pojmu „*národnostní menšina*“[117]. Na začátku předložené práce jsem věnovala pozornost statutu Bulharům v ČR, kteří jsou uznáni jako menšina, poněvadž dokázali přetrvat historicky a jejich vývoj je kontinuálně navazován, což je základní podmínkou pro českou legislativu.

[117] Jen připomínám, že podle české legislativy příslušníci národnostní menšiny jsou vlastně občané ČR, což v mém případě nehraje roli. Termínem *bulharská národnostní skupina* označuji české státní občany bulharské národnosti i bulharské státní občany, kteří pobývají v ČR, na základě uděleného trvalého a dlouhodobého pobytu.

Úkolem této práce je odpovědět na aktuální jevy současných imigračních procesů v ČR. Proto jsem se neomezila jen na sledování příslušníků bulharské národnostní menšiny v úzkém smyslu slova, tedy podle české legislativy. Chtěla jsem zachytit procesy v současné době, které budou ovlivňovat i nadále vývoj dotyčné národnostní menšiny, poněvadž právě noví imigranti se stanou jejími budoucími příslušníky. Na tvrzení Kymlického (KYMLICKA W. 1995: 75 -106), že menšina má již vybudovanou svoji kulturu a noví imigranti jsou mimo ni, bychom mohli oponovat, že časem se tito imigranti také usadí a přizpůsobí. Jejich role je právě kontinuálně navazovat na již uznanou bulharskou menšinu, uchovávat její kulturní tradice a také splňovat svoji závaznost k ní napomáhat její revitalizaci (Srov. Šatava, 2001).

1.2. Analýza kvantitativního sběru dat

Integrace je proces, který vyžaduje vysoký stupeň adaptability. Jakkoliv tímto procesem prochází jedinec nebo skupina, vždy je spojen s určitými dovednostmi přizpůsobování a podřízenosti novým sociálním okolnostem a pravidlům. Jakým způsobem ale tento proces probíhá, čím je determinován a čím ovlivněn? Jaký je jeho vnitřní „popud“ k uskutečnění, je otázka, která zasahuje každého přistěhovalce, žijícího v novém sociálním prostředí. Zabydlet se v nové společnosti je sociální proces, který může trvat delší nebo kratší dobu. Pokusila jsem se odpovědět na tyto otázky analýzou názorů vybrané skupiny Bulharů v ČR (Praha)[118].

Abychom prozkoumali tyto problémy, museli jsme dát nejdřív prostor otázkám, na čem si Bulhaři staví svou identitu, jaký postoj mají ke stupni své vlastní integrace do české společnosti a jak se vyvíjí jejich „smysl“ pro příslušnost k určité identitě v současném rozsáhlejším kontextu Evropy. K tomu je potřeba vyjasnit dimenze skupinové identity a definovat určitá kritéria pro sounáležitost k určitému kulturnímu celku. K tomu můžeme použít klasickou definici Frederika Bartha o etnické skupině. Frederik Barth (BARTH F. 1998) definuje etnickou skupinu v širokém slova smyslu jako *„populaci, která 1) je biologicky převážně sebeprodukující se, 2) sdílí základní kulturní hodnoty, realizované ve zjevné jednotě kulturních forem, 3) tvoří komunikační a interakční pole, 4) má členství, které se samo identifikuje a je identifikováno jinými jako vytvářející kategorii odlišitelnou od jiných kategorií téhož řádu.“* (Srov. BARTH F. 1998: 10 - 11; HUBINGER, V. 1988: 43-50.; ŠATAVA L. 2001: 32 – 41)

[118] Část této analýzy dat je již publikována (GEORGIEVA R. 2010: 113 – 130).

Barthova definice etnické skupiny akcentuje sebeuvědomění a osobní přiřazení jedince k určitému kulturnímu celku. Výsledky terénních výzkumů, které jsem provedla, potvrzují, že Bulhaři berou svou identitu jako kulturně a etnicky podmíněnou samozřejmost. Symboly bulharství jsou nepřetržitě přítomné v jejich soukromí. (Srov. Graf 1.)

Graf 1. Máte s sebou bulharský předmět

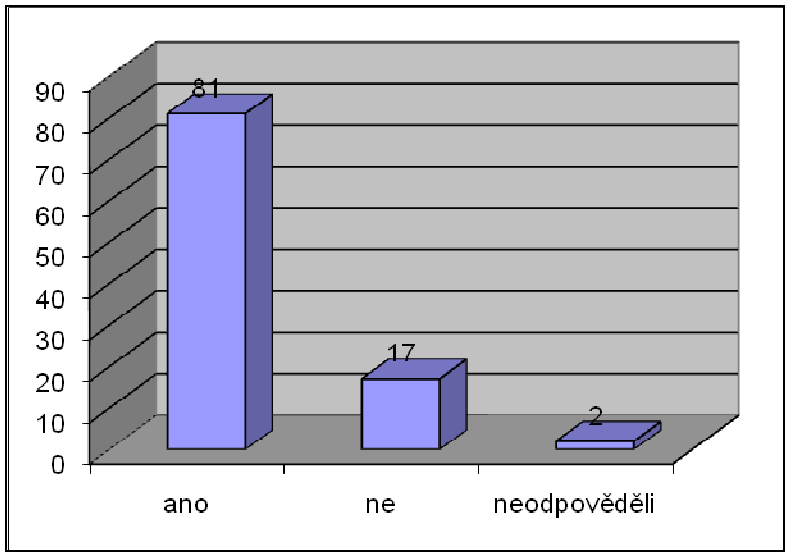

Celkem 81 % z dotázaných odpovědělo, že má nějaký bulharský předmět. Nejčastěji to jsou suvenýry, ikony, fotky, knihy. Celkem 77 % slaví bulharské svátky, což znamená, že mají silné vazby na symboly a stereotypy spjaté s bulharskou znakovostí a kulturou. (Srov. Graf 2.)

Graf 2. Slavíte bulharské svátky

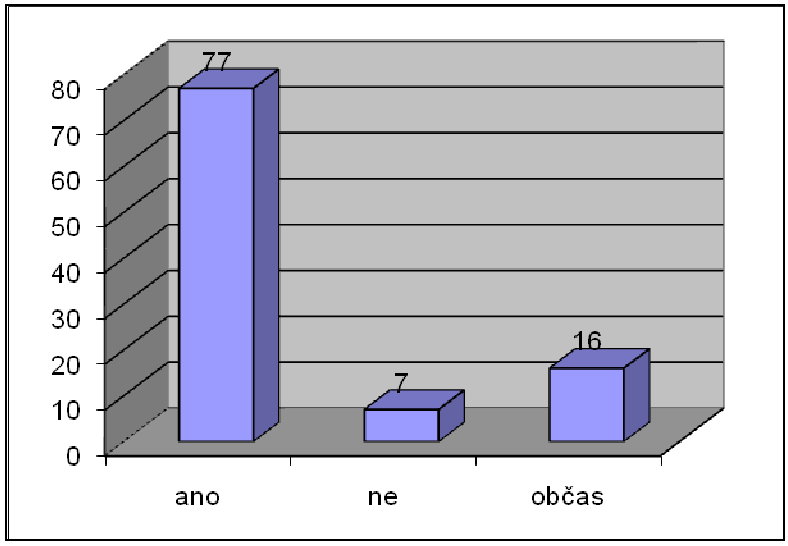

Slovo bulharství jako samostatný pojem u nich evokovalo etnické vědomí a kulturní asociace. (Srov. Graf 3.)

Graf 3. Bulharství pojímáte jako

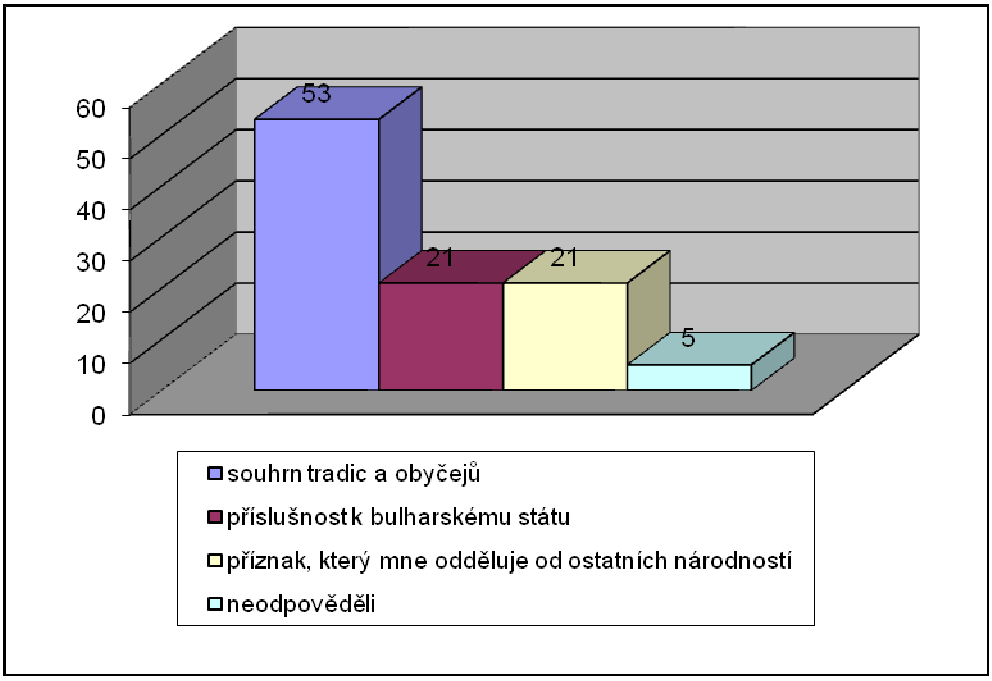

Podle většiny dotazovaných (53 %) je bulharství kulturně a etnicky determinovaný pojem a představuje *„souhrn tradic a obyčejů“*. Pro dalších 42 % znamená *„příslušnost k bulharskému státu“* nebo *„příznak, který je odděluje od ostatních národností“*. V odpovědích většiny dotazovaných je tedy bulharství kulturní a je prioritně nahlíženo v kontextu etnické příslušnosti. Pro ostatní je tento pojem buď naplněn formálně právním obsahem, který navazuje na příslušnost k určitému státu, anebo představuje diferenciační příznak, který souvisí s národní odlišností. I tento výklad vede k určitému druhu kulturního sebeuvědomění. V prvním případě se introvertním způsobem klade důraz na sdílení této kulturní jednoty a v druhém případě se extrovertním a distancovaným nadhledem akcentuje odlišnost zkoumané skupiny od ostatních.

Dimenze etnické skupiny jsou převážně determinovány vědomím kulturní soudržnosti a sdělením určitých kulturních hodnot jejích příslušníků, proto jsem ve svém výzkumu záměrně nebrala ohled na formálně-právní statut bulharských respondentů, poněvadž z hlediska jejich vnitřního pocitu etnické a kulturní sounáležitosti je toto kritérium naprosto irelevantní. Upřednostnila jsem kulturně-antropologické hledisko k výběru respondentů. Orientovala jsem se na příslušníky bulharské národnosti, kteří deklarují svou identitu jako bulharskou bez ohledu na to, jaký mají statut v České republice, tj. jestli mají české občanství, trvalý nebo přechodný (dříve dlouhodobý) pobyt. Jsou to ti, kteří se sebeurčují jako Bulhaři a mají bulharské sebeuvědomění.

Začlenění do české společnosti příslušníci bulharské národnostní skupiny uskutečňují prostřednictvím uzavírání přátelských vazeb a partnerských vztahů s Čechy (Srov. Graf 4.)

Graf 4. Národnost partnera

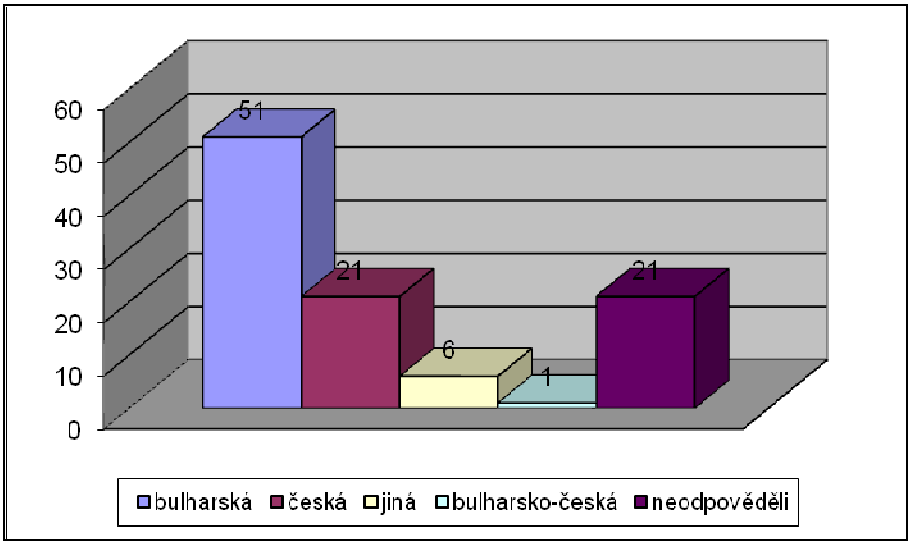

Jen 13 % dotazovaných uvedlo, že přátele nalezlo pouze mezi Bulhary, ale dalších 44 %, i když je hledá především mezi Bulhary, nevylučuje kontakty navazované také s jinými národnostmi. Přesto velká část (39 %) odpověděla, že přátelské kontakty s jinými národnostmi, tedy nejen s Čechy, navazuje jen výjimečně. Samozřejmé je, že v diferenciaci přátelských vztahů Bulharů, jsou Češi vnímáni jako jiní spolu s ostatními národnostmi, se kterými Bulhaři navazují kontakty (Srov. Graf 11, s.112).

Velká část Bulharů ale uznává slovanskou blízkost s Čechy na úrovni jazykové a kulturně-historické. Většina respondentů dala najevo, že si uvědomuje společný lingvistický základ českého a bulharského jazyka, při čemž zmiňovala události zasahující oba národy v různých historických dobách (někteří se opřeli o fakta z období vytváření slovanského písma a mluvili o Velkomoravské misi, jiní odkazovali na česko-bulharské kulturní vztahy za Obrození a po Osvobození Bulharska, třetí jen naznačili souběžné probíhání socialistického režimu v obou státech v nejnovějších dějinách). Podle toho můžeme shrnout, že Bulhaři vnímají svou identitu i v širším kontextu, který se váže na slovanskou integritu. (Srov. Graf 5.).

Graf 5. Čím se cítíte nejblíže k Čechům

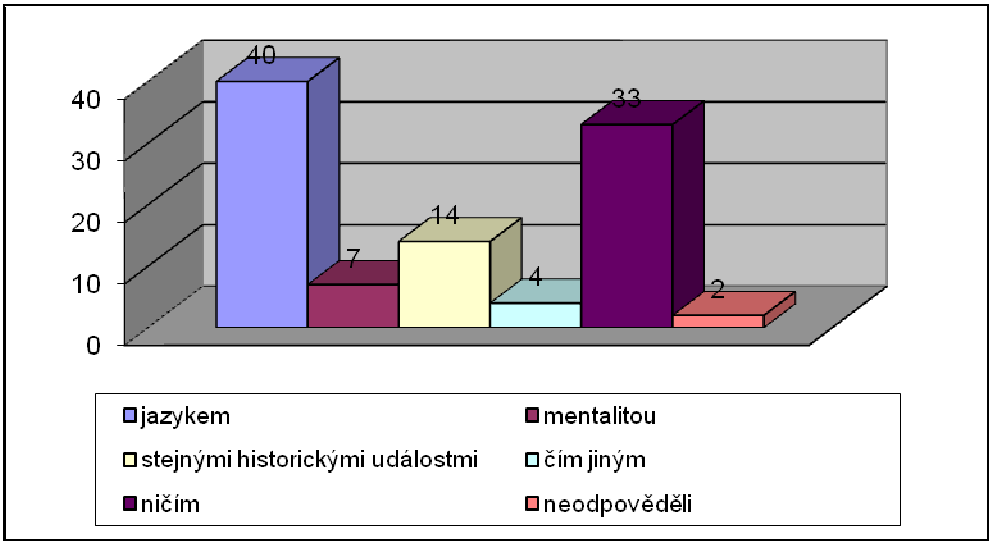

Pomalu se dostáváme k otázkám bulharského chápání vlastní identity, která v sebereflexích respondentů shromažďuje konotace s mnohovrstevným obsahem. V některých výrocích byly zmíněny rysy, které přiřazují Bulhary k balkánskému temperamentu a mentalitě. Většinou byly uváděny rysy povahového charakteru, které respondenti určovali jako součásti balkánské mentality. Velká část z nich si uvědomila a akcentovala blízkost s Čechy na základě širšího slovanského kontextu, mladší generace vyvozovala blízkost s Čechy na základě společné sounáležitosti k Evropě, což se váže na nové přehodnocení bulharské identity. Je vidět, že pochopení vlastní identity Bulharů se pohybuje od sebeuvědomění své národní příslušnosti k postupnému přiřazení do většího kulturního celku a do větších dimenzí této sounáležitosti (Viz kap. *Sebepojetí Bulharů*…, Tab. 1, s. 85), což v kontextu odborné literatury o identitě souvisí s teorií o její multiplikaci (RUMMENS, 2003; ERIKSEN, 2007).

Na druhou stranu vědomí Bulharů o sounáležitosti s bulharskou národnostní skupinou se projevuje v jejich názorech, že změna bulharského občanství je něco jako „zrada“ vůči bulharské identitě. (Srov. Graf 6.)

Graf 6. Změnil byste si bulharské občanství

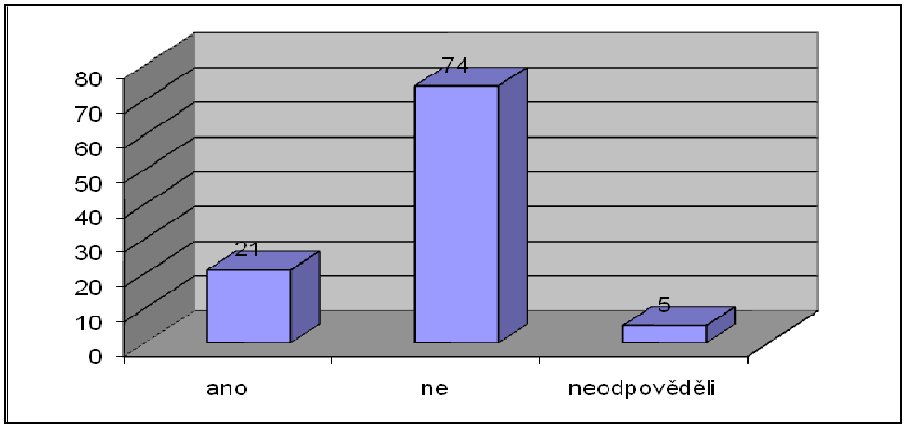

Celkem 74 % z dotazovaných necítí potřebu měnit si občanství. Pozoruhodný je případ respondentky,[119] která sdělila[120], že má české občanství od roku 1989, ale nezměnila by ho v žádném případě, kdyby bulharští občané v té době neměli vízové potíže. Z toho můžeme shrnout, že pojímání identity je u Bulharů neodlučitelné s jejich představou o celistvosti bulharské společnosti, s vnitřním pocitem sounáležitosti k bulharskému státu, a také s představou vnějších formálních občansko-právních parametrů této sounáležitosti.

Bulhaři mají vysoký zájem o kulturní dění a události v Bulharsku. Více než polovina respondentů poslouchá bulharský rozhlas a sleduje bulharskou televizi (Graf 7., Graf 8.).

Graf 7. Posloucháte bulharský rozhlas

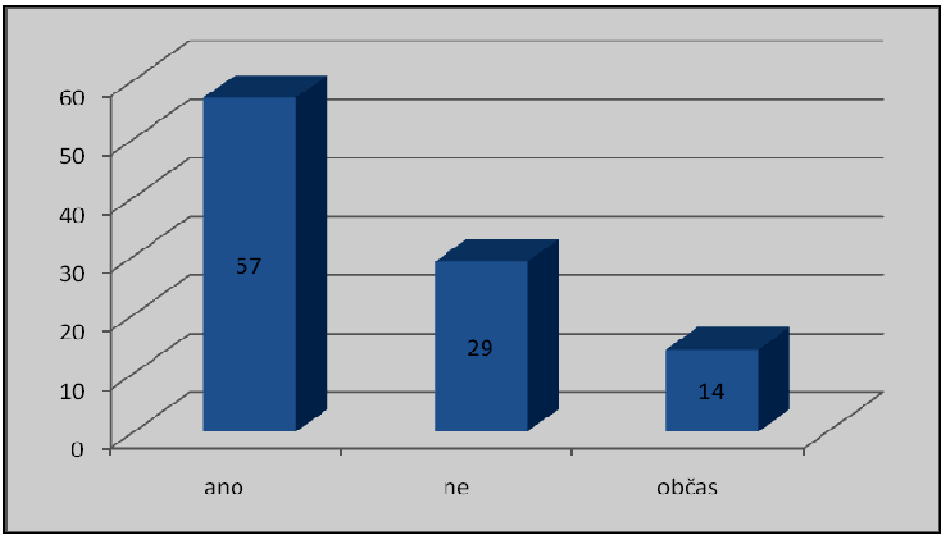

Graf 8. Díváte se na bulharskou televizi

[119] Žena ve věku 43 let.
[120] Toto sdělení jsem získala ústně během písemného vyplňování ankety jako upřesnění ze strany respondentky, která sama zvážila, že je to důležité akcentovat.

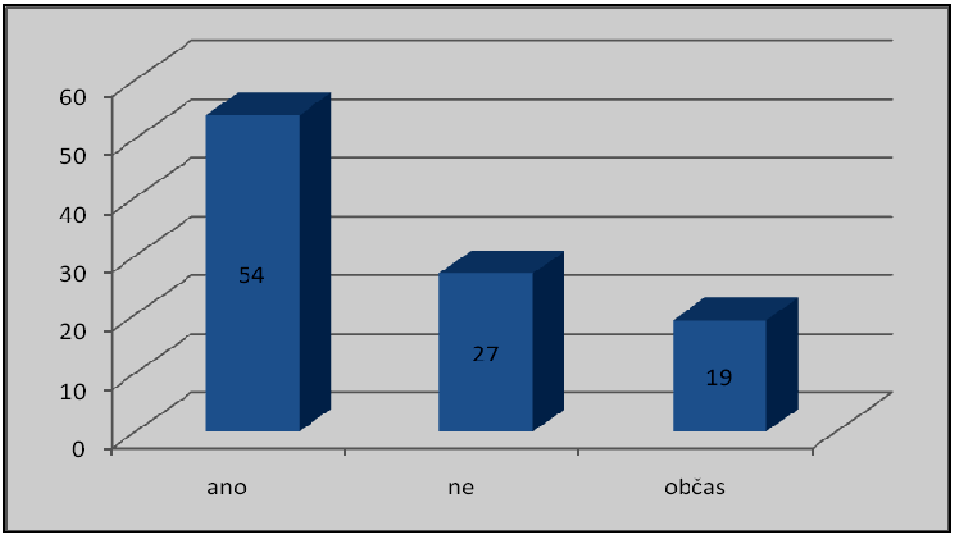

V tomto kontextu je paradoxní nezájem bulharských občanů o spolkový život vlastní komunity v Praze. Na druhou stranu je to však předpoklad pro větší individuální adaptabilitu. Podle Levina (LEVIN Z. I. 2001: 28) právě úzká spjatost individuální osoby s menšinovou společností ztěžuje proces adaptace, poněvadž tato osoba jakoby „odstupuje“ část své individuality skupině. V tomto kontextu můžeme tvrdit, že bulharská komunita v Praze je velmi různorodá. Bulhar dbá na svoji osobní výraznost a individualitu. Bulhaři nespoléhají na spolkový život, aby jim zprostředkoval bulharské zázemí a blízkost k vlasti. Pro ně spolkový život není určující základ, na kterém budují svůj postoj v cizím prostředí. Je to spíš limitující závazek v procesu adaptace. Nedívají se na spolkový život své komunity jako na „přístřeší“, kde se mohou schovat a v nejhorším případě i izolovat od hostitelské společnosti, ale naopak se snaží prosadit neformální charakter svých akcí, kterých se často zúčastňují dokonce i čeští občané.[121] (Srov. Graf 9., Graf 10.)

Graf 9. Navštěvujete akce bulharských spolků

[121] Týká se to nejvíc kulturních akcí, které pořádá Sdružení „Zaedno“. Do těchto akcí se často zapojují i čeští občané. Formou zábavy tyto oslavy na počest některých národních bulharských svátků získávají neformální charakter.

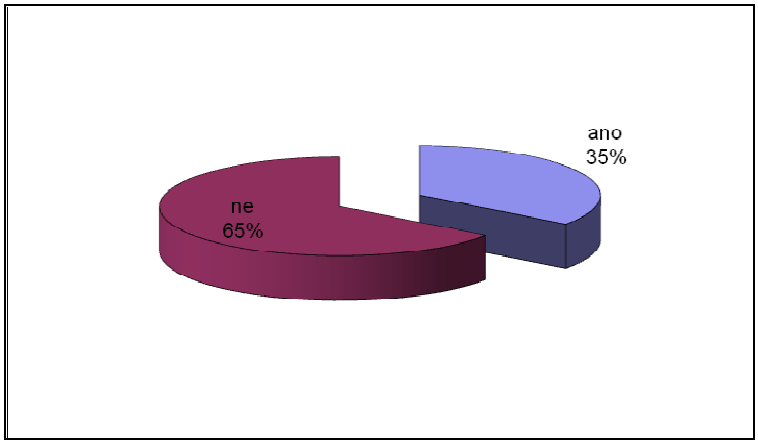

Graf 10. Členství v bulharských spolcích v ČR

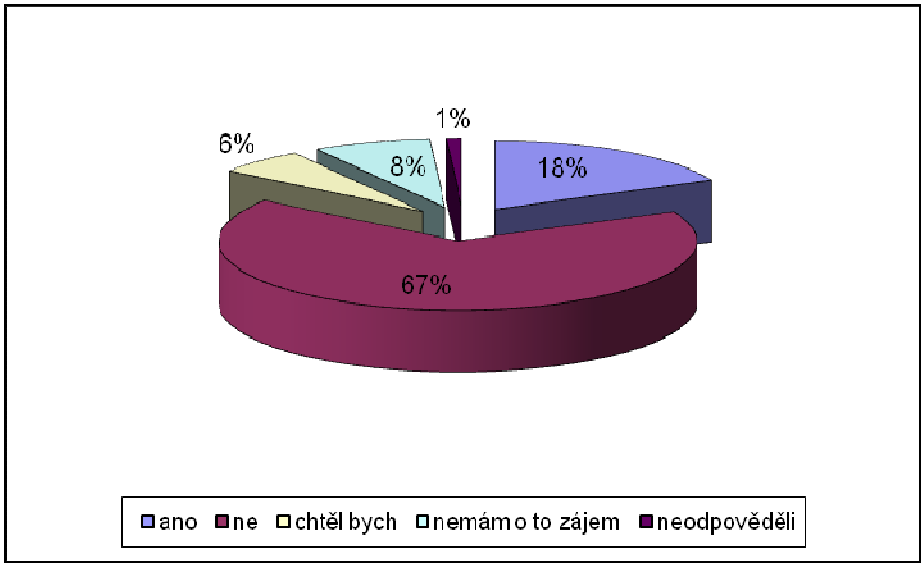

Bulhaři dávají přednost neformálním zábavám v úzkém kruhu a udržování osobnostních kontaktů před spolkovým životem komunity. Podíl na členství v bulharských spolcích má sotva 18 % z dotazovaných.

Strategie integrace u Bulharů je spojena nejen s jejich vysokou adaptabilitou, ale i s jejich schopností snadno navazovat přátelské vztahy s jinými národnostmi. (Srov. Graf 11.)

Graf 11. Z jaké národností máte přátele

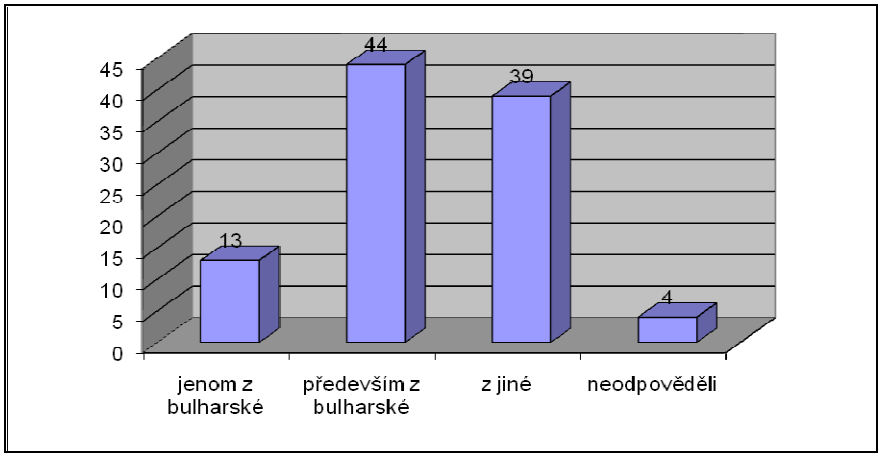

Jen 13 % dotazovaných uvedlo, že přátele nalezlo pouze mezi Bulhary. Celých 83 % našlo přátele jak mezi Bulhary, tak i mezi jinými národnostmi, mezi které jsou zahrnuti také Češi.

Dotazem, jestli se považují za integrované do české společnosti, jsem chtěla nahlédnout na osobní postoj Bulharů ke svému začlenění do majoritní společnosti, který samozřejmě vyjadřuje jejich subjektivní pocit. (Srov. Graf 12.)

Graf 12. Považujete se za integrovaného/integrovanou do České společnosti

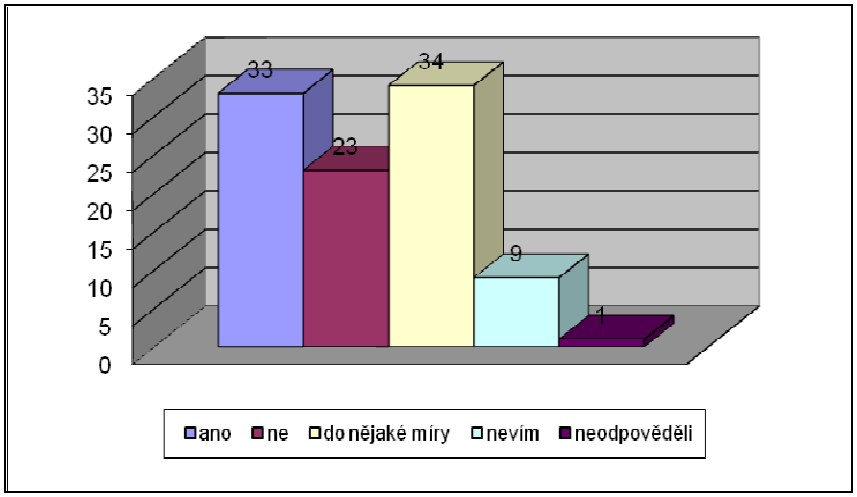

Z dotazovaných odpovědělo 67 % „*ano*“ a „*do nějaké míry*“, 23 % odpovědělo „*ne*“, 9 % „*nevím*“. Je potřeba poznamenat, že procento „neintegrovaných“ není postaveno na pevných ukazovatelích, ale na osobním pocitu.[122] Tyto odpovědi se nevázaly dokonce ani na

[122] Tento dotaz byl položen jako dotaz otevřený. Respondenti odpovídali individuálně a jejich subjektivní pocity rozebírám dále v této práci, kde se jednotlivě věnuji analýze provedených rozhovorů.

délku pobytu, poněvadž jeden z respondentů, který žije v České republice víc než 30 let, také se považoval za neintegrovaného. Výpovědi respondentů nevyjadřují reálný hodnotící postoj k procesu integrace. Jsou podmíněny osobními citovými důvody a z toho hlediska se nemohou vázat na skutečnou podobu integrace.

Více než dvě třetiny respondentů se považuje za více či méně integrované do české společnosti a tím potvrzuje poměrně vysoký stupeň adaptability Bulharů a jejich vstřícnost k integraci.

1.3. Analýza rozhovorů

1.3.1. Prožívání identity v cizím prostředí

Spolužití s českou majoritou a sociální interakce s ní, jehož konečný účel je úspěšná integrace, souvisí vždy s řadou akulturačních a enkulturačních změn. Tyto změny zaznamenávají určitý vliv na prožívání identity přistěhovalců v novém hostitelském prostředí. Úkolem tohoto výzkumu je právě identifikovat mechanizmy „fungování“ identity Bulharů a získat informaci o jejích pevných determinantech, které zůstávají neměnné během integračního procesu. Na druhou stranu je potřebné zjistit i to, co není konstantní, co se mění během procesů adaptace a integrace. V tomto kontextu zjišťuji integrativní prvky identity Bulharů, které napomáhají jejich integraci v české společnosti. To jsou např. pocit o slovanské blízkosti a respektive snadnější osvojování českého jazyka, přesvědčení o osobní aktivní roli v procesu integrace, loajalita a tolerance a na neposledním místě také přizpůsobivost. Všechny tyto prvky jsou opodstatňované a ovlivňované kulturou.

Za tímto účelem jsem provedla polostrukturované rozhovory s bulharskými respondenty žijícími v ČR. V nich jsem pokládala otázky, které se týkají kulturního přiřazení a sebeidentifikace, symboliky této kulturní sounáležitosti, vztahu k dotyčným symbolům a dotazy provokující stereotypní představy o své vlastní mentalitě a o mentalitě majoritní společnosti, abych vyvodila integrativní prvky v prožívání identity Bulharů v rámci českého prostředí. Jak prožívají identitu a jak ona sama přispívá k implementaci integrace v každodennosti je hlavním tématem, kterým se zabývám v tomto výzkumu. Tímto účelem jsem byla vedena při provádění rozhovorů se svými respondenty.

Na začátku rozhovorů jsem vždy začínala otázkou, proč si respondenti vybrali Českou republiku a jakým způsobem se usadili. Většinou odpovědi navazovaly na zhoršení ekonomické situace v Bulharsku po roce 1989. Někteří z respondentů přijeli do Čech za

účelem vzdělání ještě před tím v období socialistického režimu. Jiní přijeli studovat těsně před r. 1989, časem se usadili a po ukončení studia v ČR se nechtěli vracet do Bulharska kvůli špatným ekonomickým podmínkám způsobeným pádem socialistického režimu. Další důvod, který je přiměl zůstat v ČR, byla skutečnost, že během studia si vybudovali kontakty a měli možnost k větší realizaci. Pro ně bylo snadnější najít si zaměstnání v ČR díky již vytvořené síti kontaktů během studia nežli vyhledávat teprve tyto možnosti v Bulharsku. Další skupinu respondentů představovali mladí lidé, středoškoláci, kteří přijeli do ČR za účelem přivydělat si a pokračovat do jiných zemí na Západ. Českou republiku brali jako tranzitní zemi na cestě na Západ, ale následně se časem usadili a založili i rodiny. Mezi respondenty byly i lidé, kteří přijeli za účelem studia a také se záměrem uplatnit se v zaměstnání nebo v podnikání.

Nejdříve jsem chtěla zkoumat vázanost respondentů na symbolech bulharství a jeho propojení s pocitem sounáležitosti k bulharské identitě. Na jedné straně jsem zkoumala jejich vztah k symbolům státnosti Bulharska a na druhé straně, k bulharským kulturním symbolům. Do státní symboliky zahrnuji vlajku, hymnu a erb Bulharska a ke kulturním symbolům přiřazuji bulharský jazyk, bulharský folklor, bulharské svátky, tradice a obyčeje a jejich dodržování či nedodržování v českém prostředí, náboženské vyznání (pravoslaví) a také beru na zřetel, jaké předměty respondenti mají s sebou a jak je zařazují do svého osobního prostoru. Měla jsem na mysli ikony, knihy, obrazy, suvenýry, které si respondenti přivezli z Bulharska do Čech. Do těchto předmětů jsem zahrnula také CD a DVD s bulharskými filmy a s bulharskou hudbou.

1.3.2. Identita a bulharská státní symbolika

Dominující názor ohledně státní symboliky byl, že bulharská vlajka má pro respondenty větší význam, když ji uvidí někde v zahraničí, totiž mimo vlasti. V jejich odpovědích zazněla tvrzení, která odkazovala na hrdost a sebevědomí Bulharů při pohledu na tento státní symbol:

„Jsem pyšný na to, že jsem Bulhar, když uvidím bulharskou vlajku tady v Česku, ale také jinde…V Bulharsku mi tohle nic neříká, když ji uvidím…“(Muž 28 let)

„Cítím se jako Bulhar a ještě si myslím, že Bulharsko není zapomenuto od světa…“ (Muž 29 let)

„Byli jsme moc rádi, když jsme tu vlajku viděli v Paříži, když bylo mistrovství světa ve fotbale a byly tam vyvěšeny všechny vlajky všech těch zúčastněných států na ulici Chanselise. Bylo to moc hezky, když jsme viděli naši vlajku hned na začátku. To bylo moc krásné.“ (Žena 24 let)

Ohledně bulharské hymny respondenti sdělovali, že k ní mají „*zvláštní*“ úctu a rádi by ji slyšeli za nějakých slavnostních okolností, mezi něž například řadili sportovní utkání, národní svátky a mezinárodní setkání různého původu. Pozoruhodné je, že všichni sdělili, že se jim líbí nejvíc bulharská hymna v porovnání s ostatními:

„Rád bych uslyšel naši hymnu kdekoliv, ale jsem nejvíc dojatý, když ji uslyším někde v zahraničí, třeba tady v Česku a nejraději na nějaké události, kde se zúčastňují různé státy. Tehdy jsem hrdý, že Bulharsko je mezi nima.“ (Muž 24 let)

„*Moc se mi líbí naše hymna. Je opravdu jedinečná. Nedá se porovnat s ostatníma.“* (Žena 24 let)

Co se týče bulharského erbu, lze konstatovat, že si jej respondenti nepamatovali do detailů. Vzpomněli si jen na některé jeho detaily. To bylo pravděpodobně z toho důvodu, že se po r. 1989 bulharský erb měnil a některé jeho socialistické atributy byly nahrazeny.

V dosud uvedených odpovědích je vidět značná propojenost mezi úctou ke státní symbolice a pocit sounáležitosti k Bulharsku. Státní symbolika je podle respondentů viditelnější, když na ni narážejí mimo svou vlast a pokládají ji za důležitou součást prezentace Bulharska, což u nich evokuje pozdvihnutí sebevědomí. Musím poznamenat, že některé ze státních symbolů jsou přítomny dokonce v bytech respondentů. Často u sebe doma uchovávají mezi suvenýry bulharskou vlajku. Dva respondenti mi sdělili, že mají bulharskou hymnu nahranou na CD.

1.3.3. Udržování identity a kulturní symboly

Do svých „kolekcí“ bulharských předmětů vlastně většina respondentů zahrnuje nejen osobní fotky s příbuznými z Bulharska, ale i knihy s historickým obsahem. Jeden respondent říkal, že má doma hodně historických knih tematicky věnovaných dějinám Bulharska a že si také na památku schovává starou Bibli z roku 1918, kterou zdědil po své babičce.

Zájem o bulharské dějiny a cílevědomé vyhledávání bulharských historických kořenů připomíná „*repetitivní kompulze*“ neustálého vrácení k minulosti, o kterých hovoří Paul Ricoeur v „*Křehké identitě*“ (2000). Jde o kompenzující mechanismus paměti, která se jako součást identity snaží uchovat její kořeny a vytvořit důvody pro její budoucí existenci. Jedná se o existenci, která musí zaručit celistvost a integritu identity, která je v cizím hostitelském prostředí pochopitelně „ohrožena“ dominující kulturou. Takže můžeme předpokládat, že obavy z nezvládnutí přítomnosti, čili obavy, že se identitu nepodaří uchovat, táhne s sebou

komplex „*zranitelnosti*“ identity, tak jak o tom píše Ricoeur. Strach ze ztráty identity respondenti kompenzují snahou uchovat své historické kořeny a předat je dalším generacím. Jedná se o snahu zachovat svou identitu za každou cenu, a proto si potrpí na symboly navazující na ně v každodennosti. Z toho lze vyvodit závěr, že ve svém soukromém prostoru bulharští příslušníci každodenně „dbají“ na svou kulturní identitu.

Do toho předávání paměti čili „*připamatovávání*“ lze připojit ještě chápání sociologa Csaby Szalóa (SZALÓ 2003: 13-30), který nahlíží identitu jako formu vědění, které souvisí s diskursivními praktikami (Viz kap. *Sebepojetí Bulharů…*, s. 76). Vědění o sobě, které se podle Csaby strukturuje „*reflexivními diskursivními praktikami*“, funguje neustále v každodennosti Bulharů prostřednictvím narativních forem kultury. Respondenti sdělili, že čtou svým dětem bulharské pohádky a také je seznamují s národními hrdiny Bulharska z různých historických dob, aby „*věděli něco o bulharských dějinách*“ (Žena 40 let).

Když se jedná o uchovávání identity přes generace, je samozřejmé, že lze hovořit o procesu znovuformování této identity, poněvadž generace narozené mimo prvotní vlast jsou „vytrženy“ z procesu přirozeného vstřebávání symboliky dotyčné identity. Proto je třeba vyvolat komemorativní mechanismy paměti do přítomnosti. Podle Riceoura se jedná o fungování sdílené funkce paměti, o ono připamatovávání (komemoraci), které se aktualizuje narativizací legend a dějepisu, aby uchovalo představu o slavné minulosti (Viz cit. RICOEUR 2000, s. 59).

V každodennosti Bulharů se toto „*připamatovávání*“ uskutečňuje na úrovni výchovy dětí, jejichž rodiče jsou přesvědčeni, že následníci musejí poznávat specifika bulharského folklóru. Respondentky sdělili, že od malička čtou svým dětem narozeným v ČR bulharské lidové pohádky a zpívají jim také bulharské lidové písně.

„To je jedna z věcí, kterou miluji - bulharský folklór. Od malička mám velký vztah k němu…Babička byla na vesnici, tak jsem se chytla na „choro“[123] a zpívala jsem. Zpívala jsem svému dítěti od malička. On vyrůstal s bulharskou písní. Už je mu 12 let. Do těch sedmi pravidelně usínal s bulharskou písničkou večer. Čili já jsem takováto maminka, která na to velmi trvala nebo chtěla jsem, aby taky měl k tomu vztah, protože já jsem měla velký vztah a mám pořád vztah k folklóru…“ (Žena 40 let)

„Ráda zpívám dceři nějaké ty bulharské lidové písně, i když toho tolik neznám…ale ráda si je i sama pro sebe zpívám…Ale nic méně prostě posloucháme lidové písně …zejména doma, když si děláme nějaké akce.“ (Žena 42 let)

Udržování zájmu o bulharský folklór se mezi Bulhary žijícími v ČR uskutečňuje také díky akcím, které uspořádají různé bulharské instituce a sdružení. K příležitosti národních

[123] Je to bulharský lidový tanec, který se hraje většinou do kruhu.

svátků či svátků z lidového kalendáře Bulharů se pořádají oslavy, kde je bulharský folklór vždy uctíván a „započítán“ do programu. Na těchto oslavách se vždy zpívá a tančí. Jedna taková událost, která se již tradičně slaví v Praze, je svátek „Trifon Zarezan“. Jejím organizátorem je sdružení Zaedno. Folklór Bulharů je přítomen i na akcích ostatních bulharských spolků a sdružení. Skoro žádná akce se bez lidových písní a tanců neobejde, což nabízí příležitost probouzet a udržovat zájem o bulharský folklór u mladé generace Bulharů. Spolková činnost Bulharů je vlastně jiná otázka, která zasahuje šíření bulharského folklóru ne na úrovni každodennosti. Stojí ale za to se o ní zmínit, protože je to způsob jak usilovat o uchovávání identity. Díky tomu se před bulharskými imigranty naskytují další možnosti seznamovat se s folklórem než spoléhat jenom na úroveň každodennosti a rodinného kruhu.

Jeden ze základních prvků primární identity (ERIKSEN 2007) je jazyk. Mateřský jazyk bulharských příslušníků v ČR je bulharština, kterou používají ve své každodenní komunikaci v rámci skupiny. Mezi sebou při neformálních schůzkách a akcích se baví výjimečně bulharsky, ale pokud jsou přítomni členové české majoritní společnosti, samozřejmě projevují toleranci a začínají mluvit česky. Bulhaři „pečují“ o svůj jazyk v každodennosti díky tomu, že čtou bulharské noviny a časopisy, které si pořizují přes některé bulharské cestovní agentury v Česku nebo si prohlížejí bulharské portály na internetu.

Zde je nutno se zmínit o dvou bulharských časopisech, které vycházejí v Česku a vydávají je dvě různé bulharské organizace. Bulharská osvětová organizace v Praze vydává časopis „Roden glas“ a sdružení Vazraždane vydává „Balgari“. „Roden glas“ je bilingvní časopis. Jeho autoři publikují stati a články jak v bulharštině, tak i v češtině a „Balgari“ prioritně píše v bulharštině. Oba časopisy obsahují informace jak o dění v Bulharsku, tak o událostech, týkajících se bulharské menšiny v ČR. Další způsob jak udržovat svůj jazyk je bulharská televize a bulharský rozhlas, které si pořizuje většina Bulharů za pomoci satelitního zařízení.

Snaha o udržování jazyka v rámci komunity se uskutečňuje na úrovni spolkového života také. Sdružení Vazrazdane každoročně uspořádá nedělní školu pro bulharské děti (včetně dětí ze smíšených rodin), aby se učily číst a psát bulharsky. Bulharská škola v Praze „Petar Beron“ také za krátkou dobu zorganizovala podobnou aktivitu.

Při rozhovorech s respondenty, kteří uzavřeli sňatek s Čechem, nebo Češkou, jsem zjistila, že děti většinou umějí pasivně bulharsky. Jeden z rodičů (většinou matka, ale také otec) se snaží mluvit dětem bulharsky, ale děti jim raději odpovídají česky. Týkalo se to dětí, které jsou v předškolním a školním věku, což znamená, že osvojování českého jazyka je pro

ně přirozenější a snadnější než bulharský jazyk. Je to pochopitelné, protože děti vyrůstávají v českém prostředí.

V bulharských manželstvích se neřeší podobný jazykový kázus, poněvadž se v nich mluví jen bulharsky. Rodiče usilují o tom, aby jejich děti uměly jak bulharsky, tak i česky. Proto je posílají většinou do českých škol. Přejí si, aby uměli bulharsky, ale stejně tak chtějí, aby se jejich děti mohly dobře integrovat do české společnosti.

Další prvek bulharské identity je pravoslaví, které se prolíná do každodennosti respondentů díky přítomnosti křesťanských ikon v jejich domech a bytech v ČR. Většinou jsou tyto ikony posvěceny a přivezeny z pravoslavných chrámů z Bulharska a je s nimi spojen určitý sentiment či událost, při které byly získány (např. křest dítěte, velká pravoslavná sešlost atd.).

Bulhaři v ČR uctívají svátky z pravoslavného kalendáře, ale zároveň s tím někdy dochází k duplování oslavy i podle katolického kalendáře. Týká se nejvíce velikonočního období, které Češi a Bulhaři mají v kalendáři jinak. K oslavě obou Velikonoc většinou dochází u smíšených sňatků, ale není to výjimečné i u čistě bulharských rodin žijících v Čechách. Respondenti sdělili, že barví vajíčka dvakrát, na pravoslavných Velikonocích i na katolických Velikonocích. Sdělili ještě, že o těchto svátcích připravují české a bulharské jídlo. (Viz kap. *Adaptace a fáze akulturace,* s. 127 - 133).

Na otázku jestli navštěvují nějaké kostely v ČR, respondenti odpověděli, že chodí do kostela spíš výjimečně, když jsou nějaké svátky jako Vánoce, Velikonoce, Gergiovden (svátek Sv. Jiří, slaví se 6. května) nebo když je slavnostní mše na počest národního svátku Osvobození Bulharska (3. března). Většina respondentů sdělila, že navštěvuje kostela Sv. Cyrila a Metoděje na Karlově náměstí.

Zde je potřeba vyjasnit význam pravoslaví pro identitu Bulharů, žijící v ČR. Často mezi výpověďmi zazněla vysvětlení, že pravoslaví pro ně není jen čistě religiózní záležitost. Pravoslaví je pociťované jako součástí bulharské identity, nikoliv jen jako pouhá víra v Boha.

„Bůh je jeden a religie je více, že jo…Ale my to pravoslaví máme jako „úděl"…(smích)… Nás to zachránilo, když jsme byli pod tureckou nadvládou…U nás i ateisté jsou pravoslavní jedině kvůli tomu… (smích)." (Muž 30 let)

„Pravoslaví pro nás jako Bulhary je především tradice…My třeba jsme jeli do Bulharska v létě a pokřtili jsme našeho syna tam v našem kostelu a s příbuznýma." (Žena 35 let)

Z výpovědí je vidět, že Bulhaři berou pravoslaví jako nedílnou součást své identity. Je to motivované na jedné straně historickým diskursem vědění (Csaba Szalo, 2003) a na druhé

straně je to dáno tradicí, která je velice odolná a dluží své přežití neustálému předávání přes generace.

1.3.4. Identita vs. státní příslušnost u Bulharů

Musíme dodat, že bulharská identita má dvě dimenze – etnickou a občanskou. V této první hraje roli kulturní sebepřiřazení k určitému etnickému útvaru, jehož příslušníci sdělují společné kulturní hodnoty, mají společné historické symboly a slaví stejné svátky. Je vhodné zde uvést příklad o zdvojení identity na základě etnickém a na občanské příslušnosti v případech kdy bulharští občané v ČR pocházejí z menšin na území Bulharska. Stává se, že tito jedinci deklarují svou dvojí identitu, když říkají „*já jsem bulharská Turkyně*“ nebo „*já jsem bulharský Turek*“. Je jisté, že tady mluvím o bulharských příslušnících v ČR, kteří by ale v Bulharsku mohli zdůrazňovat svou tureckou identitu v pozici příslušníka minority turecké oproti bulharské majoritě. To je samozřejmě podmínečná a situační identifikace.

Etnickou identitou příslušníci sdělují společné kulturní hodnoty, mají společné historické symboly a slaví stejné svátky. Občanská dimenze bulharské identity je předurčena příslušností k Bulharskému státu a podřízeností jeho administrativního aparátu.

Často podle bulharských příslušníků v ČR změna bulharského občanství je něco jako „zrada“ vůči bulharské identitě. Většina z nich necítí potřebu měnit si občanství. Bulharská respondentka (Žena ve věku 43 let) sdělila, že má české občanství od roku 1989, ale nezměnila by ho v žádném případě, kdyby bulharští občané v tuto dobu neměli vízové potíže. Z toho můžeme shrnout, že pojímání identity je u Bulharů neodlučitelné s jejich představou o kulturní sounáležitosti a zároveň s tím i s příslušností k státu.

1.3.5. Volba identity

V některých interpretacích mých respondentů byly zmíněny rysy, které přiřazují Bulhary k balkánskému temperamentu a mentalitě. Většinou byly uváděny rysy povahového charakteru, které respondenti určovali jako součásti balkánské mentality. Takže volbu balkánské identity postavili na pocitu kulturní a mentální blízkosti a spřízněnosti mezi příslušníky balkánských států.

Velká část z respondentů si uvědomila a akcentovala blízkost s Čechy na základě širšího slovanského kontextu, mladší generace vyvozovala blízkost s Čechy na základě

společné sounáležitosti k Evropě, což se váže na nové přehodnocení bulharské identity. Do slovanského kontextu respondenti zahrnovali společnou jazykovou blízkost a historické události z minulých a i z nejnovějších dějin. Velká část z nich uznává slovanskou blízkost s Čechy na úrovni jazykové a kulturně-historické. Většina respondentů dala najevo, že si uvědomuje společný lingvistický základ českého a bulharského jazyka, při čemž se zmiňovala o událostech, zasahujících oba národy v různých historických dobách (někteří se opřeli o fakta z období vytváření slovanského písma a mluvili o Velkomoravské misi, jiní odkazovali na česko-bulharské kulturní vztahy za Obrození a po Osvobození Bulharska, třetí jen naznačili souběžný průběh socialistického režimu v obou státech). Takže slovanská identita je Bulhary pociťována na půdě historické a kulturní.

Na druhou stranu sebepřiřazení k evropské identitě je postaveno na základě uvědomění bulharských příslušníků, že Bulharsko patří k mediteránní oblasti Jižní Evropy, také bulharské dějiny jsou součástí společných evropských dějin a konec konců v současné době Bulharsko je členem Evropské unie.

Je samozřejmé, že se vstupem do Evropské unie začala pro bulharské občany platit nová legislativa, což ulehčilo jejich legalizaci a volný pohyb nejen na území České republiky, ale i v celkovém teritoriálním rozmezí unie. Bulharští občané začali mít přístup na trhy práce všech členských států EU, prakticky ve všech oblastech běžného života se s nimi začalo zaházet jako s občany ČR a začala se na ně vztahovat zásada nediskriminace, což ovlivnilo jejich postoj vůči administrativnímu pořizování jiného občanství než bulharské. Jinými slovy nebylo potřeba získávat jiné občanství. Tím pádem svědomí bulharských imigrantů se nemohlo už dostat do rozporu s pocitem „zrády“ vůči státnosti a celistvosti Bulharska.

Všechny tyto dotyčné identity jsou latentně přítomny ve vědomí Bulharů a podmínečně a příležitostně souvisejí se situací. Pochopení vlastní identity Bulharů se pohybuje od sebeuvědomění své národní příslušnosti k postupnému přiřazení do většího kulturního celku a do větších dimenzí této sounáležitosti (Viz kap. *Sebepojetí Bulharů* Tab. 1, s. 85).

1.3.6. Identita a integrace

Budeme-li brát v úvahu definici Bittnerové, že identita může mít podobu „*žitou*“ a podobu „*deklarovanou*“ (BITTNEROVÁ D. – MORAVCOVÁ M. 2005: 9 – 10), lze upřesnit, že spolkový život Bulharů v ČR směřuje k tomu, aby vyhledával příležitosti k deklarování identity a důvod utvrzovat svou kulturní osobitost či jedinečnost. Jiná otázka je identita „*žitá*“,

která nejen subjektivizuje všechny vnější a stereotypní projevy „*deklarované*“ identity, ale je také navádí podstoupit určitou revizi ve vnitřním hodnocení jedince a v jeho jsoucnosti v každodennosti.

Tím lze vysvětlit omezenou účast bulharských přistěhovalců na spolkový život skupiny (Viz Graf 9., s. 109; Graf 10., 109) a „opatrnost“ při navazování kontaktů s jejími vlastními členy. Bulhaři totiž deklarují svou identitu bez obav ve veřejném prostoru, když se jim k tomu naskytne příležitost a potrpí si na svou kulturní jedinečnost, ale necítí potřebu se omezovat a uzavírat jenom v rámci své komunity. Uzavírání a spoleh na zázemí zajištěné vnějšími institucemi a spolky by mohlo představovat překážku pro jejich integraci. Poněvadž jak jsme se o tom zmínili v předchozí kapitole, úzká spjatost s menšinovou skupinou stěžuje adaptaci jedince, který „odstupuje“ část své individuality skupině (LEVIN 2001: 28).

V některých případech mne respondenti navedli na konstataci, že národnost může být na obtíž při komunikaci v rámci minoritní skupiny. Solidarita v rámci národnostní skupiny někdy potlačuje osobní volbu jedince v komunikaci s ostatními lidmi. Respondentka si uvědomila limitující roli národnostní identity a postavila se proti tomu. Nechtěla totiž komunikovat s Bulhary jenom kvůli tomu, že mají stejnou identitu jak ona. Vybíravost kontaktů v rámci osobního prostoru sehrála rozhodující roli pro její postoj v českém prostředí. Příslušnost k určité národnosti se pro ni ukázalo jako nedostačující důvod komunikovat s lidmi ze stejné skupiny, poněvadž jejich individuální kvality by nemusely vyhovovat osobnostním požadavkům respondentky při získávání nových kontaktů.

„Ty kontakty s Bulhary vyloženě nevyhledávám a mám někdy i cítím v sobě takovou podezíravost, když je to člověk Bulhar, jsem taková opatrnější, protože chci nějakým způsobem redukovat ty svoje kontakty. Prvně to, že nějaký člověk je Bulhar to ještě neznamená, že to je člověk, se kterým se chci bavit, nebo bude pro mě zajímavý. Takže ten společný znak je mi spíš na obtíž. Vůbec se nebráním kontakty s Bulhary, ale musejí to být taky zajímavé lidé, prostě, se kterými si mám co říct.“ (Žena 28 let)

Respondent žijící již 5 let v Praze sdělil, že se „nebrání“ občas se zúčastňovat akcí některých bulharských sdružení, ale nespoléhá se na kontakty v tomto pro něj uzavřeném prostředí, poněvadž žije v Čechách a snaží se vyhledávat nové příležitosti pro komunikaci s novými a zajímavými lidmi. Ten samý respondent se zároveň aktivně podílel na bulharských akcích hraním na lidový hudební nástroj (duda), pořádaných různými bulharskými institucemi a spolky.

Z toho lze vyvodit závěr, že z perspektivy společenské komunikace, Bulhaři zaujímají otevřený postoj při navazování kontaktů. Všichni respondenti sdělili, že získali přátelství jak

s Čechy, tak i s jinými národnostmi. Svou otevřeností Bulhaři snadno navazují kontakty a tuto kvalitu bych označila jako integrativní prvek, který urychluje proces integrace.

Jak jsme se již zmínili, v konfrontaci každodennosti s cizím prostředím se imigranti dostávají do situace, ve které si uvědomují svou totožnost nebo rozdílnost s přijímací společností. V souvislosti s tím ve svých výpovědích respondenti ukázali, že si vytvářejí komparativní modely představ „my“ a „oni“, respektive my - Bulhaři a oni - Češi. V jejich představách Bulhaři jsou popsáni jako *„mnohem pohostinnější národ*“, *„s jižním temperamentem“, „mají vřelejší povahu“, „jsou spontannější“, „otevřenější“ a „přátelsky naladěni k cizincům“*. Češi jsou popsáni opačnými charakteristikami. Jsou *„uzavření*“, *„nepříjemní k cizincům*“ až *„xenofobní*“, *„uspořádaní a zorganizovaní*“, *„mají strukturovanější život“*. Tyto dva modely představují subjektivní názor respondentů na Bulhary a Čechy.

Musím říci, že mezi respondenty byli takovými, kteří pracovali v turistice na Černomořském pobřeží před příchodem do Čech. Ve výpovědích sdělili, že se snažili být k českým turistům maximálně pohostinní a že očekávali, že až jednou přijedou do Česka, dostanou z jejich strany také stejnou pozornost. Byli z toho zklamáni a vyhodnotili Čechy jako *„uzavřené a nepohostinní*“. Respondent sdělil, že měl špatné zážitky z nákupu v českém obchodě kvůli tomu, že neuměl dobře česky a to nebyl ojedinělý případ.

Konfrontace respondentů s cizím prostředím nabízí imigrantům příležitost uvědomit si svou kulturní odlišnost a vytvářit si představu o jinakosti těch druhých. Negativní zážitky z počátku pobytu vytvářejí trvalé představy u imigrantů, že do toho cizího prostředí naprosto nejsou přijati. Oproti tomu někteří z respondentů vytýkali priority bulharské povahy ve vztahu k cizincům. Povídali o tom, že cizinci jsou hosté a hosta je potřeba uvítat s příslušnou úctou. Respondent sdělil, že jeho babička vždy dávala na stůl pro hosty *„jen to nejlepší, co má v domě“*. Názor respondenta navazuje na kulturní tradici, která má své kořeny v patriarchalně zorganizovaném způsobu života společnosti. Tyto do nějaké míry jsou v Bulharsku a na Balkáně uchováni a tolerováni i v současnosti. Tento postoj také můžeme brát jako projev kulturních prvků bulharské identity, která zasahuje téma *„jinakosti*“ (Srov. TODOROV V. 1996, 1997, 1998) a vztah k ní, což u Bulharů znamená projevování loajality a tolerance k cizím.

Další okolnost, která stojí o zmínění a navazuje na vypěstovanou loajalitu Bulharů je to, že v Bulharsku žijí docela různorodé menšiny. Obyvatelstvo nikdy nebylo homogenní po stránce národnostní příslušnosti, ani po stránce náboženského vyznání, protože v něm žijí

menšinové skupiny různorodého charakteru a jsou v soužití dlouhá léta (ŠATAVA L.: 1994). Přesto v soudobých dějinách neproběhly žádné etnické střety jako např. v sousední Jugoslávii.

Do závorky si dovolím jen zmínit se o způsobeném napětí mezi bulharskou majoritou a tureckou menšinou v období Živkova režimu, které začalo v roce 1984 tzv. „*obrodným procesem*“ (RYCHLÍK 2000: 360 – 361). Vláda prosazovala probulharskou politiku. Podnikla drastická opatření, která směřovala k asimilaci bulharských Turků. Turkům byla vyměněna původní turecká jména za bulharská. Politika byla zaměřena i na menšinu bulharských pomaků. Takže napětí bylo jen na úrovni politiky nikoliv na úrovni běžného soužití menšin s majoritou.

Logicky lze shrnout, že kvality jako loajalita a tolerance vůči kterékoliv jiné společnosti můžeme započítat do integrativních prvků bulharské identity.

Proces integrace se uskutečňuje díky interaktivním vztahům mezi příslušníky minority a majority, při čemž dochází k vzájemnému identifikování (Eriksen, 2007). V průběhu tohoto procesu někteří z bulharských respondentů právě přehodnotili své názory na způsob identifikace členů majoritní společnosti při vstoupení do interakcí s nimi. Časem se začali dívat na příslušníky české společnosti bez ohledu na jejich národnostní rysy. Jejich způsob k identifikaci již totiž nebyl postaven na základě národnostní či kulturní diverzifikace. Národnost pro ně přestala být indikátorem identifikačního přiřazení. Respondentka se časem přestala dívat na Čechy jako na příslušníky majoritní společnosti a začala je hodnotit podle jejich individuálních vlastností. Její výrok cituji dále v kapitole o interiorizaci integraci v jiném, ale docela blízkém kontextu (Viz cit. Žena 28 let, s. 129). Mezi respondenty jsem zaznamenala také opačný případ kdy je bulharský imigrant časem identifikován majoritní společností ne podle národnosti, ale podle osobnostních kvalit (Viz kap. *Adaptace a fáze akulturace*, s. 131), což uplatňuje Eriksenova teorie o vyjednávání vzájemných identifikačních definic, ke kterému dochází v určité situaci (ERIKSEN, 2007: 69), kdy v interakci identifikujeme lidi kolem nás, ale zároveň jsme od nich také sami identifikováni.

Oba uvedené případy ukazují příklady o situační vyjednávání identit, k němuž dochází během interakcí, respektive když mezi sociálními aktéry proběhne sociální výměna (*social exchange*) v procesu komunikace (RUMMENS, 2002). V tomto případě za sociální aktéry bereme příslušníky bulharské národnostní skupiny a české majoritní společnosti. Proces „*vyjednávání identit*“ jsme nahlédli oboustranně skrze subjektivní pocity obou respondentů. Uvedli jsme příklad, kdy respondentka identifikuje členy majority bez ohledu na jejich národnost a také opačný příklad, kdy respondent je identifikován majoritní společností bez ohledu na jeho národnostní sounáležitost.

Změna identifikačního úhlu vzájemného poznávání při komunikaci mezi minoritou a majoritou vlastně může ovlivnit integrační proces. Může jej zabrzdit, ale ho může i urychlit. Oba uvedené příklady ukazují proces dospívání imigrantů k svému vlastnímu začlenění do české majoritní společnosti. Oba si byli vědomi těch identifikačních změn, kterých prošli během svého pobytu v ČR a oba to pokládali za pokrokem v prožití osobního zapojení do české společnosti, poněvadž v nich tento fakt evokoval pocit sblížení a dokonce i sjednocení s příslušníky majority. Oba tento identifikační přístup považovali za ignorování rozdílu mezi sebou a členy české společnosti.

Pocit své úspěšné integrace postavili respondenti také na stupni zvládání českého jazyka a na svém vnitřním rozpoložení, do jaké míry se cítí v Čechách jako doma. Ve svých výpovědích hovořili o potížích při osvojování českého jazyka a o osobitosti jeho skloňovacího systému, které se ukázalo pro některé z nich nepřekonatelné. Jako výmluvu toho, že neumějí dobře česky, odkazovali na fakt, že bulharský jazyk jako analytický typ jazyka nezná pády a „*nemá takový složitý systém skloňování*“ (Muž 27 let).

Přesto ve svých výpovědích všichni respondenti uznali slovanskou blízkost českého a bulharského jazyka a někteří z nich sdělili, že zůstali v ČR kvůli snadnému osvojování jazyka. Rychle se naučili česky a z toho důvodu i rychle „zapadli“ do nového prostředí. I když někteří z nich měli v plánu pokračovat na Západ, stejně se usadili v Česku. Byli si vědomi, že pokud neumějí jazyk hostitelské společnosti, nemohou mít šanci na realizaci. Pocit slovanské sounáležitosti některým z nich ovlivnil další životní volbu. Respondent sdělil, že měl v plánu jet do Německa, ale postupně si uvědomil, že „*by lépe žil v slovanské zemi*“, kde by byl snadněji přijat nežli někde jinde. Právě v tomto pocitu slovanské blízkosti s Čechy nacházím jeden z integrativních prvků Bulharů. To, že Bulhaři jsou si naprosto vědomí své kulturní blizkostí s Čechy, se odráží na jejich rozhodnutí integrovat se do české společnosti na rozdíl od jiných národnostních skupin v ČR, které se do sebe uzavírají více méně právě kvůli pocitu kulturní vzdálenosti s majoritní společností (např. Vietnamci; Viz SLEZÁKOVÁ J. 2005: 390).

Všichni respondenti si byli vědomi, že bez ovládání českého jazyka se nemohou zapojit do života majority. Tuto překážku většinou překonávali postupně a přiznali se, že se učili český jazyk z televize, z čtení českých časopisů a novin. Většinou to byli respondenti, kteří přijeli do ČR „*bez žádné přípravy a bez žádného očekávání*“ (Muž 29 let) za účelem přivydělat si na další cestu do některých ze Západních států, ale časem se v Čechách usadili a dokonce založili rodinu. Většina z nich má za partnerku Češku.

Osvojování českého jazyka bylo vyznačeno od respondentů jako nevyhnutelná součást jejich integrační strategie. Byli si vědomi, že bez ovládání jazyka majority by se v české společnosti cítili „*izolovaně*" a bylo by to také překážkou při vyhledávání zaměstnání či při zařizování administrativních záležitostí na českých úřadech.

Skupina respondentů, která přijela za účelem studia, většinou měla nějaký absolvovaný kurs českého jazyka nebo rovnou vysokoškolské studium ještě před příjezdem do Čech. To byly případy, kdy bulharští bohemisté přijížděli na jazykovou stáž a časem se rozhodli pokračovat své vzdělání v ČR. Někteří z nich pokračovali jako postgraduální studenti na Karlově univerzitě. Mezi bulharskými studenty (Srov. MORAVCOVÁ M. 2005: 264 – 296) byli i takoví, kteří se zaměřili na umělecké obory a před svým nástupem na českou vysokou školu museli absolvovat roční jazykový kurs češtiny v Poděbradech. Jejich sebehodnocení a samozřejmě i stupeň jazykové kompetence z češtiny byly poměrně vysoké. Ve výroku jedné studentky zaznělo sebevědomí úspěšné Bulharky, která si potrpí na uznání své národnostní identity, ale při tom se cítí dobře integrovánou v českém prostředí:

„Já budu Bulharka bez ohledu na to, kde jsem, bez ohledu na to, jak dlouho jsem, kde jsem, co dělám. Co se týče, proč jsem tady, můžu říct, že mluvím česky tak dobře skoro jako můj vlastní mateřský jazyk a jsem hodně zvykla… a je to pro mě můj druhý domov. Takže zatím neuvažuju, abych se vrátila do Bulharska." (Žena 28 let)

Jak jsme se již zmínili, poslední fáze integrace nastupuje ve fázi, kdy se imigrant identifikuje sounáležitostí k společnosti, ve které si vybral žít a začal cítit toto prostředí jako svůj *„druhý domov"*. Je nutno upozornit na průběh tohoto uvědomování bulharských imigrantů. Jejich *„identifikační integrace"* (HECKMANN F., 1999) vždy prochází období nejistoty, kdy vlastně nemají jasno v tom, kde jsou *„doma"*. U některých respondentů otázka kde se cítí *„jako doma – v ČR nebo v Bulharsku"* vyprovokovala pocit zmatenosti a nejistoty. Jejich odpovědi navazovali na stav jejich zázemí v Česku. Ukazatele, které jsem vyvodila z jejich výpovědí, naznačují souvislost s materiálním zajištěním a zaměstnáním v ČR.

Respondentka sdělila, že před tím než si s manželem zakoupili byt v Praze, bydleli sedm let v podnájmu a během tohoto období pořád měla pocit, že je její pobyt v Čechách pouze dočasný. Byli totiž nucení měnit několikrát podnájem, což u ní udržovalo pocit znejistění a dlouhodobé přání vrátit se do původní vlasti. Do Bulharska jezdili s manželem a později i s dítětem pravidelně každý rok, což posilovalo pouto s vlastí. Po zajištění vlastního bydlení začala mít pocit, že je doma spíš v Čechách i když nepopírá svůj emotivní vztah k Bulharsku.

Samozřejmě proces identifikační integrace je naprosto subjektivní věc a neváže se na délce pobytu. U jiných respondentů délka pobytu byla dvojnásobná než u dotyčné

respondentky, ale stejně i po patnácti letech a po zajištění vlastního bydlení deklarovali, že se doma cítí pouze v Bulharsku.

Integrace je celkem subjektivní proces a záleží na osobních kvalitách jednotlivců. Jenže stejně ve výpovědích respondentů se dalo rozlišit některé společné rysy v postoji k integraci. Je to právě přesvědčení, že se aktivně musejí podílet na integračním procesu, aniž by očekávali podporu v tom ze strany české majoritní společnosti. Jiným slovem, byli si vědomí, že si tu integraci čili začlenění do české společnosti musejí vybojovat sami. Každý z respondentů přišel na to vlastní cestou a vycházel z vlastní zkušenosti jak z pobytu v ČR tak i ze svých enkulturačně ovlivněných představ o uskutečnění tohoto procesu (Viz např. cit. Muž 85 let, s. 125). Je to případ, kdy respondent zdůvodnil svůj aktivní postoj k vlastní integraci z důvodu toho, že se jako cizinec (podle jeho výroku „*host*“) musí podřídit a přizpůsobit hostitelské společnosti.

Pozoruhodný je případ respondnetky, která svůj aktivní postoj k integraci projevila tím, že prosadila ve svém rodinném životě s Čechem některé enkulturačně vypěstované zvyky, které jsou spjaté s potřebou vybudovat a udržovat sociálních kontaktů. Respondentka povídala, že časté návštěvy u nich doma se staly běžnou součástí jejich rodinného života (Viz cit. Žena 28 let, s. 131)

Z toho lze vyvodit další integrativní prvky identity Bulharů a to jsou potřebnost udržovat sociálních kontaktů, což navazuje na jejich otevřenost, dále přesvědčení o své aktivní roli při svém sebezačlenění a respekt k české společnosti jako k hostiteli.

Další příklady aktivního postoje Bulharů k integraci uvádím v následující podkapitole, kde rozebírám vnitřní prožívání integrace respondentů.

1.3.7. Interiorizace integrace

Postoj ke své vlastní integraci respondenti vyjadřovali otevřeně. Jejich subjektivní pocity navazovaly na životní zkušenost během pobytu v ČR a na jejich individuální pochopení integrace. Délka průběhu integrace byla různá, ale v jejich vyprávění zazněla společná pointa z hlediska začlenění do české společnosti. Na otázku co je pro ně „integrace“, odpovídali libovolně, ale při tom si odpovědi byly velmi blízké, poněvadž všichni „typovali“, že je to způsob spolužití, kde všechny strany jsou navzájem spokojené a užitečné. K tomu bychom mohli přiložit názor bulharské respondentky, která pracuje ve vědecké instituci v ČR a je přesvědčena, že *„…(Češi a Bulhaři) si můžeme být navzájem prospěšní, že se můžeme navzájem hodně poučit, ale mnohem lepší je hledat v čem jsme každí dobří, abychom se*

poučili z toho dobrého než kritizovat a vyhledávat nějaké ty kontrasty a nesoulad.“ (Žena 42 let).

U jiných výpovědí dominoval názor, že přicházející imigranti musejí zaujmout subordinativní postoj vůči hostitelské společnosti a usilovat o akceptaci veškerých jejích osobitostí. Vůli k adaptaci a přijetí nových výzev adoptivní společnosti projevil starší respondent, jehož slova získala alegoricky-filosofické znění: *„Když ti přijdou hosté, ty se nemusíš přizpůsobovat jim, ale oni se musejí přizpůsobovat k tobě.“* (Muž 85 let). Podle něj může být přizpůsobivost či adaptace na straně přicházejícího, nikoliv na straně hostitele. Podobný, ale trochu jiný rozsah získalo tvrzení jiné respondentky, které vylučuje aktivní pozici hostitelské společnosti v procesu integrace: *„Integrace je individuální záležitost a souvisí jedině s osobnostními kvalitami člověka a za to nemůže hostitelská společnost“* (Žena 40 let).

Podle citovaných názorů je vidět, že Bulhaři v ČR jsou přesvědčeni ve své loajalitě vůči hostitelské společnosti. Čili jsou si vědomi svého postavení hosta, který se musí adaptovat ke stanovenému řádu hostitelské společnosti a dodržovat jeho pravidla. Pro bulharské migranty tento postoj vytváří rámec akceptované a aplikované filozofie, podle níž se adaptabilní Bulhar řídí. Na jejím základě si Bulhaři budují a „nastavují“ svůj vnitřní postoj k pobytu v hostitelské společnosti. Tímto morálním korektivem usiluje bulharská komunita o svůj podíl na procesu adaptace a integrace do české majoritní společnosti, i když je bulharská mentalita pevně stavěna na vlastním kulturním sebeuvědomění své jedinečnosti (Viz kap. *Udržování identity a kulturní symboly, s.113 - 117*). Na základě toho někteří čeští badatelé definují adaptace Bulharů jako „*vnější*“ (BITTNEROVÁ D. – MORAVCOVÁ M. 2005: 296). I když si bulharská národnostní skupina potrpí na uznání své osobní kulturně-etnické jedinečnosti a odlišnosti, zůstává otevřená v postoji k sebezačlenění a integraci do české společnosti. Tento fakt je pravděpodobně zachycen českými autory zkoumajícími bulharskou národnostní skupinu, a proto ji označují jako „*bezproblémovou*“[124].

Postoj Bulharů k procesu vlastního zapojování do české společnosti z hlediska subjektivních názorů respondentů z daleka není bezproblémové, poněvadž jej prožívají velmi intenzivně v každodennosti. Díky každodennímu střetu s cizím prostředím na rovině pracovní (v zaměstnání) a úřednické (při komunikaci s různými českými institucemi) u některých z nich dochází k „interiorizaci“ integrace. Respondenti berou svůj „úděl“ integrovat se za pomoci vnitřní změny vlastního světonázoru a začínají brát integraci jako niternou záležitost

[124] BITTNEROVÁ D. – MORAVCOVÁ M. 2005: 266 (Tato klasifikace se vztahuje konkrétněji na skupinu bulharských vysokoškoláků v ČR.)

osobního hodnotového systému. Proto usilují o změnu vlastního postavení ke svému sebezačleňování do majoritní společnosti. Takový postoj vyjadřovala respondentka, která se pohybuje v uměleckém prostředí a udržuje hodně kontaktů jak s Čechy, tak i s jinými cizinci:

*„Já jsem dlouhá léta opravdu měla takový ten tak zvaný **cizinecký syndrom**. Já si myslím, že i teď občas,…(chvíli váhání)… ale myslím si, že už ne. Musela jsem se sama vyrovnat s tím… Docházelo k nějakým takovým „Proč Bulharka to má dělat a proč zrovna já“. Já jsem furt něco musela dokazovat, že nejsem blbá, že jsem schopná něco udělat i když jsem Bulharka, že na původ nezáleží, ale záleží na to, co máš v hlavě nebo co si za člověka. To byl ten konflikt tady. Docházelo k tomu vnitřnímu napětí, kde jsem hledala způsob jak se uvolnit v té společnosti, jak najít svoji cestu. Měla jsem tremu. “*(Žena, 40 let)

Tomuto intenzivnímu vnitřnímu prožití existence v cizím prostředí přispěla vlastně profese respondentky. Její zaměstnání režisérky ji přimělo k získávání dalších a dalších kontaktů, při kterých občas docházelo ke střetu s vnějším hodnocením ze strany hostitelské společnosti, což v ní vyvolalo pocit „*cizineckého syndromu*“. V tomto střetu s cizím prostředím se formoval její individuální přístup k začleňování do české společnosti. Respondentka sama dospěla k vybudování vlastní integrační strategie a k přehodnocování vlastního postoje:

*„A měla jsem tremu vůbec při vystupování před lidmi. Ta moje profese mně donutila k tomu, že jsem tohle musela pořád odbourávat ze sebe…ale pak mi došlo, že to není v lidech, že lidé budou takoví pořád, dokud se něco nezmění. Ale ten můj postoj jsem si musela změnit, že **ten problém je ve mně**, že já ho musím překousnout. Když ukážu lidem, že co na tom je a ne abych se urazila…a časem se to opravdu stalo. Když jsem reagovala velmi klidně usměvavým způsobem na ty narážky, lidé mně brali úplně normálně, čili ten problém byl úplně ve mně. Já jsem to překonávala jak si sama.“*

Ve svém výroku respondentka ještě sdělila, že měla někdy překážky v zaměstnání kvůli tomu, že je cizinka, ale na tuto situaci našla řešení ve svém rozhodnutí pevně se přidržovat svého vnitřního přesvědčení, že se na to musí dívat s nadhledem a že ten problém je nejdříve překonatelný na úrovni osobního pocitu:

„Já jsem se začala dívat s nadhledem a říkala jsem si „To není ve mně. On se s tím nesrovná. Já se srovnám“. Takže ten konflikt se dá řešit, že přijmeš tu svoji pozici a řešíš to tímhle stylem. Myslím, že to trvalo a chtělo to čas…ten problém je v tom člověku a ne v tobě. On si musí zvyknout, že jsou jiní lidé, že by dokázali žít spolu. Musí tě přijmout. Ale aby tě přijal, tak musíš přijmout ty jeho s jeho nedostatky. To chci právě říct, že to přijímání je oboustranně.“

U některých respondentů takový nadhled nad soužitím s českou majoritou přispívá k vybudování pocitu „*srůstání*“ s českou společností, jež se váže na kulturní spodobnění

s hostitelským prostředím a na přehodnocování osobního postoje při interaktivní komunikaci s jeho členy:

„Už jsem nějak tady srostla s tím prostředím a přemýšlím nad konkrétními lidmi a ne jako, že to je typické pro Čechy a to ne. Teď už tolik nerozebírám a to tolik neřeším kdo je Čech, kdo ne… Kdysi jsem prostě více dávala pozor na národnostní rysy…“ (Žena, 28 let)

Pro tuto respondentku hodnocení podle národnostní identity má sekundární význam při identifikování členů české majoritní společnosti. Ale sama přiznává, že na začátku svého pobývání v Čechách přemýšlela nad národnostními rysy Čechů. V novém přijímacím prostředí postupně začala věnovat pozornost individuálním rysům lidí, se kterými se dostávala do styku, aniž by brala v úvahu jejich národnostní sounáležitost.

Postoj k postupnému začleňování do české majoritní společnosti ukazuje vývoj, který transformoval hodnotový systém respondentů. Interiorizace integrace probíhala jako proces přehodnocování vnitřního postoje imigranta ke svému začlenění do hostitelského prostředí. Respondenti se snažili najít svou osobní integrační strategii, aby byli identifikováni jako plnohodnotní členové adoptivní společnosti.

1.3.8. Adaptace a fáze akulturace

Příchod a usazení do ČR je spojeno s adaptací, kterou procházejí přistěhovalci než se úplně „zabydlí“ do nového prostředí. To, co prožívají imigranti je spojeno s akulturačními změnami, kterými u každého jedince probíhají různě. Ve svých biografických vyprávěních respondenti povídali o svém osobním pocitu při příchodu do ČR a o svých prvních dojmech z nového prostředí, ve kterém se *„ocitli“* většinou bez přípravy a bez předběžného očekávání. Proces adaptace u každého z nich probíhal velmi individuálně a s různým trváním v čase. Některé výpovědi respondentů byly na tolik sdělné, že se nám podařilo zaregistrovat fáze jejich akulturačních změn.

Zde lze zmínit fáze akulturace, které definovali Redfield, Linton a Herskovits.[125] Podle nich první fáze představuje konfrontace kultur, která postupně vede k poznání vzájemných kladů a záporů společností, které jsou spolu v kontaktu. Druhá fáze nastupuje akceptováním některých cizích kulturních obsahů do vlastního kulturního systému a jejich selekce vzhledem k jejich funkčnosti a atraktivnosti. Třetí fáze zahrnuje adaptace těchto kulturních obsahů do

[125] Viz SOUKUP, V.: *Dějiny sociální a kulturní antropologie*. Praha 1994, s. 115. V. Soukup cituje autory: REDFIELD, R. – LINTON, R. – HERSKOVITS, M. J.: *American Anthropologist*, 38, 1936, s. 149-152.

vlastního kulturního systému. Čtvrtá fáze představuje souběžné modifikace vlastního kulturního systému, je založena na jeho rekompozici. Je spjatá s přijetím jedněch a eliminací druhých kulturních prvků. Pátá fáze implikuje v sobě akulturační reakce, které na jedné straně vyvolávají negativní postoje bránicí čistotu vlastní kultury odmítáním cizích vlivů, na straně druhé pozitivní postoje, které vítají změny a inovace, které s sebou akulturace přináší.

V průběhu výzkumu se okázalo, že tyto fáze se do nějaké míry uplatňují i na průběh akulturace u bulharských respondentů, kteří odpovídali individuálně, bez zadání univerzální kritéria a vycházeli ze svých osobní zkušenosti a emotivní zážitky z pobytu v České republice. Z rozhovorů bylo lze získat informace nejen o současném postoji k integraci, ale i o změnách stanovisek k ní a také o procesu vlastního „dospívání" k této integraci. Jejich vyprávěním se dalo nahlédnout do průběhu některých akulturačních změn, uskutečňujících se jak v jejich domácím prostoru, tak i v jejich osobním hodnotovém systému. U nich jsem narazila na konfrontaci enkulturačních podkladů s nově vyskytnutými kulturními faktory, při jejichž střetu došlo k akulturačním změnám a to na úrovní kulturně-mentální a životního stylu.

Ve výpovědích starších lidí jsem se snažila hledat fakta, která dnes mají historickou hodnotu a která lze porovnat s výroky mladých bulharských imigrantů, respektive s jejich životními příběhy.

Ve výrocích starších respondentů zazněla fakta, která se týkají česko-bulharských vztahů a imigrační politiky Československa ve 40. a 50. letech 20. století. Do ČR podle státních dohod o pomoci v zemědělství a stavebnictví přijelo mnoho Bulharů, přičemž značná část z nich nejen pracovala, ale následně se dostala na vysoké školy – většinou technického směru. První Dohoda byla podepsána roku 1946 a druhá roku 1957 (Gardev 2003: 71 - 170). Respondent, který bydlí v Čechách už 50 let, ve svém výroku sdělil svou zkušenost s adaptací v české společnosti, přičemž prošel tímto procesem způsobem, který se váže na výše zmíněné fáze akulturace. Přijel do Čech podle Dohody o pomoci v stavebnictví v r. 1957 a konfrontační moment na začátku jeho adaptačního procesu se projevil v tom, že žil výjimečně ve společnosti svých bulharských kolegů, a Češi je identifikovali jen podle jejich skupinové identity, tj. jako Bulhary. Konfrontace kulturního střetu mezi bulharskými a českými dělníky byla na úrovni jazykovém a na úrovni zvykových stereotypů. Po ukončení vysokoškolského studia a úspěšné profesionální realizaci během jeho postupného usazení v ČR (respektive v Československu) respondent zaznamenal změnu a zdůraznil, že ho v současné době Češi už přijímají nejdřív podle kvality jeho osobnosti, nikoliv jako příslušníka bulharské národnostní skupiny. Národnostní příslušnost se při komunikaci s českou společností stala sekundárním příznakem, což napovídá o ukončení integračního procesu u tohoto jedince. Respondent

sdělil, že postupně navazoval kontakty jak s bulharskými, tak i s českými příslušníky, založil rodinu (jeho životní partnerka je Češka) a v jeho výroku zazněl hodnotící postoj k poznávané nové kultuře. V něm přiznal, že teprve v Čechách „*pocítil kouzlo Vánoc*“, protože v jeho paměti existovaly jenom částečné vzpomínky z dětství při oslavě Vánoc.[126] Zdůraznil, že doma se svátky uctívají jak bulharským, tak i českým slavnostním jídlem.

Mluvil také o některých povahových rysech u Čechů, které je přiřazují k Evropanům (disciplina, pečování o veřejný pořádek, zdvořilost) oproti bulharskému nedostatku disciplíny a nezvyku dbát o čisté veřejné prostředí.

V souvislosti s tím lze zmínit fakt, že Bulhaři vytýkali velké rozdíly v mentalitě Čechů a Bulharů. O značné rozdílnosti v kulturní mentalitě bulharské a české národnosti je přesvědčeno 90 % dotazovaných[127]. V odpovědích respondentů na dotaz „*V čem jsou největší rozdíly mezi Čechy a Bulhary*“ se nejčastěji vyskytují odpovědi odkazující na odlišnosti v kulturních stereotypech a hodnotovém systému. V uvedených rozdílech dominují názory, že Bulhaři jsou víc pohostinní vůči cizincům, povahově vřelejší a temperamentnější.

U mladších respondentů z novodobé ekonomické imigrace, která se dostala do Čech v 90. letech minulého století, akulturační změny probíhaly analogickým způsobem. Kulturní střet probíhal na úrovni jazykové a mentální. V porovnání s výpověďmi starších respondentů bylo lze zaznamenat větší sebevědomí mladých bulharských imigrantů oproti těm, kteří přijeli v 40. a 50. letech minulého století. Své sebevědomí navazovali na sounáležitost k evropské identitě kvůli přijetí Bulharska do Evropské unie.

Jeden z respondentů pyšně sdělil, že se naučil nejen dobře česky, ale že se postupně naučil mluvit další čtyři jazyky, aby mohl komunikovat se svými zákazníky – turisty ze Západní Evropy. Na to podle jeho slov Češi reagovali s respektem. To byl Bulhar, který přijel do Čech v roce 1997 a začal pracovat ve stavebnictví jako zedník. Potom začal pracovat jako prodavač suvenýru u bulharského zaměstnavatele a postupně se vypracoval do pozice podnikatele v této branži. Momentálně má svůj obchod pro české suvenýry. Ten také založil rodinu a má za manželku Češku.

To, co sjednocuje výpovědi starších a mladých bulharských respondentů, je jejich prvotní dojem, že Češi je identifikovali na začátku podle národnosti. U mladého respondenta při identifikaci ze strany Čechů došlo dokonce k chybnému předpokladu, že je z jiné národnosti než bulharské. Na začátku ho Češi pokládali za Ukrajince. Toto identifikační

[126] Sdělil, že za komunistů oslava tohoto svátku byla utlumena kvůli jeho náboženskému charakteru.
[127] Tento dotaz byl součástí ankety, ale byl položen otevřeně a respondenti měli napsat svou osobní formulaci k tomuto problému, proto ho komentuji v této kapitole, kde rozebírám rozhovory.

nedorozumění bylo pro něj velice nepříjemné, protože respondent chtěl, aby byl identifikován jako Bulhar. Je to fakt, který navazuje na touhu po uznání jedinečnosti bulharské identity, kterou bulharští přistěhovalci rádi deklarují v každodennosti a při každé příležitosti. Časem se do povědomí české společnosti dostal jako jedinec s osobnostními kvalitami, mezi kterými ne byla na prvním místě národnostní příslušnost. Tímto respondent pocítil, že je již přijat členy české společnosti.

Akulturace u toho respondenta se uskutečňovala v rámci rodinného života, poněvadž měl za partnerku Češku. Soužití s ní ovlivnilo uctívání jak bulharské, tak i české svátky. U nich se připravovalo jak bulharské, tak i české jídlo a prováděly se jak bulharské, tak i české rituální praktiky (například český rituál hádání budoucnosti podle vytvarování středu jablka při její rozříznutí na Vánocích a zároveň s tím i „losování" štěstíček, které se nalézají vevnitř upečeného bulharského koláče (známé v bulharštině pod názvem „banica s kasmety").

Bulharské a české kulturní prvky se projevují nejen během oslavování svátku. Tyto koexistují i v každodennosti. V rodině, kde bylo uzavřeno bulharsko-české manželství u dvou generací, které dokonce bydlí spolu v rodinném domě, tyto kulturní vlivy se navzájem prolínají každodenně:

„Vařím pravidelně musaka, gjuveč, všechno, co se dá. Je to tak, že tchán je Bulhar a my bydlíme spolu. Ono je to trošku i tím ovlivněný… Vaří se u nás česká a bulharská jídla. A když jsou svátky jako Velikden nebo Velikonoce nebo Vánoce, se dělá po dvou, dvěma způsoby, že…Velikonoce máme dvakrát a Vánoce máme… na tom svatečném stolu máme i bulharská, i česká vánoční jídla."(Žena 40 let)

Při rozhovorech s jinými respondenty jsem narazila na další akulturační jevy, týkající se některých povahových vlastností u Čechů, které v hodnocení a adaptaci Bulharů mají ambivalentní charakter. Některými respondenty byly uspořádanost a plánovitost u Čechů uváděny jako opačný protipól bulharské spontaneity a neorganizovanosti, ale s kladným významem, přičemž se příslušníci bulharské národnostní skupiny snaží tyto vlastnosti akceptovat a osvojovat si je. U jiných uspořádanost a plánovitost byly hodnoceny záporně a prezentovány jako vlastnosti, které vzdalují Čechy a Bulhary po stránce kulturní a mentální (např. někteří respondenti je považují za rysy přiřazující Čechy k Němcům).

Ti, kteří ocenili uspořádanost a plánovitost u Čechů jako pozitivní rys, vlastně začali cílevědomě usilovat o tom, aby si je sami osvojovali. Respondentka sdělila, že si začala plánovat všechno dopředu a kvůli tomu si pořídila diář, kde si zapisovala poznámky, což v Bulharsku nikdy nedělala. Upozornila, že na začátku byla podrážděna tím, že když si potřebuje domluvit schůzku s někým (Čech nebo Češka), dotyčný se musel podívat nejdříve

do naplánovaných událostí ve svém diáři. Postupně si ten samý zvyk osvojila sama. V souvislosti s tím sdělila:

„Češi jsou velmi spořádané, zorganizované… od toho nejútlejšího dětství mají jakoby naplánovaný život. To začíná už podáním přihlášky do mateřské školy, které je v březnu a ta mateřská škola začíná až v září. To se v Bulharsku stát nemůže.“ (Žena 43 let)

Podobné je tvrzení další respondnetky:

„Zdá se mi, že (Češi) jsou zorganizovanější, že víc si cení svýho vlastního prostoru…nic jinýho mně nenapadá, ale tím že jsou trošku odměřenější a že víc cení toho svýho osobního prostoru a pole, tak tím mají možnost strukturovanější život a snadněji se pohybují…ve svém pracovním čase…To, že je tady život lépe organizován a řekla bych má pro jednotlivce tu výhodu zde, že když si člověk naučí ty pravidla, tak se člověk může cítit velmi komfortně a pohodlně a právě vyhne se snadno konfliktu.“ (Žena 42 let)

Jak jsme ještě před tím zjistili, Bulhaři respektují pravidla, stanovená v rámci hostitelského prostředí a jejich loajalita jim umožňuje snadně se adaptovat. Jejich adaptabilita souvisí s tím, do jaké míry si dovolují osvojit tyto pravidla a do jaké míry je dodržují. Pro někoho z bulharských respondentů, Češi mají „*strukturovanější život*“ nejen v sociálním, ale i v osobním plánu díky jejich uspořádanosti a větší si cenění svého vlastního času a prostoru, což je alternativa jak organizovat svůj život lépe. Ne všichni Bulhaři to berou tím způsobem. Část respondentů vlastně pokládá tento způsob organizovanosti za nepřijatelný, protože nedovoluje lidem bezprostřednost a blízkost v komunikaci, které jsou charakterní vůbec pro balkánskou mentalitu. Uzavřenost Čechů pokládali za součást středoevropské a západoevropské mentality.

„Češi jsou možná trošku víc uzavření do sebe, co se týče třeba pozvání na návštěvy a… že by šla třeba větší parta a pozvali se navzájem lidé. Tady to moc populární není jak v Bulharsku. My se rádi zveme…Jdeme někam společně…ale ta družnost tady je taková jiná. Češi si rádi pomáhají. Tady to mně příjemně překvapilo, ale stejně jsou víc uzavřeni v tomhle. Pro svoje kamarádi, pro nejbližší lidi udělají cokoliv, ale je to užší skupina lidí, ke které se takhle otevřou a jsou schopni jim pomáhat…Když to Bulhaři…třeba pozvou i neznámého člověka. Tady se lidé víc bojí.“ (Žena 28 let)

Respondentka dále sdělila, že se toho „zvyku“ během svého pobývání v ČR nejen nevzdala, ale přiměla svého manžela, který je Čech, aby to také „praktikoval“. Neformální způsob udržování kontaktů jak s Bulhary, tak i s Čechy, pro ni byl důležitý enkulturační prvek, který ji umožňoval snadnější adaptaci k českému prostředí. Proto ho v kontextu předložené práce můžeme započítat k integrativním prvkům bulharské identity. Vybudování a udržování sociálních kontaktů je velice důležité pro Bulhary. Na tuto sociální událost a na jeho význam pro Bulhary věnuje pozornost Moravcová skrze analýzu „*pěstování kamarádství*“ v prostředí bulharských vysokoškoláků (MORAVCOVÁ 2005: 289 – 291).

Lze konstatovat, že konfrontace kultur patří nejen k procesům akulturačních změn (REDFIELD, R. – LINTON, R. – HERSKOVITS, 1936), ale je i jejich nevyhnutelným předpokladem. Životní příběhy respondentů do různé míry navazovaly na výše zmíněné fáze akulturace, která se dá pozorovat i na úrovni životního stylu. U dlouhodobě pobývajících Bulharů, kteří vstoupili do smíšeného manželství, tj. mají za partnera Čecha nebo Češku, je vidět například osvojování českých zvyků a jejich promíchání s bulharskými prvky. Většina z těchto respondentů sdělila, že slaví souběžně svátky z bulharského a českého kalendáře a u těchto oslav se dělá jak české, tak i bulharské tradiční jídlo.

2. Sebeidentifikace, integrace a asimilace

„Jsem Bulhar a mám trvalý pobyt…“

K posouzení úspěšnosti integrace Bulharů je potřebné nahlédnout na jejich sebereflexivní představu o svém pobytu v ČR a o vlastním postavení v české společnosti. Jak je jejich pracovní a rodinné místo situované v českém prostředí a co od něj očekávají? Jak by se chtěli pokračovat realizovat a hlavně jak by chtěli být identifikováni majoritní společností a jak se časem jejich pobývání odráží na jejich osobní sebeidentifikaci a na „pouto“ s jejich vlastí?

To jsou otázky, na které respondenti odpovídali spontánně a otevřeně. Většina z nich prokázala, že si potrpí na uznání své kulturní jedinečnosti jako Bulhary a že pro ně bulharská identita má primární význam. Je podle nich kulturou daná. Jestli máme použít slova Eriksena (Eriksen 2007), mohli bychom říct, že bulharská identita je pro ně imperativem, nikoliv volbou.

„Já vlastně jsem Bulharem a je to danost. Nevěřím tomu, že se někdo z vlastního rozhodnutí může stát někým jiným…Pak je otázka jak se bude to další pokolení …jak se budou cítit moje děti, které se narodily tady, tady vyrůstaly. Takže u nich se může projevit ta možnost rozhodnutí. Tam spíš jde o to, k čemu se spíš přikloní to dítě, než že by se v jednu chvíli rozhodnul potažmo dospělý člověk, který sem přijel jako hotový Bulhar.“(Žena 42 let)

„K Bulharům mně přiřazuje ne moje vlastnost nějaká konkrétní nýbrž moje cítění a tím, že já svou identitu vnímám jako bulharskou.“ (Muž 30 let)

Do výpovědí respondentů samozřejmě se prolínaly myšlenky o kulturní blízkosti s národnostmi z Balkánu a zároveň s tím zazněla tvrzení o slovanské podstatě některých rysů, které se vyskytují jak u Bulharů, tak i u Čechů. Respondenti přišli k těm závěrům, když analyzovali sami sebe v určité situaci, při čemž měli také k dispozici hodnocení příslušníků české majoritní společnosti. V této situaci občas docházelo ke shodě ve „*vyjednávání identifikačních definic*“ (Eriksen 2007), protože sebeidentifikační parametry respondetky se okázaly relevantní i pro identifikační přístup k ní ze strany příslušníků majoritní společnosti. Respondentka povídala o příběhu, který byl situován na pražském letišti, kde ona projevila svou „*bulharskou a balkánskou povahu*“ při verbálním střetu s celníkem.

*„Zrovna jsme se vrátili po natáčení z Bulharska a stalo se to, že jsme už měli zpoždění a zdrželi nás a … už jsem měla toho akorát dost, a tam se projevila, jak říká můj kolega Čech, moje **bulharská a balkánská povaha**. Já jsem se nepřiměřeně pohádala s jedním celníkem…Tak v tomto směru se možná projevuje moje bulharská povaha…Až příliš intenzivně vyjadřuji to, co cítím a možná Češka nebo Čech by to neudělal. Neřekla bych ale, že je to ryze bulharská vlastnost. Tady jsem potkala i jiné lidi, které mívají tu vlastnost podobnou, ale na Balkáně je to častěji, třeba u nás…“*(Žena 40 let)

Povahové rysy, kterými se respondentka sebeidentifikuje, přiřazuje k balkánské mentalitě a to samé udělal i její společník Čech. Podle obou aktérů v této situaci impulsivnost a spontaneita patří k balkánskému jižnímu temperamentu.

Další respondentka (42 let), která charakterizovala Čechy jako *„odměřenější lidi, kteří si cení víc svého osobního prostoru*" a tím pádem udržují větší distanci s lidmi mimo toho prostoru, poznamenala, že je to projev uzavřenosti *„některých evropských národů"* a upřesnila, že je to typické pro Němce. Když se nějakému Bulharovi podaří dostat se do *„užšího osobního prostoru Čecha tak tam se dostává vlastně do těch* ***slovanštější*** *podstaty. Tam už může dostat veškeré pomoci…"* Tím, že v mentalitě Čechů respondentka nachází slovanské společné rysy, aniž by to upřesnila ve své výpovědi, implikuje v sobě přesvědčení o slovanské blízkosti s Čechy u ní.

Balkánská a slovanská sounáležitost je ve výpovědích respondentů zaznamenána zároveň s přesvědčením, že na nich lze navázat také evropská identita. Balkánská a slovanská sounáležitost nevylučuje podle nich i tu evropskou. Respondenti si byli vědomí svého *„jižního temperamentu*" a přiřazovali se k evropským národům, jaké jsou Španělové a Italové. Tato situační a relativní alternace identit u Bulharů je latentně přítomna v jejich vědomí, ale na prvním místě vždy umisťují svou bulharskou identitu, která je pro ně primární.

Kvůli tomu se většina z nich nechce „rozloučit" se svým bulharským občanstvím, poněvadž podle nich je to odstup od bulharské identity. Bulharským respondentům úplně vyhovuje mít trvalý pobyt na území ČR, nikoliv české občanství. Oni si nepřejí měnit svůj právní statut v ČR, čili nechtějí brát české občanství, protože své postavení bulharského občana asociují s kulturní loajalitou k původu své národnosti. K tomu musíme dodat, že většina z respondentů odpověděla, že ji úplně stačí mít trvalý pobyt kvůli zlehčování administrativních záležitostí na českých úřadech. Musím poznamenat, že zájem o české občanství kleslo po přijetí Bulharska (r. 2007) do Evropské unie úplně. Pro ně se naskytli perspektivy pohybovat se a pracovat volně v rámci Evropské unie a tím zdůvodnili své negativní postavení ke změně bulharského občanství.

Je nutno nahlédnout jak se Bulhaři v ČR staví ke svému postavení v prostředí majoritní společnosti a jak s nimi *„koexistují"* (Uherek, 2004), abychom pochopili jejich vlastní názor na umístění či integrování do tohoto prostředí. Ve svém článku *„Integrace cizinců z hlediska emického a etického*" Zdeněk Uherek zdůrazňuje odlišnost procesu integrace od asimilace a akulturace. Hlavní rozdíl podle něj mezi těmito pojmy je to, že pokud akulturace a asimilace se asociují s *„kulturním přizpůsobením či splynutím*", u integrace

k němu nemusí dojít. Integrace je způsob koexistování s hostitelskou společností. Ve výpovědích respondentů jak jsme se již zmínili, integrace je chápána jako soužití a vzájemného přijímání či respektování. Svůj pobyt v českém prostředí berou jako uplatnění vlastního podílu na společenském a ekonomickém životě České republiky. Respondentka, která přijela za vzděláním, popisuje své vizi o dalším pobytu v ČR v kontextu vlastního pocitu sounáležitosti k ekonomické a společenské podstaty českého prostředí.

„Od dalšího pobytu očekávám, že prostě budu žít normálně, v normálních podmínkách a proto udělám to, co se ode mne očekává jako od každého občana. Budu chodit do práce, budu platit daně, vymýšlet nové ekonomické aktivity, protože prosperita státu je jaká si součinnost prosperity jednotlivců. Takže v tomto můj osobní a rodinní zájem se shoduje se zájmem České republiky - aby lidé, kteří sem přijíždí a zůstávají, aby se uplatnili dobře na trhu práce a z ekonomického pohledu…Očekávám prostě normální život s normálním uplatněním.“ (Žena 43 let)

Musím poznamenat, že pro takové sebehodnocení hraje roli sociální postavení imigrantů v majoritní společnosti – místo zaměstnání, okruh sociálních kontaktů, stupeň materiálního zabezpečení a ne na posledním místě osobní snaha o úspěšné realizaci a integraci v novém prostředí. Je to záležitost individuální, která souvisí s osobnostními kvalitami jednotlivců. Když mají pocit, že jsou „*dobře zapadlé*“ do české společnosti a berou Česko jako svůj „*druhý domov*“, Bulhaři se sami hodnotí jako úspěšní. Jsou hrdí na to, že se úspěšně uplatňují v Čechách a že se pohybují v prostředí dalších úspěšných krajanů, se kterými trvale udržují kontakty.

„V podstatě já se pohybuji v takovém kruhu lidí, kteří jsou prostě zde dobře situováni a dobře integrováni. Můžu říct, že tady uspěli. Neznám nikoho, kdo by tady dělal bulharskou ostudu…Prospěli v oborech strašně rozmanitých – technické, medicína, umění, pedagogika, vědecká práce, prostě ve všech možných oborech dělají dobrou práci jak pro Českou republiku tak i pro Bulharskou.“ (Žena 43 let)

„Znám hodně Bulharů a myslím si, že Bulhaři jsou tady velmi úspěšní v různých oborech a dokážou se prosadit individuálně a dokážou prosadit svoje, řekla bych, různorodý talent.“(Žena 40 let)

Jiná otázka je jejich představa o délce svého pobytu v ČR. Je zajímavé, že velká část z nově přistěhovalých se bulharských imigrantů (po 90. letech 20. století) neustále uvažuje o návratu do Bulharska i v případě, když jsou dobře situováni v českém prostředí. To jsou tyto případy, které podle slov Zdeňka Uherka (2004), imigranti se dostali do Čech „*s představou časově limitovaného pobytu*“, ale jejich pobývání se časem prodlužoval. Podle Stanislava Broučka je to stav „*permanentního provizoria*“ (cit. v Uherek, 2004), kdy imigranti neustále uvažují o odchodu a při tom nepodnikají žádné kroky k tomu. Neustále odkládají svůj pobyt a

v tomto stavu setrvávají i desítky let. Takové případy jsem zaznamenala také ve svém výzkumu a lze upřesnit, že tímto způsobem svůj pobyt „prožívají" nejen Bulhaři s trvalým pobytem v ČR, ale i takoví, kteří již mají získané české občanství.

„Jsem Bulhar, ale mám české občanství…"

Mezi respondenty byli takoví, kteří již dlouhodobě měli české občanství a zároveň i takoví, kteří teprve čekali na schválení od českých státních orgánů, aby ho mohli dostat. Vlastně většinou z respondentů se na české občanství dívají jako na operativní záležitost svého administrativně – právního zapojení do české společnosti než jako na postup ke své opravdové naturalizaci.

Starší respondenti, kteří přijeli do ČR (respektive do Československa) v 40. a 50. letech většinou hovořili o tom, že přijali české občanství z důvodu toho, že tehdy byla velmi silná konjunktura. Někteří z nich si sami přiznali, že se stali dokonce členy komunistické strany, aby si mohli „*zařídit svůj život*" a aby mohli uplatňovat stejná práva jako české občany. Tito respondenti mají české manželky a děti, které jsou ovlivněni jak bulharskou, tak i českou kulturou. Mluví stejně dobře jak česky, tak i bulharsky. Respondenti přiznali, že jejich vnoučata umějí „*málo*" bulharsky, ale mají zájem o bulharskou kulturu. Mají rádi také bulharskou kuchyň, která se každodenně promíchává s českými jídly na jejich stole. Některé z těchto dětí se dokonce aktivně zúčastňovali od malička do akcí, uspořádaných nejčastěji Bulharskou osvětovou organizací, která sídlí v ulici Americké v Praze. To byly akcie, věnované různým bulharským svátkům (Baba Marta, Osvobození Bulharska 3. března, Vánoce, atd.).

Jiní z nich se v současnosti zapojují do akcí bulharských spolků, kterých organizují některá poměrně nově založena sdružení v ČR[128]. Velice často také záměrně jezdí do Bulharska, aby se seznámili s rodním místem svých předků a se svými příbuznými. I když tato třetí generace Bulharů neumí či jedině pasivně umí bulharsky, lze poznamenat, že aktivně projevuje zájem o kořeny svých bulharských předků, ale tomu budeme věnovat pozornost nadále.

Pozoruhodné je, že respondenti, kteří se usadili v ČR během konce 80. a 90. let „prožívají" získání českého občanství pocitem viny vůči své národnosti. Většinou přiznávají,

[128] Mnoho mladých Čechů a Bulharů třetí generace se zúčastňují do akcí bulharského sdružení Zaedno, založeno v roce 2001. Sdružení je přitahuje neformálním charakterem svých akcí, uspořádaných k různým svátečným příležitostem v bulharském kalendáři.

že si české občanství pořídili kvůli ulehčení některých administrativních procedur na českých úřadech a také kvůli tomu aby se mohli volně pohybovat a cestovat v rámci Evropy. Ve svých výpovědích ještě sdělili, že by si chtěli navrátit i bulharské občanství, jenže česká legislativa jim to zatím nedovoluje. Většina z nich považuje přijetí české občanství v současnosti již za zbytečné, poněvadž je Bulharsko také v Evropské unii.

Respondentka sdělila, že dlouho se nemohla rozhodnout požádat o české občanství z *„ryze idealistických důvodů*“, za kterými stojí vlastně její loajalita k Bulharsku a bulharské národnosti. U Bulharů je běžné chápání, že když se vzdávají svého bulharského občanství, pokládají to za „zrádu“ vůči své národnostní identitě, jak jsme se již o tom zmínili:

„Já už mám (české občanství) bohužel od roku 1998…Chtěla bych si navrátit to bulharské, které jsem ztratila nejenom z ekonomických důvodů, že potřebuju vízum přes Jugoslávii, ale z toho vnitřního pocitu…Když jsem na dovolené v Bulharsku, všichni mně považují za českého občana a já se takový necítím.“ (Žena 42 let)

Existuje také jiná skupina respondentů, kterých obhajují přijetí českého občanství z důvodu toho, že jim umožní plnohodnotné existování v české společnosti. Proto nahlížejí tuto problematiku z jiného úhlu. Pokládají, že budou mít právní statut jako každý občan České republiky, ale při tom tento fakt nebude ovlivňovat jejich pocit sounáležitosti k bulharské národnosti:

„Já jsem takový spíš kosmopolitní typ a věřím, že (obdržení českého občanství) je spíš operativní záležitost než etnicita a národní příslušnost.“ (Žena 43 let)

Obdržení českého občanství nebrání Bulharům, aby uvažovali o návratu do vlasti. U některých z nich vnitřní pouto k vlasti je tak silné, že neustále plánují cestu k navrácení. Jenže docela často se stává, že z předpokládaného krátkodobého pobytu v ČR dochází k setrvávajícímu a postupnému usazení. Od krátkodobé migrace dochází k trvalé migraci (Uherek, 2004). Někdy dokonce u uzavřených smíšených sňatků se naskytuje dilema kde bydlet – v Česku nebo v Bulharsku. Respondentka sdělila, že by se vrátila do Bulharska, pokud se ji podaří přesvědčit svého manžela, který je Čech.

Bulharská rodina, která přijela do Prahy v 90. letech, také sdělila, že od počátku svého příchodu řeší problém svého setrvávání v Čechách. Manželka měla české občanství, poněvadž její tatínek přijel do Československa podle mezistátní dohody z roku 1957. Ona vystudovala medicínu v Praze a vrátila se do Bulharska, kde se seznámila se svým manželem Bulharem. Po zhoršení situace v Bulharsku v 90. letech se rozhodli jet do Prahy. Manžel a jejich dvě neplnoleté děti mají trvalý pobyt. Ve výpovědi žena sděluje, že by se chtěli vrátit do Bulharska a že berou svůj pobyt v ČR jako dočasný. Přesto v době nahrávání rozhovoru (r.

2007) jejich pobývání trvalo více než 15 let a dokonce v této době zařizovali hypoteční úvěr na nákup bytu. Obě děti začaly své vzdělání v bulharské škole[129] v Praze a ji navštěvovali jen do určitého věku (čtvrtá třída), aby dostaly základné vědomosti o bulharském jazyce a *„aby vstřebaly atmosféru bulharského školství, aby se naučily takový ty klasické bulharské básně a písně“* (podle slov matky). Dále děti nastoupily do české školy, aby se mohly integrovat do české společnosti. Matka vyjádřila pocit znepokojenosti, že starší dcera by chtěla pokračovat své vysokoškolské vzdělání v Česku, nikoliv v Bulharsku a že se nechce vracet s nimi. Tento fakt napovídá, že děti se již adaptovaly a integrovaly v českém prostředí. Pro ně návrat do Bulharska by značil začátek opětného přizpůsobování a integrování. Starší dcera vlastně byla narozena v Bulharsku a mladší v Česku. V tomto případě šlo o prodloužené setrvávání původně limitovaného pobytu a lze pozorovat konfrontační postoj mezi první a druhou generací. Je to situace, kdy druhá generace již si je zvykla na prostředí české společnosti a první generace se ještě nesmířila s pobytem v emigraci.

Silné pouto k vlasti u Bulharů je příčinou udržování stavu *„permanentního provizoria“* o kterého jsme se již zmínili, bez ohledu na to jaký právní statut mají, jestli mají přechodný nebo trvalý pobyt či české občanství. Velmi zajímavý popis svého pocitu k vlasti udělala respondentka, kterou jsme již citovali v této práci a která pracuje jako režisérka:

„Mne nic nebrání vrátit se do Bulharska. Dokonce bych ráda tam nějaký čas bydlela nebo pracovala. To už není u mne na prvním místě, kde budu žít… Já jsem trošku změnila svůj pohled na život tím, že začala jsem se na to dívat trošku kosmopolitním způsobem… Každý má nějakou původní vlast… To já (tu vlast) mám a budu ji mít vždycky ráda a vždycky se tam budu ráda vracet… Tam mám rodiče, sestru a příbuzenstvo. Jsou mi milé a drahé všechny ty vzpomínky z dětství… Já jsem ráda, že mám třeba tuhletu profesi, protože vlastně tou svou profesí můžu trošičku přispívat k tomu, aby i tu svoji vlast jaksi připomínat lidem. Tímhle způsobem já žiju s ní pořád…tím, že ukážu krajany, natočím film o tom…. Vlast to není jenom země, ta půda. Vlast - to je v člověku.“ (Žena 40 let)

Dosud předkládané názory obsahují subjektivní informaci o začlenění bulharských přistěhovalců do českého prostředí. V nich lze pozorovat indikátory jejich integrační strategie. K nim patří aktivní udržování neformálních sociálních kontaktů s příslušníky české majoritní společnosti. Nacházejí přátele mezi nimi a také uzavírají manželství s nimi. Jsou si vědomi, že nesmějí žít izolovaně a proto i když posílají někdy své dětí do bulharské školy, usilují o jejich integraci do české společnosti. Pro Bulhary je důležité udržování kulturní identity, ale také je důležité i jejich cílevědomé plnohodnotné umístění a realizaci v české společnosti. Silné vazby na své kulturní symboly a na svou vlast jim nebrání integrovat se do české společnosti.

[129] Výzkum o bulharských teenagerech v rámci Bulharské školy Petra Berona v Praze provedla Zuzana Maxová. (MAXOVÁ Z.: Etnická identita bulharských teenagerů žijících v České republice In: BITTNEROVÁ D. – MORAVCOVÁ M.:Etnické komunity v české společnosti, ERMAT Praha, 2006, s. 267 – 317)

V procesu adaptace a respektive i integrace usilují o vybudování své vlastní integrační strategie, které u nich vede někdy k přehodnocování vlastního postoje ke svému začlenění do české společnosti.

Bulhaři v ČR jsou dobře integrování v českém prostředí. Svou integraci většinou chápou jako koexistování s českou společnosti, nikoliv jako splynutí s ní (Uherek 2004). Jsou si vědomi, že musejí dodržovat společenská pravidla a legislativní řád České republiky a při tom ve svém osobním prostoru každodenně usilují o uchovávání své kulturní identity. Jejich snaha o tom přetrvává přes generace.

První generace je ta, která se seznamuje a postupně i osvojuje (interiorizuje) společenské a kulturní osobitosti majoritní společnosti, při čemž většinou dochází ke kulturnímu střetu čili konfrontaci, což je z hlediska akulturační teorie nevyhnutelné a dokonce zákonité (Redfield R. – Linton R. – Herskovits, 1936). Dokud první generace se srovnává s tímto kulturním střetem a s *„cizineckým syndromem“* nového přistěhovalce, při čemž připouští do sebe některé akulturační změny, druha generace je již dobře situována a integrována v českém prostředí. Tato druhá generace je bilingvní. Umí stejně dobře jak bulharsky, tak i česky[130]. Představitelé této generace neustále udržují kontakt s Bulharskem, ale většinou se cítí doma v Česku, protože jsou vázaní na české prostředí a na sociální kontakty, které si již časem vytvořili. Zajímavější v tomto kontextu je postavení třetí generace vůči kultuře svých bulharských předků.

„Jsem Čech, ale mám bulharské předky…“

(Příběh třetí generace Bulharů)

Je zřejmé, že třetí generace Bulharů, která je enkulturována v Česku, je nejvíc vzdálená primární kulturní podstaty bulharství a jeho symboly. Narodila se a vyrůstala v českém prostředí, ta zákonitě splývá s ním a s jeho osobitostmi kulturního a sociálního charakteru. U této generace úplně logicky lze pozorovat sebeidentifikační transformace.

Třetí generace Bulharů většinou cítí sounáležitost s českou národnostní identitou a k tomu ještě má statut českého občana, jestli musíme upřesňovat také právní postavení. Tím, že se představitelé této generace hlásí k české národnosti, již napovídá o jejich spodobnění s českou kulturou a o jejich vůli deklarovat svou identitu jako českou. Takové *„splynutí“*

[130] Zde mám na mysli děti čistě bulharských manželství. U smíšených česko-bulharských sňatků děti většinou umějí lépe česky a ovládají bulharsky spíš pasivně.

napovídá o asimilaci, tak jak ji chápou někteří sociologové (Uherek, 2004: 4; Srov. Baršová – Barša, 2005: 44 - 49).

Třetí generace Bulharů vlastně je většinou produktem smíšených česko – bulharských sňatků. Pokud u první generace nedojde k takovým manželstvím, u druhé generace je již tato možnost velice pravděpodobná, z toho důvodů, že se pevněji „zabydlela“ v českém prostředí a její enkulturaci probíhala také v něm. Stručně řečeno druhá generace je již dobře situována a integrována.

V rozhovorech, kterých jsem provedla s představiteli třetí generace, jsem zaznamenala zájem o bulharskou kulturu a o bulharský jazyk. Jejich vztah k Bulharsku a bulharství většinou navazoval na sentiment z dětství, spojen s návštěvou Bulharska, ale také i na současné dojmy a reflexivní hodnocení vlastní představy o bulharské kultuře v dospělosti.

Příběh jedné smíšené bulharsko – české rodiny, ve kterých žijí tři generace Bulharů, se mi podařilo zachytit v rozhovorech s jejími členy. Babička, která založila tuto rodinu v Česku, přijela studovat medicínu v 40. letech minulého století po konci druhé světové války. Pocházela z malého města (typu vesnice) v jižní části Bulharska. Její tatínek byl učitel na střední škole v tomto městě a její matka, která pocházela z jihozápadní Makedonie, byla v domácnosti.

Rozhodnutí jet do Československa bylo vyvoláno touhou po vzdělání a přesvědčení, že je to příležitost k získání solidní a kvalitní kvalifikaci. Ona vlastně vystudovala zubařství a praktikovala tuto profesi do důchodového věku v Praze. Po ukončení studia uzavřela sňatek s Čechem a měli spolu jednu dceru, kterou svěřili k dočasnému pečování prarodičům v Bulharsku, když ji bylo sotva dva měsíce. Dcera prožila prvních sedm let života v Bulharsku u svých prarodičů a sdělila, že na toto období ráda vzpomíná.

Až dosáhla školního věku, se vrátila opět do Prahy, kde začala chodit do české základní školy. Mezitím se její matka rozvedla a vzala si za manžele Inda, se kterým měli syna. Pozoruhodné je, že syn z druhého manželství matka nechala pokřtít v Bulharsku v pravoslavném kostelu a dcera z jejího prvního česko – bulharského manželství, ačkoliv nebyla oficiálně pokřtěna, je v současnosti silně věřící katolička.

Dcera vystudovala Filosofickou fakultu při Karlově univerzitě v Praze v oboru slovakistiky se zaměřením na bulharský a chorvatský jazyk. Sama přiznala, že chtěla studovat obor, který by ji umožnil udržovat svou vazbu s Bulharskem a dozvídat se více o bulharské kultuře. Přitahovalo ji také to, že mohla odborně se zabývat svým mateřským jazykem. Po

studiu nastoupila pracovat do Národní knihovny v Praze. Vdala se za Čecha a měla s ním čtyři děti – jednoho syna a tři dcery.

Tři z těchto dětí projevili zájem o vyučování bulharského jazyka. Navštěvovali kurzy bulharštiny na Karlově univerzitě. Vztah této třetí generace k bulharské kultuře se mi podařilo zaregistrovat díky přímým rozhovorům s nimi. Z čtyř sourozenců jen jeden uměl trochu bulharsky. To byl ten syn a povídal, že se naučil jen od poslechnutí, když jeho maminka si povídala c babičkou a také mu pomohlo to, že skoro každý rok, když byli malí s ostatními sourozenci, jezdili do Bulharska. Jeho sestry sdělili, že on má talent na jazyky a kvůli tomu se mu podařilo naučit se bulharsky. Jejich matka totiž nikdy na ně nemluvila bulharsky či jen výjimečně v přítomnosti babičky. Babička byla ta, která trvala na komunikaci v bulharštině. Nepřehlédnutelný je fakt, že jejich matka, která na své děti nemluvila bulharsky, v současnosti se snaží pravděpodobně to kompenzovat u svého vnoučete, na které mluví „*pořád bulharsky*“.

Členové této rodiny, které jsou představiteli třetí generace Bulharů, povídali o svém vztahu se svou babičkou. Když ji navštěvovali, vždycky jim vařila dobré bulharské jídlo a dokonce sdělili, že tím způsobem si vyjadřovala svou lásku k nim. Od ranního dětství se u nich vařilo bulharské jídlo a to dobře znají. Každodenně se u nich střídá jak české, tak i bulharské jídlo.

Ještě od útlého dětství byly obklopeny bulharskými předměty. Jejich babička měla mezi nimi ikony, obrazy s Černomořským pobřežím, fotky, malé suvenýry a také vazy a hrnky s motivem Bulharské krajiny. Jeden ze sourozenců sdělil, že babička je ateistka, ale stejně doma má bulharské ikony, které si moc cení. Když byla mladší, babička se aktivně podílela na akcích v „*Bulharském klubu v Americké ulici v Praze*“ (je to sídlo Bulharské osvětové organizace v Praze). Přes tuto organizaci bulharské děti v Československu se v době socialismu mohly dostat na letní pionýrský tábor do Bulharska a tuto možnost využívali i mí respondenti. Když byli malí, pravidelně se zúčastňovali do akcí, věnovaných bulharských svátků a uspořádáných přímo v Americké ulici. Vybavili si vzpomínky z bulharských Vánoc, kdy dostávaly dárky od Dědy Mráze.

Nejstarší z dcer měla přínosné poznámky ohledně udržování zájmu o Bulharsku a o roli kulturní vazby s ním. Sdělila, že když byla mladší, těsně po r. 1989, jeli se svým přítelem do Bulharska, aby mu ukázala země svého původu (i když se narodila v Česku). O sobě povídala, že je Češka, ale nikdy nemá v úmyslu ukrývat své bulharské kořeny. Dokonce si přiznala, že v době otevírání hranic po roce 1989 (bylo ji 18 let) využívala svůj „*exotický*“ původ, aby přitahovala pozornost klukům:

„Tehdy balkánská hudba začala být aktuální v Čechách, takže jsme navštěvovali hospody, kde se hrála taková hudba…a když jsem říkala klukům, že mám bulharský původ, jsem jim připadala zajímavější a exotičtější.“

Respondneti z této rodiny vlastně přiznali, že udržují kontakty spíš s příbuznými z matčiny strany nežli ze strany svého táty, který je Čech. Jezdí i v současnosti do Bulharska za příbuznými, ale již ne tak často jako za jejich dětství.

Tím, že maminka je silně věřící katolička, lze poznamenat, že se křesťanské svátky uctívají doma jen podle katolického kalendáře, nikoliv podle pravoslavného. Nikdo z dětí v této rodině nebyl pokřtěn, ale se všichni přiklánějí ke katolicismu, což souvisí spíš s osvojováním kulturních prvků českého prostředí než s reálným náboženským vyznáním. Jedna ze sourozenců sdělila, že je také ateistka, ale všichni v rodině používají oslavy svátků příležitostně k tomu, aby byli pohromadě.

Tím, že respondenti vyrůstali v českém prostředí a dostali vzdělání v českých školách (v Česku dostali včetně své vysokoškolské vzdělání) pokládali své vědomosti o Bulharsku za nedostatečné a informaci o dění v Bulharsku dostávali převážně českými médií.

Příběh této rodiny je příkladem postupné asimilace, která se odráží na sebeidentifikační přiřazení respondentů. Oni cítí sounáležitost s českou kulturní identitou a jejich domov je Česko. Jejich kontakt s Bulharskem je více méně omezen tím, že jsou každodenně vystavováni kultuře českého prostředí. Proměna sebeidentifikace začala již při druhé generaci. Matka se stala katoličkou a nemluvila na své děti bulharsky. Komunikace v bulharském jazyce probíhala jenom mezi matkou a babičkou. Mezi druhou a třetí generací došlo k přerušení vazby s bulharským jazykem.

Závěr

Identita je úzce spjata s integračním procesem a přirozeně ovlivňuje jeho průběh. Prožívání identity v každodennosti u Bulharů je postaveno na jejich pevné vazby na kulturní symboliku bulharství. Bulhaři si potrpí na své kulturní jedinečnosti, ale přesto projevují vůli o aktivní začlenění do české společnosti. Během svého pobytu procházejí určitými akulturačními změnami. Úspěšnost jejich integrace se určuje jak vlastní strategií jednotlivce tak i kulturně opodstatněními prvky bulharské identity. Vztah mezi identitou a integrací souvisí se sebeidentifikací, která se může změnit přes generace, což již napovídá o uskutečněné asimilaci.

ZÁVĚR

Cílem této práce byla zachytit imigrační pohyb Bulharů v ČR za posledních 20 let a jejich integrační dovednosti na pozadí jejich kulturní identity. Za tímto účelem jsem využila subjektivní názory svých respondentů, kteří si v průběhu začleňování do společnosti vytvořili vlastní integrační strategii.

V první kapitole jsem nahlédla českou migrační politiku v kontextu politologické teorie státních integračních politik. V souvislosti s tím jsem analyzovala českou legislativu a navázanou na ni imigrační statistiku bulharských přistěhovalců od počátku 90. let do současnosti.

V druhé kapitole jsem analyzovala imigrační stav Bulharů, jejich sociální status a životní standard v porovnání s Čechy, což ukázalo, že Bulhaři více méně dosahují průměrné ekonomické ukazatele pro ČR.

V dalších kapitolách jsem se zaměřila k empirickému zjištění, jak se Bulharům žije v ČR, jak se integrují a jak prožívají svou identitu v cizím prostředí. Nejdříve v teoretické části práce jsem vymezila východiska pojmu „identity" a „integrace" a dále jsem zjistila, že v jejich propojení vlastně sehrávají integrativní roli určité prvky v kulturní identitě Bulharů. Na identitu Bulharů nahlížím z dvou hledisek: z hlediska kulturně-historického diskursu a z hlediska každodenního prožívání identity v cizím prostředí. V souvislosti s tím jsem rozlišila slovo „sebepojetí" a slovo „identita". Sebepojetí chápu jako autokoncept, kterým se bulharská kulturní identita sebedefinuje v širokém slova smyslu, a o identitě hovořím tehdy, když se ta „ocitá" v emigraci a za těchto okolnostech začíná projevovat svou flexibilitu, aby vydržela a přežila.

V empirické části jsem analyzovala názory respondentů, při čemž jsem zjistila a vymezila „integrativní prvky" v bulharské kulturní identitě, které napomáhají jejich integraci. To jsou pocit kulturní blízkosti s Čechy po linii slovanství, otevřenost, loajalita a tolerance a na neposledním místě také přesvědčení o aktivním postoji v integračním procesu a vůli vybudování vlastní integrační strategii. K tomu jsem použila zkušenosti respondentů nejen z pouze bulharských rodin, ale i ze smíšených česko-bulharských rodin.

V souvislosti s tím jsem dospěla, že integrace je proces sjednocující a setrvávající. Integrace v sobě implikuje sjednocení po stránce společenské, nikoliv kulturní, poněvadž plné osvojování cizí kultury a přetržení vazeb s původní kulturou vede k asimilaci. Tuto skutečnost jsem ověřila příběhem představitelů třetí generace Bulharů v ČR, kde šlo o přetržení vazby mezi druhou a třetí generací. Jeden ze základních symbolů identity jako je jazyk, nebyl

předáván nadále a tím se identifikace v následujících generacích zmodifikovala a přijala kulturní parametry jiné kultury.

Na závěr lze shrnout, že Bulhaři jsou emotivně vázaní na státní a kulturní symboliku Bulharska, zejména v cizím prostředí. V jejich sebeuvědomění bulharská identita je vnímána jako imperativ (Eriksen, 2007), nikoliv jako volbu. Podle nich je kulturně daná a se ji nelze nikdy „zbavit". I když jsou latentně přítomní v jejich sebepojetí další vazby na identity, jako jsou balkánská, slovanská a evropská, bulharská identita zůstává pro ně vždy primární. Ostatní jsou situačně uvědomovány a zvoleny.

Bulhaři „dbají" na svou identitu jednak v každodennosti (přítomností různých bulharských předmětů, kterými jsou obklopeni) a jednak v rámci spolkového života i když se na něm aktivně nepodílejí. Tímto způsobem zachovávají svou kulturní suverenitu v rámci cizího prostředí, i když časem přetrpí určité akulturační změny na úrovni zvykových stereotypů a hodnotového postoje.

Bulhaři jsou otevřeni ve svém postoji k integraci a jsou přesvědčeni, že se na tomto procesu aktivně musejí podílet. Jsou si vědomi, že si musejí vybudovat vlastní integrační strategii, aniž by očekávali podporu ze strany české majoritní společnosti.

LITERATURA

Antropologie dialogu – Souznění a nederozumění mezi Čechy a Bulhary, Praha, SOFIS, 2002

Amort Č. - Bystrický V. - Havránková R. - Hrozienčik J. - Kolář J. - Kudělka M. (1980): *Dějiny česko-bulharských vztahů*, Praha: Academia

Angelov D. - Petrov P. - Primov B. (ed.): *Parva balgarska država*, díl 2, Sofija, BAN, 1981

Augé, M. (1999): *Antropologie současných světů*, přel. Holzbachová I., Praha: Atlantis

Bačová, V.: Společenská a kulturná podmienenosť osobnej identity, In: *Československá psychologie/časopis pro psychologickou teorii a praxi*, Akademia, č. 4, ročník XL, 96, s. 321-337

Balvín, J.: *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*, Praha, 2006, 1. a 2. díl

Barša, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999

Baršová, A. - Barša, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005

Barth, F. (ed.): *Ethnic Groups and Bounderies (The Social Organization of Culture Diference)*. Illinois, Waveland Press Inc. 1998.

Barth, F.: *Models of social organisation*, University Press Glasgow, 1966

Bechyňová V.: *Bibliografická spolupráce Ivana V. Šopova s P. J. Šafaříkem* Sofia : Bălgarskata Akademija naukite, 1959

Bechyňová V.: *Josef Dobrovský a česká bulharistika : počátky poznávání Bulharska a bulharského jazyka u nás*, Praha : ČSAV, 1963

Bechyňová V. (sest.): *Bălgarija prez pogleda na češki pătešestvenici*, Sofija: Izdatelstvo na otecestvenija front, 1984

Berger, P. – Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality/ pojednání o sociologii vědění*, přel. Svoboda J., Praha: CDK

Bittnerová D. - Moravcová M. (eds.): *Kdo jsem a kam patřím*, SOFIS, Praha, 2005

Bittnerová D.: Výzkum identity národnostních a etnických skupin, žijících na území ČR, In: Lidé města, FHS UK, Praha,9/ 2003, s. 123-133

Bittnerová, D. - Moravcová M. (eds.): *Etnické komunity v kulturním kontextu.* Praha, ERMAT 2008

Bittnerová, D. - Moravcová M. (eds.): *Etnické komunity/elity-instituce-stát*, FHS UK, Praha, 2009

Bittnerová, D. - Moravcová M. (eds.): *Etnické komunity v české společnosti*, Praha: Ermat, 2006

Bittnerová, D. – Moravcová, M. (eds.): *Etniské komunity v kulturní a sociální různosti*, FHS UK, Praha, 2010

Bosswick, W. – Heckmann, F.: *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*, EFMS, 2006, s. 1 - 45;

dostupné http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf

Brian R.: *„Immigrant Integration: Building to oportunity“*, Migration information source, 2002; dostupné http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=57

Brubaker, R. – Cooper, F.: *Beyond „identity“* In: Theory and Society 29: 1- 47, 2000; dostupné http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=wrb

Castles S. - Korac M. - Vasta E. - Vertovec S.: *Integration: Mapping the field*, London, IRSS, Home Office Online Report, 2002; dostupné http://homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2803.doc

Černík, J. – Hulíková, T. – Vintr, V. – Krištof, R.: *Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky (prosinec 2004 – únor 2005);* dostupné http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/2003/odbor/obp/iom.pdf

Diamant J.: *Psychologické problémy emigace*, vyd. Matice cyrilometodějská, Olomouc, 1995

Drbohlav, D. – Dzurová, D. – Černík, J.: *Integrace cizinců, žáků základních a středních škol, do české společnosti: Příklad Prahy*. Geografie – Sborník České geografické společnosti, roč. 112, č. 2, str. 161-184, 2007

Drbohlav, D. - Ezzedine-Lukšíkové, P.: *Výzkumná zpráva: Integrace cizinců v ČR/ Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji*, 2004

Drbohlav, D. – Horáková, M. – Janská, E.: *Czech Republic*. In: *Current Immigration Debates in Europe*: J. Niessen - Y. Schibel (Eds.): A Publication of the European Migration Dialogue Brussels, Migration Policy Group, pp. 65-93, 2005; dostupné http://epolis.cz/download/pdf/materialsEN_4_1.pdf

Drbohlav, D. – Uherek, Z.: *Reflexe migračních teorií.* Geografie – Sborník České geografické společnosti, roč. 112, č. 2, str. 125-141, 2007

Drda, P. - Rýbová, A.: *Keltové a Čechy*. Praha, Academia, 1998

Elenkov I. - Daskalov R. (ed.): *Zašto jsme takiva / V tarsene na balgarskata kulturna identičnost*, Sofija, Prosveta, 1994.

Eriksen, T. (2007): *Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě)*, přel. Tereza Kuldová a Marek Jakoubek, Praha – Kroměříž: TRITON

Erikson, E.: *Životní cyklus rozšířený a dokončený*, NLN, Praha, 1999

Gabal, I. a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*, Praha: G plus G, 1999

Gardev K.: *Balgarskite obštĕsti v Čehija i slovakija*, Sofija, Univ. Izd. „Kliment Ochridski", 2003

Geertz, C.: *Interpretace kultur*, Praha, SLON, 2000

Gellner, A.: *Národy a nacionalismus*, HŘÍBAL, Praha, 1993

Gladkova, H.: *O řeči gest (česko-bulharské dorozumění bez slovníku).* In: Antropologie dialogu-souznění a nedorozumění mezi Čechy a Bulhary, Sofis, Praha, 2002, s. 104 - 110

Goffman, E.: *Stigma: poznámky k problému zvládání narušené identity*, přel. Prášek T., Sociologické nakladatelství, Praha, 2003

Goffman, E.: *Všichni hrajeme divadlo/ sebeprezentace v každodenním životě*, přel. McGrathová M., Studia Ypsilon, Praha, 1999

Harrington, A. a kol.: *Moderní socialní teorie*, přel. Loupová H., Praha, Portal, 2006

Hauptová Z. - Bechyňová V. (uspoř. přel. a pozn. naps.): *Zlatý věk bulharského písemnictví : výbor textů od 10. do počátku 15. Století*, Praha : Vyšehrad, 1982

Havránek, B. – Říha, O. – Urban, Z. – Havránková, R.: *Československo – bulharské vztahy v zrcadle staletí*, ČSAV, Praha, 1963

Heckman F.: *Analysis of national Modes of Immigrant Integartion: Germany*, EFMS, Working paper 27,1998,s.1-14; dostupné http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/efms_p27.pdf

Heckman F.: Integration policies in Europe: National Differences or Convergece?, EFMS, Working paper 33, 1999,s.1-19; dostupné http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/efms_p33.pdf

Havránková R.: *Česko – bulharské vztahy v minulosti – světla a stíny* In: Antropologie dialogu/ Souznění a nedorozumění mezi Čechy a Bulhary, Praha: SOFIS, 2000, s. 68 – 74

Havránková R.: *Tradice bulharských spolků u nás* In: Etnické komunity/elity, instituce, stát, FHS UK, Praha, 2009, s. 147 - 154

Heckman F.: *The Integration of Immigrants in Europian Societies/ National Differences and Trends of Convergence*, Lucius, Stuttgard, 2003

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/8a1df88664a0ffd8a59d2c57ea16d56b855edf3e_190_25uher17.pdf

Hronková D.: *O bulharské literatuře, zvláště poezii a dramatu v Čechách, mezi dvěma válkami* In: Havránek, B. – Říha, O. – Urban, Z. – Havránková, R.: *Československo – bulharské vztahy v zrcadle staletí*, ČSAV, Praha, 1963, 334 - 368

Chadžinikolova, E.: *„Vasil D. Stojanov v Čechách (1858-1868)/Dokumenty o bulharském národně-osvobozeneckém hnutí“*, Národní knihovna ČR, Praha, 2004.

Chadžjiski I.: *Bit i duševnost na našija narod*, Balgarski pisatel, Sofija, 1966

Kocian, J.: *Politický a správní systém České republiky*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003

Kronick J.: *Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat*, Sociologický časopis, 1997, Vol. 33 /1, 57 - 67

Kymlicka, W.(ed.): *The rigths of minority cultures*, Oxford University Press, New York, 2004

Kymlicka, W.: *Multicultural citizenship/ a liberál theory of minority rights*, Clarendon Press, Oxford, 1995

Levin, Z.: *Mentalitet diaspory/ sistemnyj i sociokuľturnyj analiz,* Moskva: Institut vostokovedenija RAN : Kraft+, 2001

Madžarov Ch. - Koleva G. - Juchma M.: *Zlatna Balgarija,* "SD" Afiola-Varna, 2002

Mareš, M. - Kopeček, L. - Pečínka, P. - Stýskalíková, V.: *Etnické menšiny a česká politika. Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989.* Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2004

Moravcová, M.: *Bălgarite dnes* In: Pobratim/ Bălgari po češkite zemi, Sofia, 1994, s. 89 – 113

Moravcová, M.: *Bolgari v českich zemljach z l9l8 do l938 g.* Bolgaro ethnographica, l, sv. l. Praha l989, s. l - 3l.

Moravcová, M.: *Bosňáci a prodavači „sladkišů“. K otázce vztahu Čechů k pouličním obchodníkům ze slovnaského jihu*. Český lid, 77, l990, s. l04 - l07

Moravcová, M.: *Bulhaři v České republice ve světle celostátního sčítání lidu 1991. (Charakteristika etnické skupiny.*) In: Práce z dějin slavistiky, sv. XVIII, Praha 1997, s.13 -18.

Moravcová, M.: *Česká etnografie Bulharska po roce 1945 (s.183 - s. 192) /Literární,etnické a jazykové vztahy česko-bulharské v době novější*, In: Práce z dějin slavistiky, sv.XV

Moravcová, M.: *Obraz Bulhara v pohledu současné české společnosti*. Les Études balkaniques tcheques, IX. Praha l994, s. 103 – 110

Moravcová, M.: *Počátky působení bulharských zahradníků v českých zemích*. In: Les Études balkaniques tchćoslovaques, 8, Praha l990, s. lll - l53

Moravcová, M. - Nosková H.: *Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice. Vývoj let 1918 – 2001* In: Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Praha, SOFIS 2005, s. 15 - 80

Nosková H.: *Národnostní skladba obyvatelstva v Československu*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

Nosková H.: *Tolerance a národní identita v totalitárním režimu /současnost v České republice*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001

Nosková H.: *Tolerance, minority a cizinci v České republice*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2002

Pelikán, J.: Čechoslovaško-bälgarski pregovori po njakoi finansovi problemi (1947-1949 g.), Istoričeski pregled, č. 10, 1987, Sofija s. 35-46.

Pelikán, J.: *Jednání o náboru bulharských zemědělských dělníků na práci v Československu*, In: Práce z dějin slavistiky, sv. XV, Praha 1992, s. 209-223.

Penčev, V.: *Paralaks v ogledaloto*, HERON, Sofija, 2001

Penčev, V., *Migrace jako biblický motiv*, In: Lidé města, IZV UK, Praha 1998, s. 40 - s. 45

Penčev, V.: *Bulharsko a Bulhaři očima českého turisty/ O trnitých cestách mezietnického dialogu*, In: Lidé města,FHS UK, Praha 9/ 2003, s. 31-46

Penčev, V.: *Българите в словашка среда – етнокултуни кодове на взаимодействията* In: Krekovičová E. - Penčev, V.: Bulhari na Slovensku, Bratislava : Veda, 2005, s. 69 - 75

Petráš R. – Petrův H. – Scheu H. (eds): *Menšiny a právo České republiky*, Auditorium, Praha, 2009

Přikrylová R.: *Bulhaři v Čechách a Češi v Bulharsku-jejich problémy při osvojování jazyka*, In: Práce z dějin slavistiky, sv. XVIII, Praha, 1997, s.117-121

Pynsent, R.: *Pátrání po identitě*, H&H, Praha, 1996

Rákoczyová M.- Trbola R.: Lokální strategie integrace cizinců v ČR I, VÚPSV, Praha, 2008; dostupné http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_271.pdf

Rakos P.: *Národní povaha naše a těch druhých*, Bratislava, Kaligram, 2001

Rangelova, A. - Janovec, L.: *Řečová integrace příslušníků minorit.* In *Lidé města- revue pro antropologii, etnologii a etologii komunikace.* Praha: Fakulta humanitních studií UK, 1/2006 s. 140-156

Ricoeur P., *Křehká identita*, Třebenice: Mlýn, 2000

Richard V. - Rychlík J. (eds.): *Formování moderních národů ve střední a východní Evropě v 19. A 20. století*, Masarykův ústav a Archiv AV 4R, Praha – Sofie, 2010

Rummens J. (2003): *Conceptualising Identity and Diversity: Overlaps, Intersections, and Processes*, 2003, 10 - 25, Canadian Ethnic studies, dostupné http://www.arts.yorku.ca/soci/anisef/research/documents/rummensconceptualizing.pdf

Rychlík J., *Etnos i folklor* : *bälgarsko-češki folklorni paraleli*, Sofija : Vezni-4, 1997

Rychlík J.: *Dějiny Bulharska*, NLN, Praha, 2000

Řecháček L. – Urban Z.: *Praga i balgarskata filologija*, Sofija, 1992

Sartori G.: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*, přel. Křížová K., Dokořán, Praha, 2005

Stojarová, V. : *Modely integrace imigrantů a jejich projevy v české politice*, CEPSR, 2004; dostupné http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=204

Szaló, C. – Nosál, I. (eds.): *Mozaika v re-konstrukci. Formování sociálních identit v současné Střední Evropě*, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2003

Szaló, C.: *Transnacionalní migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*, CDK, Brno, 2007

Šatava, L.: *Jazyk a identita etnických menšin/ Možnosti zachování a revitalizace*, Cargo Publishers o.s., Praha, 2001

Šatava, L.: *Národnostní menšiny v Evropě (encyklopedická příručka)*, Praha, 1994

Šišková T. (ed.): *Menšiny a migranti v ČR: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*, Praha: Portál, 2001

Šišková T. (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*.Praha, Portál, 1998

Taifel H.: *Sociálna psychologija menšin*, Bratislava, MRG, 1995

Todorov V.: *Čechi v Balgarija – istorija i tipologija na edna civilizátorská rolja*, Goljama češka bibliotéka, Sofija, č. 1 kn. 3/1995, č.2 kn. 3/ 1996, č. 3 kn. 3/1998

Todorov V.: *Úvod do bulharistky / průvodce po dějinách česko-bulharských vztahů*, Praha, Katedra Slavistiky, FF UK, 1991

Tollarová, B.: *Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace*? Biograf (39): 1-107 odst., 2006; dostupné na adrese http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3902

Trbola, R. – Rákoczyová, M. (edc.): *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*, VÚPS, Praha, 2010

Uherek Z. – Skřivánková, K. – Weinerová, R.: *Žadatelky o azyl a obchod s lidmi*. Výzkumná správa pro úřad vysokého komisaře pro OSN pro uprchlíky, oddělení pro Českou republiku. Praha, Etnologický ústav AV ČR 2002; dostupné http://www.unhcr.cz/dokumenty/vyzkum_02.pdf

Uherek Z.: *Cizinecké komunity a městský prostor*. In: Sociologický časopis 39, 2: 2003, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 193 – 215

Uherek, Z. – Černík, J.: *Výzkumné zprávy a studie o integraci cizinců na území České republiky*, Praha, 2004;
dostupné http://www.eifzvip.cz/dokumenty/elektronicka_knihovna/vyzkum.pdf

Uherek, Z. – Hošková, S. – Otčenášek, J.: *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*, Etnologický ústav AV ČR, Praha, 2002;
dostupné http://www.cizinci.cz/files/clanky/108/strategie_integrace.pdf
Uherek, Z.: *Společenská integrace migračních skupin – základní pojmy a problémové okruhy*, Multikulturní centrum, Praha, 2003a; dostupné http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957538
Urban Z.: *Z dějin česko-bulharských vztahů*, Praha, 1957
Urban Z.: *Studium Bulharek v Praze (do r. 1878) a jeho význam v dějinách česko-bulharských kulturních vztahů* In: PETR J. - URBAN Z. (ed.): Z práce dějin slavistiky, sv. 14, Univerzita Karlova, Praha, 1990, s. 129 – s. 143
Vaněk M.: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha, COH AV ČR, 2004
Vaněk M.: *Orální historie, metodické a „technické" postupy*, Olomouc, 2003
Waldhauser, J.: *Encyklopedie Keltů v Čechách*, Praha, Libri, 2001-2007

Zdroje

Balurov J.: *Nostalgie*, BKOO „Sv. Cyrila a Metoděje", 2003
Cizinci v České republice, 2009: Český statistický úřad
Motejlová M.: *Uchováno v paměti*, Bulharská kulturně osvětová organizace, Praha, 2006
Úřad vlády ČR: *Národnostně menšinová politika České republiky/ základní dokumenty*, Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny, Praha, 2003
Matocha P.: *„Kdo chce být chudší / Ministerstvo vnitra ještě nepochopilo, že cizince potřebujeme"*, Eurotýdenník, 2004, č. 48, s. 24 – 28
Lidové noviny: *„Za prácí do Česka"*, Příloha Lidových novin a společnosti Člověk v tísni o ekonomické migraci, 10. 12. 2003

Práce disertační, magisterské a bakalářské:

Klvačová, P.: *Identita integrace*, disertační práce, FSV UK, 2006
Knapková**,** K.: *Bulhaři v Brně/ Sonda do životních příběhů imigrantů a jejich potomků*, bakalářská práce, Filosofická fakulta Masarykové univerzity, 2010
Nikolova, D.: *Jazyková integrace cizinců*, magisterská práce, FSV UK, 2008

Internetové zdroje

http://www.mpsv.cz/cs/
http://www.cizinci.cz/news.php?lg=1

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home

http://www.iom.cz/

http://www.mvcr.cz/

www.domavcr.cz

www.praceprocizince.cz

Summary

The aim of this thesis was to capture the immigration movement of the Bulgarians in the Republic over the past 20 years, and their integration skills at the background of their cultural identity. For this purpose, I used the subjective views of their respondents, who in the course of integration into the society created its own integration strategy.

In the first chapter I looked Czech migration policy in the context of political science theory of the state integration policies. In this context, I analyzed the Czech legislation and building on it, the immigration statistics of the Bulgarian immigrants since the early 90 years to the present.

In the second chapter, I analyzed the immigration status of the Bulgarians, their social status and standard of living compared with the Czechs, which showed that the Bulgarians achieved more or less average economic indicators for the Czech Republic.

In subsequent chapters I focused on the empirical findings, as the Bulgarians living in the Czech Republic, how to integrate and that is the everyday experience of their identity in a foreign environment. First, at the theoretical part, I defined the concept bases of "identity" and "integration" and then I found out that in their connection some elements in the cultural identity of the Bulgarians play an integrative role. The identity of the Bulgarians, assessed from two perspectives: in terms of historical-cultural discourse and identity in terms of everyday experience in a foreign environment. In this context, I distinguish the word "self-understanding" and "identity". “Self-understanding” I understand as an auto-concept, which the Bulgarian cultural identity defines itself in a broad sense, and “identity” can be said when they "find themselves" in exile and in these circumstances are beginning to show its flexibility to withstand and survive.

In the empirical part, I analyzed the opinions of respondents, during which I discovered and defined "integrative elements" in the Bulgarian cultural identity that facilitate their integration. It is a sense of cultural proximity with the Czechs along the Slavic connection, openness, loyalty and tolerance, and last but not least a belief in an active position in the integration process and will build their own integration strategy. For this I used the respondents’ experience not only of Bulgarian families, but also of mixed Czech- Bulgarian families.

In this context, I have come that integration is the process of unifying and ongoing. Integration in itself implies unification in terms of social, not cultural, because the full acquisition of foreign cultures and break ties with the original culture leads to assimilation. This fact was attested story of a third generation of Bulgarians in the Czech Republic.

In conclusion, the Bulgarians are open in their attitude towards integration, and are confident that this process must be actively involved. They are aware that they must build their own integration strategy, without the expected support from the majority Czech society.In conclusion,

Přehled grafů a tabulek

II. Česká legislativa migrační politiky a její dopad na legalizaci, integraci a sociální život bulharské komunity

Graf 1. Bulharští občané 1994 – 2010……s.19
Tab. 1 Země, zahrnuté do pilotního projektu do r. 2008 (celkový počet) ……s.30
Tab. 2 Bulharů zúčastnili se do projektu celkem……...s.33
Graf 2. Profesni struktura účastníků pilotního projektu – stav k 1. 4. 2009…….s.34

III. Migrační vlna Bulharů od počátku 90. let do současnosti

Tab. 1 Bulharští občané v ČR k 30. 6. 2010……..s.38
Tab. 2 Počet Bulharů podle kraje k r. 2009……....s.39
Graf 1. Osídlení Bulharů v ČR k 31. 12. 2009……..….s.42
Graf 2. Přistěhovalí a vystěhovalí Bulhaři v ČR v r. 2008…….s.43
Graf 3.Přirozený přírůstek Bulharských příslušníků v ČR během1995 – 2008……..s.45
Graf 4. Zaměstnanost Bulharů v ČR v letech 2000 – 2009……....s.48
Graf 5. Zaměstnanost Bulharů v ČR podle klasifikace ekonomických činností

Graf 6. Evidováni ÚP Bulharů podle klasifikace zaměstnání k 31. 12. 2009…….s.50
Graf 7.Bulharští studenti na vysokých školách v ČR během 1997/98 – 2006/07……...s.54

IV. Teoretická východiska pojmů „identita“ a „integrace“ a jejich konotace v předkládaném výzkumu

Tab. 1 Společný rámec latentně přítomných identit Bulharů……..….s.82
Tab. 2 Tab. 2 Faktory, ovlivňující volbu identity Bulharů…….....s.86

V. Metodologie výzkumu

Graf 1. Vzdělání respondentů……..s.90
Graf 2. Věk respondentů……..s.92

VI. Analytická část

Graf 1. Máte s sebou bulharský předmět……..….s.103
Graf 2. Slavíte bulharské svátky……...…....s.103
Graf 3. Bulharství pojímáte jako……...s.104
Graf 4. Národnost partnera……..s.105
Graf 5. Čím se cítíte nejblíže k Čechům……..….....s.106
Graf 6. Změnil byste si bulharské občanství…….....s.107
Graf 7. Posloucháte bulharský rozhlas …….....s.107
Graf 8. Díváte se na bulharskou televizi…….…..…....s.108
Graf 9. Navštěvujete akce bulharských spolků…….....s.109
Graf 10. Členství v bulharských spolcích v ČR ……...…….s.109
Graf 11. Z jaké národností máte přátele…….....s.110
Graf 12. Považujete se za integrovaného/integrovanou do České společnosti……...s.110

Příloha č. 1

EVROPSKÉ ÚROVNĚ – STUPNICE PRO SEBEHODNOCENÍ

		A1	A2	B1	B2	C1	C2
POROZUMĚNÍ	Poslech	Rozumím známým slovům a zcela základním frázím týkajícím se mé osoby, mé rodiny a bezprostředního konkrétního okolí, pokud lidé hovoří pomalu a zřetelně.	Rozumím frázím a nejběžnější slovní zásobě vztahující se k oblastem, které se mě bezprostředně týkají (např. základní informace o mně a mé rodině, o nakupování, místopisu, zaměstnání). Dokážu pochopit smysl krátkých jasných jednoduchých zpráv a hlášení.	Rozumím hlavním myšlenkám vysloveným spisovným jazykem o běžných tématech, se kterými se setkávám v práci, ve škole, ve volném čase, atd. Rozumím smyslu mnoha rozhlasových a televizních programů týkajících se současných událostí nebo témat souvisejících s oblastmi mého osobního či pracovního zájmu, pokud jsou vysloveny poměrně pomalu a zřetelně.	Rozumím delším promluvám a přednáškám a dokážu sledovat i složitou výměnu názorů, pokud téma dostatečně znám. Rozumím většině televizních zpráv a programů týkajících se aktuálních témat. Rozumím většině filmů ve spisovném jazyce.	Rozumím delším promluvám, i když nemají jasnou stavbu a vztahy jsou vyjádřeny pouze v náznacích. Bez větší námahy rozumím televizním programům a filmům.	Bez potíží rozumím jakémukoli druhu mluveného projevu, živého či vysílaného. Pokud mám trochu času zvyknout si na specifické rysy výslovnosti rodilého mluvčího, nemám potíže porozumět mu ani tehdy, mluví-li rychle.
	Čtení	Rozumím známým jménům, slovům a velmi jednoduchým větám, například na vývěskách, plakátech nebo v katalozích.	Umím číst krátké jednoduché texty. Umím vyhledat konkrétní předvídatelné informace v jednoduchých každodenních materiálech, např. v inzerátech, prospektech, jídelních lístcích a jízdních řádech. Rozumím krátkým jednoduchým osobním dopisům.	Rozumím textům, které obsahují slovní zásobu často užívanou v každodenním životě nebo které se vztahují k mé práci. Rozumím popisům událostí, pocitů a přáním v osobních dopisech.	Rozumím článkům a zprávám zabývajícím se současnými problémy, v nichž autoři zaujímají konkrétní postoje či stanoviska. Rozumím textům současné prózy.	Rozumím dlouhým složitým textům, a to jak faktografickým, tak beletristickým a jsem schopen/ schopna ocenit rozdíly v jejich stylu. Rozumím odborným článkům a delším technickým instrukcím, a to i tehdy, když se nevztahují k mému oboru.	Snadno čtu všechny formy písemného projevu, včetně abstraktních textů náročných svou stavbou i jazykem, jako jsou např. příručky, odborné články a krásná literatura.
MLUVENÍ	Ústní interakce	Umím se jednoduchým způsobem domluvit, je-li můj partner ochoten zopakovat pomaleji svou výpověď nebo ji přeformulovat a pomoci mi formulovat, co se snažím říci. Umím klást jednoduché otázky a na podobné otázky odpovídat, pokud se týkají mých základních potřeb, nebo jde-li o věci, jež jsou mi důvěrně známé.	Umím komunikovat v jednoduchých běžných situacích vyžadujících jednoduchou přímou výměnu informací o známých tématech a činnostech. Zvládnu velmi krátkou společenskou konverzaci, i když obvykle nerozumím natolik, abych konverzaci sám/sama dokázal(a) udržet .	Umím si poradit s většinou situací, které mohou nastat při cestování v oblasti, kde se tímto jazykem mluví. Dokážu se bez přípravy zapojit do hovoru o tématech, která jsou mi známá, o něž se zajímám nebo která se týkají každodenního života (např. rodiny, koníčků, práce, cestování a aktuálních událostí).	Dokážu se účastnit rozhovoru natolik plynule a spontánně, že mohu vést běžný rozhovor s rodilými mluvčími. Dokážu se aktivně zapojit do diskuse o známých tématech, vysvětlovat a obhajovat své názory.	Umím se vyjadřovat plynule a pohotově bez příliš zjevného hledání výrazů. Umím používat jazyk pružně a efektivně pro společenské a pracovní účely. Umím přesně formulovat své myšlenky a názory a vhodně navazovat na příspěvky ostatních mluvčích.	Dokážu se zapojit do jakékoli konverzace nebo diskuse. Znám dobře idiomatické a hovorové výrazy. Umím se plynule vyjadřovat a přesně sdělovat jemnější významové odstíny. Narazím-li při vyjadřování na nějaký problém, dokážu svou výpověď přeformulovat tak hladce, že to ostatní ani nepostřehnou.

	Samostatný ústní projev	Umím jednoduchými frázemi a větami popsat místo, kde žiji, a lidi, které znám.	Umím použít řadu frází a vět, abych jednoduchým způsobem popsal(a) vlastní rodinu a další lidi, životní podmínky, dosažené vzdělání a své současné nebo předchozí zaměstnání.	Umím jednoduchým způsobem spojovat fráze, abych popsal(a) své zážitky a události, své sny, naděje a cíle. Umím stručně odůvodnit a vysvětlit své názory a plány. Umím vyprávět příběh nebo přiblížit obsah knihy nebo filmu a vylíčit své reakce.	Dokážu se srozumitelně a podrobně vyjadřovat k široké škále témat, která se vztahují k oblasti mého zájmu. Umím vysvětlit své stanovisko k aktuálním otázkám a uvést výhody a nevýhody různých řešení.	Umím jasně a podrobně popsat složitá témata, rozšiřovat je o témata vedlejší, rozvíjet konkrétní body a zakončit svou řeč vhodným závěrem.	Umím podat jasný plynulý popis nebo zdůvodnění stylem vhodným pro daný kontext a opírajícím se o efektivní logickou strukturu, která pomáhá posluchači všimnout si důležitých bodů a zapamatovat si je.
P S A N Í	Písemný projev	Umím napsat stručný jednoduchý text na pohlednici, například pozdrav z dovolené. Umím vyplnit formuláře obsahující osobní údaje, například své jméno, státní příslušnost a adresu při přihlašování v hotelu.	Umím napsat krátké jednoduché poznámky a zprávy týkající se mých základních potřeb. Umím napsat velmi jednoduchý osobní dopis, například poděkování.	Umím napsat jednoduché souvislé texty na témata, která dobře znám nebo která mě osobně zajímají. Umím psát osobní dopisy popisující zážitky a dojmy.	Umím napsat srozumitelné podrobné texty na širokou škálu témat souvisejících s mými zájmy. Umím napsat pojednání nebo zprávy, předávat informace, obhajovat nebo vyvracet určitý názor. V dopise dovedu zdůraznit, čím jsou pro mě události a zážitky osobně důležité.	Umím se jasně vyjádřit, dobře uspořádat text a podrobně vysvětlit svá stanoviska. Umím psát podrobné dopisy, pojednání nebo zprávy o složitých tématech a zdůraznit to, co považuji za nejdůležitější. Umím zvolit styl textu podle toho, jakému typu čtenáře je určen.	Umím napsat jasný plynulý text vhodným stylem. Dokážu napsat složité dopisy, zprávy nebo články a vystavět text logicky tak, aby pomáhal čtenáři všimnout si důležitých bodů a zapamatovat si je. Umím psát resumé a recenze odborných nebo literárních prací.

© Rada Evropy: Společný evropský referenční rámec pro jazyky (CEF)

Příloha č. 2

DOTAZNÍK

Tento dotazník je připraven s cílem zjistit jaké jsou zkušenosti Bulharů v ČR. Dotazník je anonymní. Informace budou využity pouze pro mou odbornou práci.

Děkuji za vyplnění

Rumjana Georgieva,
doktorandka Fakulty humanitních studií
Univerzity Karlovy v Praze

1. Jak dlouho žijete v Čechách?
   □ jeden až čtyři roky □pět až deset let □víc než deset let
2. Přijel jste z důvodu:
   □ ekonomického(za prácí) □ studia □ jiného (jakého) ……..
   ……..
3. Na území České republiky máte:
   □ dlouhodobý pobyt □ trvalý pobyt □ české občanství
4. Navštěvujete akce pořádané bulharskými spolky?
   □ ano □ne
   Pokud ano, kterých spolků …….

   a kterých akcí ……

5. Patříte k nějakému bulharskému spolku v České republice?
   □ ano □ne □ chtěl bych □ nemám o tom zájem
6. Víte o některých bulharských časopisech nebo novinách, vydávaných v České republice?
   □ ano □ ne
   Pokud ano o kterých ……
7. Změnil byste si bulharské občanství?
   □ ano □ne
8. Bulharství pojímáte jako: (zaškrtněte jednu ze tří možností)
   □ souhrn určitých tradic a obyčejů □ příslušnost k Bulharskému státu
   □ příznak, který mne odlišuje od ostatních národností
9. Máte s sebou v České republice předmět, který vám připomíná Bulharsko?
   □ ano □ ne
   Pokud ano, jaký? ……..
10. Posloucháte v Čechách bulharské rozhlasové stanice (přes satelit, internet, jinak)?
    □ano □ ne □občas
11. Díváte se v Čechách na bulharskou televizi?
    □ ano □ ne □ občas
12. Slavíte bulharské národní svátky v Čechách?
    □ ano □ ne □občas
    Pokud ano, jaké ……
13. Posloucháte bulharskou hudbu?

□ ano □ ne □ občas
Pokud ano, jakou …….

14. Z jakých národností máte přátele?
□ jenom z bulharské □ především z bulharské □ z jiné (z jaké) ……..

…… …….

15. Do jakých škol byste dal/a vaše děti?
□ do bulharských □do českých □ do anglických □ jakých jiných …….
16. Cítíte s Čechy slovanskou blízkost?
□ ano □ ne □ do nějaké míry
17. Čím se cítíte nejblíže k Čechům?
□ jazykem □ mentalitou □ stejnými historickými událostmi v určité době

□ čím jiným ……

□ ničím
18. V čem vidíte největší rozdíly mezi Bulhary a Čechy?
..……
……..

19. Jaké národnosti je váš partner? …….

20. Považujete se integrovaný/á do české společnosti?

□ ano □ ne □ do nějaké míry □ nevím

Pohlaví: □ muž □ žena

Rok narození:

Vzdělání: □ základní □ středoškolské □ vysokoškolské

Zaměstnání: □ studující □ podnikatel □ zaměstnanec □ v důchodu

Příloha č. 3

Baba Marta s bulharskými dětmi v Praze 1. 3. 2007 (osobní archiv)

Svátek Baba Marta v Bulharské škole “Petar Beron” v Praze, 2006 (osobní archiv)

Mše v pravoslavném kostelu “Sv. Cyrila a Metoděje“ na Karlovém nám. v Praze na počest národního svátku Osvobození Bulharska, 3. 3. 2006. (osobní archiv)

Taneční skupina Pirin – Brno. Vystoupení na oslavě Trifona Zarezana v Baračnické rychtě v Praze, 2007 (osobní archiv)

Výprava pravoslavných farářů na cestě k slavnostnímu odhalení sochy Sv. Cyrila a Metoděje. Mikulčice 22. 5. 2009 (osobní archiv)

Zahájení oslavy na počest Sv. Cyrila a Metoděje a odhalení jejich sochy. Mikulčice 22. 5. 2009 (osobní archiv)